

**UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH
VZŤAHOV**

**POSTAVENIE GAZPROMU NA TRHU – DOPADY PRE
ENERGETICKÚ BEZPEČNOSŤ EURÓPY**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

B5B2A8E0-56D4-406C-80DC-7FD873D6EF59

**UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH
VZŤAHOV**

**POSTAVENIE GAZPROMU NA TRHU – DOPADY PRE
ENERGETICKÚ BEZPEČNOSŤ EURÓPY**

Diplomová práca

b5b2a8e0-56d4-406c-80dc-7fd873d6ef59

Študijný program: Medzinárodné vzťahy

Študijný odbor : 3.1.5 Medzinárodné vzťahy

Pracovisko: Katedra bezpečnostných štúdií

Vedúci diplomovej práce: PhDr. Dagmar Nováková PhD.

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som predloženú diplomovú prácu vypracovala samostatne s využitím literatúry, ktorú uvádzam podľa zvyklostí.

.....
podpis

PodĎakovanie

Týmto spôsobom by som sa chcela poďakovať vedúcej diplomovej práce PhDr. Dagmar Novákovej PhD. za jej odborné metodické vedenie a usmerňovanie, ľudský prístup, cenné rady a pripomienky počas celej tvorby diplomovej práce.

Abstrakt

Barbora Nebusová: Postavenie Gazpromu na trhu – dopady pre energetickú bezpečnosť Európy, diplomová práca, Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Katedra bezpečnostných štúdií, vedúci: PhDr. Dagmar Nováková PhD., stupeň odbornej kvalifikácie: magister (Mgr.), Banská Bystrica, 2015, s.87

Predložená diplomová práca sa zaoberá momentálne veľmi aktuálnou a strategicky významnou otázkou európskej energetickej bezpečnosti. Tematika v nasledujúcich stranách je venovaná energetickej bezpečnosti Európskej únie a jej členských štátov. Práca je zameraná predovšetkým na import zemného plynu, ktorý sa v posledných rokoch stal podstatným predmetom európskej energetickej politiky zo strany členských štátov EÚ, a s tým spojené postavenie najväčšieho energetického obchodného partnera na trhu, ruskej spoločnosti Gazprom. Cieľom práce je čitateľovi poskytnúť presné a odborné informácie o súčasnom stave diverzifikácie dodávok zemného plynu v rámci EÚ a súbežne poukázať na zreteľný vplyv a význam podniku Gazprom v Európe. V dôsledku snahy analyzovať pôsobenie Gazpromu na európskom energetickom trhu, bolo nutné trh ako celok rozdeliť a venovať sa postaveniu ruskej spoločnosti a z toho vyplývajúcich dôsledkov na východoeurópskom a následne na západoeurópskom energetickom trhu samostatne. Pri vypracovaní diplomovej práce bola použitá predovšetkým analytická, historicko-analytická, opisná a komparatívna metóda. Prínosom predloženej práce je komplexné zhrnutie ako problematiky energetickej bezpečnosti Európskej únie, tak aj vykreslenie súčasného vplyvného postavenia Gazpromu v rámci európskeho energetického sektora, z ktorého vyplýva množstvo konzekvencií pre členské štáty Únie.

Kľúčové slová: Európska únia, energetická bezpečnosť, energetická politika, energetický trh, energetická závislosť, diverzifikácia, zemný plyn, Ruská federácie, Gazprom, plynovod, monopol.

Abstract

Barbora Nebusová: Market position of Gazprom - consequences for European Energy Security, Matej Bel University, Faculty of Political Sciences and International Relations, Security Studies Department, Supervisor: PhDr. Dagmar Nováková PhD, Degree of qualification: master (MA.), Banská Bystrica, 2015, pgs.87

The diploma thesis is dealing with energy security, strategically important and recently frequently discussed topic. In the following pages the selected theme is concerned on the European Union Energy Security. This work is mainly focused on the natural gas import which has become a significant subject of global policy as well as the European Union Member States policy, and secondly the position of the largest energy trader on the EU market, the Russian company Gazprom. The purpose of the diploma thesis is to provide a reader comprehensive and accurate information of natural gas import diversification of the European Union, as well as to emphasize the strong impact and importance of Gazprom in Europe. Consequently, the efforts to analyze the impact of Gazprom on the European energy market, it was necessary to divide the market as a whole in two and dedicate the status and the consequences of Russian company for Eastern European and subsequently for the Western European energy market. In the thesis there are used analytical, historical – analytical, descriptive and comparative methods. The contribution of this presented work is a comprehensive summary of the European Union Energy Security issue, as well as rendering of the current influential position of Gazprom in the European energy sector, which results in the amount of consequences for the EU Member States.

Key words: the European Union, energy security, energy policy, energy market, energy dependence, diversification, natural gas, the Russian Federation, Gazprom, pipeline, monopoly.

Predhovor

Predkladaná diplomová práca sa venuje problematike energetickej bezpečnosti Európskej únie a s tým spojenej dominantnej pozícii ruskej spoločnosti Gazprom, na európskom energetickom trhu. Tematicky je práca zameraná na oblasť obchodu so zemným plynom, ktorého spotreba v Európe neustále narastá. Energetická bezpečnosť a jej zaistenie sa v rámci národných politík, ale aj celkovo v rámci európskej politiky, v poslednom období javia ako prioritné. Práve súčasné postavenie Gazpromu na európskom energetickom trhu, ktoré je strategicky podstatné a v niektorých prípadoch až dominantné, do veľkej miery formuje energetickú bezpečnosť Európy a jej smerovanie. Situácia v energetickom sektore v Európe je do značnej miery závislá na importe neobnoviteľnej energetickej suroviny z Ruska. Cieľom diplomovej práce je analyzovať význam i vplyv Gazpromu na európskom trhu a poukázať na dôsledky, ktoré z postavenia ruskej spoločnosti rezultujú.

Pri vypracovaní diplomovej práce bola využitá predovšetkým analytická a historicko-analytická, ďalej opisná či komparatívna metóda.

Hlavný prínos predloženej diplomovej práce spočíva v poskytnutí komplexného a uceleného súčasného obrazu energetickej bezpečnosti Európskej únie, vykreslenie vplyvného postavenia Gazpromu, ktorý patrí medzi dlhodobých obchodných partnerov väčšiny členských štátov Európskej únie v oblasti energetiky a poukázanie na množstvo dôsledkov, ktoré vyplývajú z energetickej nesamostatnosti Európy a závislosti na importe zemného plynu z Ruska.

Obsah

ÚVOD.....	10
1 ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ.....	13
1.1 ZÁKLADNÉ CHÁPANIE POJMU ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ	13
1.2 OBJEM PREUKÁZATEĽNÝCH SVETOVÝCH REZERV ROPY A ZEMNÉHO PLYNU ..	15
1.2.1 Preukázateľné ropné rezervy	16
1.2.2 Ložiská zemného plynu	17
2 ENERGETICKÁ ZÁVISLOSŤ EURÓPSKEJ ÚNIE.....	21
2.1 ENERGETICKÁ POLITIKA EÚ	22
2.1.1 Vývoj spoločnej energetickej politiky	23
2.1.2 Pripravovaný koncept energetickej únie.....	26
2.2 PROBLEMATIKA DIVERZIFIKÁCIE DOVOZU ZEMNÉHO PLYNU DO EÚ	29
2.2.1 Prioritná európska energetická komodita	29
2.2.2 Plynové krízy v Európe	32
2.2.3 Alternatívne možnosti európskych energetických partnerov	35
3 POSTAVENIE GAZPROMU NA ENERGETICKOM TRHU EÚ.....	40
3.1 ENERGETICKÁ POLITIKA EÚ VOČI GAZPROMU	41
3.2 ENERGETICKÁ POLITIKA RUSKEJ FEDERÁCIE	44
3.2.1 Energetická stratégia Ruska	46
3.3 RUSKÝ MONOPOL NA EURÓPSKOM ENERGETICKOM TRHU	49
3.3.1 Blue Stream.....	50
3.3.2 Nord Stream.....	53
3.3.3 South Stream.....	54
3.3.4 Jamal – Európa.....	56
3.3.5 Ostatné plynovody.....	58
4 DÔSLEDKY POSTAVENIA GAZPROMU NA EURÓPSKOM TRHU	62
4.1 ENERGETICKÝ TRH ŠTÁTOV VÝCHODNEJ A STREDNEJ EÚ	63
4.2 ZÁPADOEURÓPSKY ENERGETICKÝ TRH	68
ZÁVER	74

RESUMÉ	77
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	78
PRÍLOHY	88

Zoznam skratiek a značiek

BP	The British Petroleum
EÚ	Európska únia
IEA	Medzinárodná agentúra pre energetiku (z angl. International Energy Agency)
LNG	skvapalnený plyn (z angl. liquified natural gas)
MAAE	Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu
OPEC	Organizácia krajín vyvážajúcich ropy (z angl. Organisation of the Petroleum Exporting Countries)
pod.	a podobne
TCM	bilión m ³
tzv.	takzvaný
WCRE	Svetová rada pre obnoviteľné zdroje energie (z angl. World Council for Renewable Energy)
z angl.	z angličtiny

Úvod

Trvalé zabezpečenie energetickej bezpečnosti by pre každý štát znamenalo veľké množstvo výhod a prinieslo by zároveň istú mieru nezávislosti. Nájst' odpovede na otázky súvisiace práve s dosiahnutím takého ideálneho stavu, akým zabezpečenie energetickej bezpečnosti je, sa snažia nielen priemyselne vyspelé štáty ale aj jednotlivé regionálne medzinárodné organizácie. V súčasnej dobe snád' neexistuje žiadny štát, ktorý by dôkladne neskúmal všetky vlastné energetické kapacity, a ktorý by sa neusiloval o zabezpečenie dopytu energetických komodít. Práve importno-exportné obchodné energetické väzby medzi štátmi, ktorých hlavným cieľom je pochopiteľne zisk, môžu svojimi vplyvmi do veľkej miery formovať aj vzťahy medzi hlavnými aktérmi medzinárodných vzťahov. Na jednej strane to môže samozrejme prispievať k budovaniu mieru, ale na druhej strane je potrebné si uvedomovať aj istú mieru rizika a možnosti vytvárania určitého napätia. Fakt, že energeticky neobnoviteľné suroviny sú vzácne a ich zdroje vyčerpatel'né, zabezpečovanie ich dodávok je možné využívať ako politický nástroj na dosahovanie štátnych záujmov v zahraničí. V súčasnosti sme zrejme svedkami takéhoto tlaku v prípade zabezpečenia dodávok ruského zemného plynu do európskych štátov.

Napriek tomu, že svetové kapacity zemného plynu sa postupne mňajú, objem výroby, ako aj spotreba tejto neobnoviteľnej energetickej suroviny sa v globále zvyšuje. Európa v tomto prípade nie je výnimkou a práve diverzifikácia dodávok zemného plynu v EÚ je zabezpečená nedostatočne. Členské štáty Európskej únie nedokážu dopyt po energiách uspokojovať samostatne z vlastných zdrojov. Import zemného plynu do Európy je vo veľkej miere zabezpečovaný vďaka najväčšej energetickej spoločnosti na svete, ruskej spoločnosti Gazprom. V dôsledku toho, že hlavným dodávateľom zemného plynu do Európy je Ruská federácia, v posledných rokoch sa členské štáty Európskej únie snažia závislosť na tomto východnom partnerovi znížiť a hľadajú alternatívy – predovšetkým z oblasti Kaspického mora a Perzského zálivu. Aj napriek rôznym projektom, vplyv ruskej spoločnosti sa zatiaľ eliminovať nepodarilo. Skôr naopak, spoločnosť Gazprom dokázala nielen vytvoriť a prezentovať nové projekty plynovodov, ale dokonca podpísať i nové obchodné zmluvy s jednotlivými členskými štátmi EÚ. Vďaka úspešným aktivitám dochádza k prehľbovaniu obchodných väzieb medzi

Európou a Ruskom v oblasti energetiky, čím si ruská spoločnosť zabezpečuje výsadné postavenie na európskom energetickom trhu.

Cieľom predloženej diplomovej práce je analyzovať problematiku dominancie ruskej energetickej spoločnosti Gazprom v kontexte riešenia diverzifikácie dodávok zemného plynu v rámci Európskej únie. Je potrebné predovšetkým poukázať na politický vplyv a strategický význam dodávok ruského plynu a na komplexné formovanie európskej energetickej politiky. Dôležité je si tiež uvedomiť, že v prípade energetických obchodných európsko-ruských vzťahov, sa jedna strana snaží o zachovanie si výsadnej pozície na trhu a o jej využitie pri presadzovaní vlastných záujmov, kým druhá strana sa usiluje o opačný fenomén, to znamená o zníženie vplyvu dominantného aktéra a hľadanie alternatívnych možností. Zatiaľ sa alternatívy v prípade zabezpečovania energetickej bezpečnosti EÚ príliš nedaria a Gazprom zostáva najdôležitejším obchodným partnerom v oblasti energetiky, z čoho vyplýva niekoľko dôsledkov pre členské štáty EÚ.

Diplomová práca je rozdelená do štyroch kapitol. Prvá kapitola je zameraná na teoretické vymedzenie pojmu energetická bezpečnosť. Následne sú popísané najzákladnejšie a najvyužívanejšie strategické energetické komodity v rámci EÚ - ropa a zemný plyn, pričom pozornosť je venovaná aj ich svetovým preukázateľným ložiskám. Druhá, rozsiahlejšia kapitola, sa zaoberá energetickou závislosťou a spoločnou energetickou politikou EÚ. Vzhľadom na súčasný dynamický vývoj, nebolo jednoduché vykresliť energetickú politiku EÚ. Len nedávno bol predstavený a následne schválený koncept energetickej únie EÚ, ktorému je venovaná i samostatná podkapitola. Až najbližšie roky ukážu ako sa bude energetická únia formovať a etablovať, a takisto bude možné hodnotiť jej úspešnosť či neúspešnosť. V ďalšej časti sa kapitola venuje kritickej situácii v oblasti diverzifikácie dodávok zemného plynu, ktoré sú na európsky trh zabezpečované predovšetkým vďaka ruskej spoločnosti Gazprom. V poslednej podkapitole sú načrtnuté i alternatívne riešenia energetických partnerov pre Európu. Tretia kapitola, dominantná, je zameraná na postavenie ruskej energetickej spoločnosti na európskom trhu. Podkapitoly sú venované obchodným stratégiám obchodných partnerov (v tomto prípade Ruskej federácie a Európskej únie), no a samozrejme i sieti plynovodov, ktoré sú vybudované do takej miery, že ruský plyn je transportovaný takmer do každého štátu Európy. Aj napriek tomu, že projekt plynovodu South Stream už bol ruskými predstaviteľmi zrušený, bolo nevyhnutné spomenúť i ten. V kontexte hľadania možností ako znížiť vplyv spoločnosti Gazprom,

čo predstavitelia EÚ sľubujú od začiatku nového tisícročia, bolo prekvapivé, že ruská spoločnosť sa dokázala dohodnúť na takomto projekte, ktorý predstavoval kľúčové dodávky plynu do štátov južnej a centrálnej Európy. Vybudovanie tohto plynovodu by predstavovalo absolútne monopolné postavenie Ruska v regióne. Mnohé z malých členských štátov by sa stali absolútne závislé na dodávkach ruskej energetickej suroviny. To opäť len poukazuje na to, aká intenzívna a razantná je vôľa Gazpromu zachovať si svoj vplyv a vďaka vplyvu sa snažiť presadzovať svoje zahraničnopolitické záujmy. Práve tomu je venovaná posledná kapitola predloženej diplomovej práce. Vzhľadom na to, že pozícia Gazpromu je rozdielna čo sa týka západoeurópskeho a východoeurópskeho energetického trhu, podkapitoly sú venované každému trhu samostatne. Vplyv ruskej spoločnosti v menších štátoch východnej a strednej Európy je neporovnateľne vyšší ako postavenie Gazpromu v západnej Európe. Napriek tomu, v prípade odstavenia exportných kapacít zemného plynu do západných štátov, energetický sektor a priemysel v Európe by bol ochromený, a tak ako štáty na východe, ani tie na západe, by bez ruského plynu v súčasnosti fungovať nemohli. Na druhej strane, ako sa neraz spomína aj v práci, tento obchodný vzťah nie je len jednostranný. Európania bez dodávok ruských energetických komodít by momentálne nemohli fungovať, i ekonomika Ruskej federácie by výrazne utrpela a tak je v súčasnosti tento obchodný zväzok životne dôležitý pre obe strany.

Dominantnou metódou, ktorá bola použitá pri vypracovaní práce bola analytická a opisná. Využitá bola i komparatívna a historicko-analytická metóda.

Na spracovanie témy diplomovej práce boli použité najmä oficiálne dokumenty a vyhlásenia dostupné na internete, či rôzne cudzojazyčné publikácie týkajúce sa energetickej bezpečnosti EÚ, využívajúc i vyhlásenia predstaviteľov EÚ, či jednotlivých členských štátov. Množstvo informácií bolo dostupných i priamo na portáli ruskej spoločnosti. Hlavným dôvodom je predovšetkým fakt, že vybraná problematika je aktuálna a v slovenskom jazyku neexistuje dostatočne spracovaná odborná literatúra, ktorá by pojednávala o energetickej bezpečnosti EÚ, diverzifikácii európskeho energetického trhu a s tým spojeným dominantným postavením spoločnosti Gazprom. Problémom týchto internetových zdrojov je mnohokrát neoverená objektivnosť a mienkotvornosť, nehovoriac o tom, že dostupnosť k skutočným cenám a zmluvám s ruskou spoločnosťou je takmer nemožné sa dostať. Použité boli aj články zo zborníkov od slovenských profesorov a analytikov zaoberajúcich sa energetickou bezpečnosťou, novinové články a komentáre.

1 Energetická bezpečnosť

Medzinárodné vzťahy, ako súhrn oblastí, v ktorých sú nadviazané vzťahy medzi rôznymi subjektmi v mnohých odvetviach; ekonomickej, vojenskej, politickej, energetickej či kultúrnej, sú limitované určitými faktormi. Najzákladnejšími faktormi sú geografická poloha a demografický charakter¹ štátu. Vzhľadom na geografickú polohu štátu, ako najzákladnejšieho aktéra na medzinárodnej scéne, sa často líšia jeho mocenské záujmy. V svetovom politickom systéme sa kladie dôraz na schopnosť štátu dosahovať svoje ciele a teda svoje mocenské záujmy. Ako spomína profesor O. Krejčí (2010), ak sú vzťahy v medzinárodnom politickom systéme harmonizované, dochádza k mocenskej rovnováhe. Logicky však štáty medzi sebou súperia o prvenstvo takmer vo všetkých oblastiach, takže rovnováha je skôr ojedinelým javom.

Energetika je sektor, ktorý má bezprostredný vplyv na kvalitu života občanov a hospodársky rast v každom štáte. Ropa a zemný plyn ako základné energetické suroviny, v dnešnej dobe aj jedny z najdôležitejších komodít na svete (ak nie najdôležitejšie), sú využívané nielen v modernom hospodárstve, ale aj v doprave, energetike a v priemysle. Práve z tohto dôvodu sa energetický sektor v medzinárodnom kontexte a s ňou spojená energetická bezpečnosť, stali v 21. storočí pre štáty jednou z kľúčových otázok.

1.1 Základné chápanie pojmu energetická bezpečnosť

Bezpečnosť ako takú nie je možné stanoviť nijakou univerzálne platnou definíciou. V skutočnosti existuje viac ako 300 definícií, či už berieme do úvahy pozitívne alebo negatívne chápanie tohto pojmu. Pozitívne chápanie vychádza z neexistencie hrozieb a rizík vo svete, negatívne naopak z toho, že hrozby a riziká existujú a je potrebné proti nim postaviť účinné mechanizmy², vďaka ktorým im budeme predchádzať. Čo sa týka bezpečnosti, pojem má množstvo kategórií. Známe sú definície ohľadom bezpečnosti vertikálnej³, horizontálnej/sektorovej⁴ (do ktorej patrí aj

¹ Demografický charakter štátu – počet obyvateľstva, IQ obyvateľstva, ekonomický potenciál atď.

² Mechanizmy ako armáda, organizácie = NATO, štátne ochranné zložky, súkromné obranné mechanizmy atď.

³ Bezpečnosť: globálna, regionálna, subregionálna, lokálna a individuálna.

⁴ Bezpečnosť: vojenská, politická, ekonomická, energetická, societálna, informačná, environmentálna a iné.

energetická bezpečnosť), poznáme inkluzívnu i exkluzívnu bezpečnosť, dokonca tvrdú či mäkkú. (Nečas, Ušiak, 2010)

Pojem energetická bezpečnosť nemá dlhú históriu. Prvýkrát sa pomenovanie objavilo v 90. rokoch minulého storočia. Predtým sa na medzinárodnej scéne spájala bezpečnosť skôr v súvislosti s vojenským či ekonomickým sektorom. Najmä počas studenej vojny to bola problematika predovšetkým v oblasti národnej bezpečnosti, neskôr bezpečnosť v kontexte medzinárodného ponímania. Dnes už má však bezpečnosť oveľa viac vymedzených podob v mnohých sektoroch. Energetická bezpečnosť je jednou z nich.

Energetická bezpečnosť je teda jednou z kategórií bezpečnosti a „*spočívá v zaistení energetických zdrojov nutných pre fungovanie spoločnosti.*“ (Prorok, 2008, s.11) Ide o zabezpečenie dodávok energie a prístupu k adekvátnemu množstvu energetických surovín a palív za primeranú cenu. Na mysli máme energetické suroviny:

- uhlie,
- ropa,
- zemný plyn,
- jadrová energia či
- obnoviteľné zdroje energie⁵.

Ak by sme chceli charakterizovať a rozdeliť subjekty, ktoré môžu mať ako identické, tak aj odlišné záujmy a priority, mohli by sme definovať štyri rôzne skupiny podľa profesora R. Proroka (2008):

- producenti – vlastníci energetických zdrojov,
- distribútori – subjekty, ktoré distribuujú energetické zdroje,
- spotrebitelia a subjekty, ktoré majú špecifické záujmy - najmä automobilové závody, banky, organizácie a pod.

Od konca minulého a začiatku súčasného tisícročia je značný dopyt po energetických komoditách, ktorý kontinuálne narastá. Dôvodom je zrejme viacero aspektov, avšak jedným z mnohých je určite enormná industrializácia štátov, ako napríklad Čínskej ľudovej republiky či Indie. Ďalej je to rozvoj poľnohospodárstva a industrializácie, či rozvoj spoločnosti samotnej.

Práve vďaka toľkému záujmu po strategických surovinách zo strany štátov, možno klasifikovať dve rozdielne stratégie zabezpečovania si energetickej bezpečnosti

⁵ Sem patrí - slnečná energia, vodná energia, veterná energia, biomasa, geotermálna energia.

a zachovania si diverzifikácie energetických zdrojov, postavenej na náležitej energetickej politike štátu v 21. storočí. (Ungermann, 2008)

Prvá z dvoch stratégií spočíva v silovom riešení zaistenia si energetickej bezpečnosti. (Nečas, Ušiak, 2010) Týka sa najmä najvyspelejších štátov sveta, a je postavená na obsadení kľúčových ropných polí dodávateľov a následnom zabezpečovaní si energetickej bezpečnosti vďaka samostatnej distribúcii komodít. Toto silové riešenie uplatňovali a naďalej uplatňujú napríklad Spojené štáty americké v Iraku a v Afganistane. Druhá stratégia je postavená skôr na hľadaní spoločných kompromisov a dohôd medzi dodávateľmi a spotrebiteľmi a budovaní energetických obchodných reťazcov. Príkladom tejto, často prezývanej ako „soft“ metóda je Európska únia.

Vďaka vyššie uvedeným faktom vieme posúdiť, že energetická bezpečnosť je jednou z častí bezpečnosti samotnej. Je dôležité uvedomiť si, že energia zasahuje do každodenného života ako štátu (hospodársky rast), tak i každého jednotlivca. Energetická bezpečnosť ako každá, je však spojená s početnými hrozbami. Najviac ovplyvňovaná je rastom cien strategicky dôležitých energetických komodít. Ďalším faktorom sú nedostatočné dodávky surovín, ktoré môžu byť zapríčinené napríklad prírodnými katastrofami či technickými poruchami. Oblasti bohaté na ložiská energetických surovín sú často veľmi nestabilné, častou hrozbou je eskalácia konfliktov, no takisto aj hrozby vojenského či teroristického útoku v týchto regiónoch. Poslednou, v súčasnosti veľmi frekventovanou a nemenej dôležitou hrozbou je vyčerpanie svetových strategických komodít a nedostatočné náhrady alternatívnymi zdrojmi.

1.2 Objem preukázateľných svetových rezerv ropy a zemného plynu

„Energia je základom ekonomického a sociálneho rozvoja a zlepšenia kvality života ... fosílne palivá budú naďalej dominovať v dodávkach energie ešte mnoho rokov vo všetkých najrozvinutejších a všetkých rozvíjajúcich sa krajinách.“ (Terem, 2005, s.43)

Energetické zdroje sú obmedzené a vyčerpatel'né, i keď si to často ľudia neuvedomujú. Zásoby, ktoré príroda vytvorila sa dnes mieniajú a ťažia nevídaným tempom a životnosť množstva ložísk, či už ropy alebo zemného plynu, sa odhaduje na niekoľko desaťročí. Potom bude treba tieto vzácne komodity nahradiť a energiu vytvárať za pomoci iných zdrojov.

1.2.1 Preukázateľné ropné rezervy

Ako uvádza česká ekonómka Ilona Švihlíková, ropné rezervy sú predovšetkým merítkom pravdepodobnosti výskytu ropy a jej produkcie za súčasných ekonomických podmienok a použitia súčasnej technológie. Preukázateľné svetové rezervy delíme na tri základné skupiny:

- dokázané = pravdepodobnosť 90%,
- pravdepodobné = pravdepodobnosť 50%,
- možné = pravdepodobnosť len 10%. (Švihlíková, 2008)

Objavy ropných polí dosiahli svoj vrchol v roku 1964 kedy bolo objavených okolo 80% ropných polí, ktorých priemerný vek bol odhadovaný na zhruba 43 rokov. Odvtedy bolo zistených a odhalených množstvo iných ložísk tejto nerastnej suroviny. (Volner, 2010) V posledných desaťročiach sa však čoraz častejšie objavuje informácia, že svetové rezervy ropy klesajú a známe sú aj teórie o jej úplnom vyčerpaní. Dôkazom je aj klesajúca produkcia v Severnom mori či na Blízkom východe a úbytok ropných ložísk je badateľný aj v krajinách ako Rusko či Čína.

Existujú viaceré prúdy a názory v kontexte riešenia problematiky ropných zásob a ich vyčerpania. Geológovia tvrdia, že čierne zlato jedného dňa dôjde. Tento okamih síce spoločnosť môže oddialiť, ale nie je možné sa mu vyhnúť. Zlom, kedy ropa bude vyčerpaná do polovice a dôjde k značnému poklesu v produkcii sa nazýva tzv. ropný zlom⁶. Ten spôsobí, že cena významnej komodity bude rapídne stúpať a jej množstvo bude na trhu klesať. Na túto teóriu sa vyjadrilo už nespočetné množstvo odborníkov na energetickú oblasť, analytikov či politikov. Samotný autor termínu ropný zlom, Hubbert, predvídal príchod celosvetového ropného zlomu na začiatok 21. storočia. Ako sa zdá, presné vymedzenie kedy k ropnému zlomu dôjde bolo mylné. Faktom však ostáva, že svetové zásoby ropy sa rapídne zmenšujú.

Iným známym príkladom je názor investigatívneho novinára Strahana (2010), ktorý sa špecializuje na energetickú bezpečnosť a obchod, a ktorý sa vyjadril, že okrem USA prekonal maximum v ťažbe ropy väčšina vyspelých priemyselných krajín. Podľa jeho posledných zverejnených údajov, je už 60 z celkovo 84 krajín ťažiacich ropu za ropným zlomom a k vyčerpaniu zásob s určitosťou dôjde aj podľa jeho teórie v najbližších 60 rokoch.

⁶ Ropný zlom (teória ropného vrcholu) – s touto teóriou prišiel prvýkrát Američan Marion King Hubbert v 1956 a na základe analýzy trendov o objavoch a rýchlosti ťažby v jednotlivých ropných poliach vytvoril model, ktorý predpovedal obdobie maximálnej rýchlosti ťažby na území USA.

Práve pokles ropných zásob má zreteľný vplyv na ceny, ktoré vďaka tomu výrazne vzrástli. Dopyt po energetických surovinách kumulatívne narastá a zvyšujúce sa ceny najzákladnejšej strategickej suroviny spoločne s často nestabilnými regiónmi s najväčšími zásobami, predstavujú obrovské zisky pre obchodníkov so zemným plynom. Spotreba energií vo svete je v súčasnosti enormná, čo je však dôležité, očakáva sa dokonca ešte určitý nárast. Samotní špecialisti z oblasti energetických stratégií a koncepcií trvalo udržateľného rozvoja prišli s veľmi nelichotivou správou, že vzhľadom na predpokladaný rozmach rozvojových krajín bude veľmi zložitú uspokojiť budúce potreby ľudstva.

The British Petroleum⁷ je spoločnosť, ktorá vydáva ročné zhŕňajúce správy týkajúce sa fosílnych palív. Správa, ktorá bola vytvorená v roku 1998 hodnotila životnosť ropných rezerv, rezerv zemného plynu a uhlia. Vtedajšia životnosť ropy bola najkratšia, uvedená na 41 rokov. V ročnej správe z roku 2013 The British Petroleum uvádza, že spotreba ropy stúpla o 1,4 milióna barelov denne, no súbežne boli objavené aj nové ložiská. Životnosť bola v priemere vypočítaná na nasledujúcich 53 rokov. (BP Statistical review ..., 2014)

Podľa odhadov z roku 2010 bolo okolo 80% preukázaných svetových zásob ropy nachádzajúcich sa v členských štátoch OPEC. Organizácia krajín vyvážajúcich ropu⁸ overené zásoby z roku 2012 vyčíslila výrazne nad 1190 miliárd barelov. (OPEC's annual..., 2012) Je však možné, že tieto čísla sú zavádzajúce, nakoľko v ročnej správe z predminulého roku The British Petroleum sú zásoby členských štátov organizácie OPEC vyčíslené na menej ako 43%. Isté však je, že zásoby čierneho zlata vo svete sa zmenšujú a s určitou platnosťou raz dôjdu, preto sa za posledné desaťročia hľadajú alternatívne riešenia.

1.2.2 Ložiská zemného plynu

Zemný plyn je v posledných rokoch najväčšmi vyhľadávanou neobnoviteľnou energetickou komoditou. Je to vynikajúca alternatíva k obchodu s ropou, čo predstavitelia v energetickom priemysle veľmi dobre vedia. Zemný plyn sa využíva hlavne pri výrobe tepla a teplej úžitkovej vody. Nachádza sa v podzemných ložiskách buď samostatne, alebo a veľmi často spoločne s ropou a vodou.

⁷ The British Petroleum - Britská nadnárodná spoločnosť zameraná na ropný a plynárenský priemysel so sídlom v Londýne.

⁸ Alžírsko, Angola, Ekvádor, Irán, Irak, Kuvajt, Líbya, Nigéria, Katar, Saudská Arábia, Spojené Arabské Emiráty a Venezuela (2008 ukončila svoje členstvo Indonézia).

Podľa amerických štatistických zdrojov a zdrojov z každoročných správ IEA⁹ medzi najväčších producentov (príloha 1) zemného plynu patria Spojené štáty americké, Ruská federácia a ďaleko za nimi sa nachádza Irán a Kanada, čo sa odráža aj v rebríčku najväčších exportérov na svete (príloha 2), kde dominuje Ruská federácia, nasledovaná Katarom, Nórskom a Kanadou. (Country comparison: Natural gas exports, 2014)

Upriamujúc sa na tematiku ohľadom zemného plynu, v súčasnosti je najkľúčovejšou oblasťou, kde sa nachádzajú najväčšie preukázateľné ložiská tejto energetickej suroviny *„oblasť začínajúca sa v Kaspickej panve, pokračuje cez Irán až končí v bohatom Perzskom zálive. Táto oblasť zahŕňa viac ako dve pätiny svetových zásob zemného plynu.“* (Ungermann, 2008, s.26)

Geologicky preukázateľné ložiská zemného plynu sa v posledných 20 rokoch zväčšili. V relatívnom vyjadrení si polepšili takmer všetky oblasti okrem Severného mora, a to aj napriek faktu, že exploatacia intenzívne stúpa. Posilnil si najmä región Stredného východu, ktorého podiel na svetových zásobách sa zvýšil v roku 2007 na 41% (z predošlých 29%). (Bič, Stuchlík, Vošta, 2008)

V kontexte riešenia dostupnosti tohto regiónu, je treba pozerať sa na to z dvoch strán. Na jednej strane, je infraštruktúra v oblasti veľmi dobre vybudovaná, a dostupnosť k ložiskám samotných surovín je relatívne dobrá. Ak je ale do úvahy braný všeobecne známy fakt, a síce, že štáty Blízkeho východu a Strednej Ázie sú vnútroštátne politicky nestabilné a problematické a spolupráca s nimi je často sťažená, importné štáty sú nútené hľadať iné možnosti ako zabezpečiť energetickú bezpečnosť.

Zdroje zemného plynu je možné rozdeliť na konvenčné a nekonvenčné. Rozdiel je veľmi markantný. Nekonvenčný typ vyžaduje na ťažbu omnoho vyššiu koncentráciu vrtov ako v prípade konvenčných zdrojov.

V súčasnosti je za nekonvenčné typy považovaný hlboký plyn v hĺbke viac ako 500 metrov, stlačený plyn z pórovitých hornín, CBM a teda plyn z uhoľných slojov a bridlicový plyn nachádzajúci sa v bridlicových horninách. Získava sa z vrstiev hornín, ku ktorým je veľmi obtiažne sa dostať. (Zemný plyn 2011, 2011)

Dôležitá otázka, ktorá tu opäť vystáva je, ako dlho momentálne preukázateľné zásoby plynu vydržia. V kontexte riešenia tejto otázky sa objavuje množstvo odhadov a výpočtov. Ako uviedli zdroje Capital markets a.s. (medzinárodná spoločnosť a obchodník s cennými papiermi), objem svetových preukázateľných rezerv zemného

⁹ Agentúra založená ako medzinárodná organizácia v rámci Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) s hlavným sídlom v Paríži.

plynu bol v roku 2010 odhadovaný na 190 miliárd m³. Tento uvedený objem predstavuje zhruba dvojnásobok vytťaženej suroviny dodnes.

„Celkový objem konvenčných rezerv odhadovaných na základe prepočtov analytikov Medzinárodnej agentúry pre energetiku je na úrovni až 400 miliárd m³. K tomuto číslu ešte môžeme pripočítať nekonvenčné rezervy v nasledujúcom rozdelení: bridlicový plyn 204 tcm, plyn nachádzajúci sa v uholných panvách (CBM) 118 tcm a tesný plyn 84tcm ... každý región má dostatočné rezervy aspoň na 75 rokov.“ (Zemný plyn 2011, 2011)

Iné knižné zdroje uvádzajú, že celkové svetové zásoby plynu sú okolo 180 miliárd m³. Niektorí experti však vypočítali, že ak budú pripočítané preukázateľné svetové zásoby a zásoby odhadované, predstavuje to zhruba 500 miliárd m³ zemného plynu, čo by znamenalo, že pri súčasnej spotrebe môže ľudstvo využívať túto komoditu ako energetický zdroj nasledujúcich 200 rokov. (Ungermann, 2008) Ťažko sa však svet môže spoliehať na čísla, ktoré boli vypočítané expertmi odhadom. Faktom ostáva, že i zemný plyn, takisto ako ropa, sa jedného dňa minie a ložiská tejto neobnoviteľnej energetickej komodity ostanú prázdne.

Podľa Scheera, nemeckého poslanca a predsedu Eurosolaru¹⁰, a generálneho predsedu WCRE, pri konštantnej ročnej ťažbe by mohli byť zásoby plynu vyčerpané pri súčasnej spotrebe už v roku 2040. Scheer vychádzal z 5 základných odhadov:

1. geologický odhad zemného plynu USA je 131,8 miliárd m³,
2. svetový prehľad magazínu World Oil je 144,0 miliárd m³
3. odhady časopisu Oil and Gas sú 144,3 miliárd m³
4. Štatistická ročenka British Petroleum vyčíslila 144,7 miliárd m³
5. odhad BGR energy systems limited¹¹ je 152,9 miliárd m³ (Volner, 2010)

Podľa ročnej správy z roku 1998 The British Petroleum uvádzalo, že zemný plyn by mal vydržať ďalších 62 rokov a zo štatistík vyplývalo, že uhlie nasledujúcich 224 rokov. (Buzan, Waever, de Wilde, 1998) Takéto odhady však kolujú po celom svete, v presnom čísle sa niektoré odlišujú viac, niektoré menej, neexistujú však žiadne jednotné výpočty, ktoré garantujú presnú životnosť ložísk energetických komodít. V ročnej správe, v ktorej sú uvedené štatistiky z roku 2013 je už výpočet rozdielny, Ťažba a denná spotreba zemného plynu vzrástla v roku 2013 podstatne viac ako denná

¹⁰ Eurosolar – Európska asociácia pre obnoviteľné zdroje energie.

¹¹ BGR energy systems limited – od roku 2007 pôsobí ako spoločnosť v oblasti energetiky a priemyslu zemného plynu, so sídlom v Indii.

spotreba ropy vo všetkých regiónoch sveta, okrem Európy. V štatistike je uvedené, že v Európe spotreba zemného plynu (všetkých druhov zemného plynu) bola v roku 2013 najnižšia za posledných 15 rokov. Aj napriek tomu, že kapacita ložísk zemného plynu v Iránskej islamskej republike a v Ruskej federácii (svetoví vlastníci) by v rámci domácej spotreby vydržala viac ako 100 rokov, v ročnej správe je životnosť ložísk zemného plynu v prepočte v rámci celého sveta vypočítaná na maximálne 55 rokov. (BP Statistical review ..., 2014) Aj napriek tomu, že mnohé zo štátov sa snažia čím ďalej tým viac využívať alternatívne obnoviteľné zdroje energií, svet by v súčasnosti bez komodít ako je ropa či zemný plyn s určitou pravdepodobnosťou nedokázal existovať. Neobnoviteľné energetické zdroje sú zo strategického hľadiska v súčasnosti pre spoločnosť zlomové.

V dnešnej dobe je možné badať vysoké rozpory medzi konzumentmi a producentmi energetických zdrojov. Spôsobuje to nerovnomernosť prerozdelenia energie vo svete, po ktorej dopyt stále vzrastá. Zemný plyn predstavuje jeden z primárnych energetických zdrojov, momentálne druhý najvyužívanejší po rope (v Európe je otázka diverzifikácie dovozu zemného plynu dokonca podstatnejšia, viac v kapitole 2). Zemný plyn, ako energetická komodita, preukazuje najrýchlejší rast využívania vo svete. Dokonca ako tvrdia niektorí autori, jeho využívanie by sa malo zdvojnásobiť do roku 2025, pričom v priebehu desiatich rokov by malo dôjsť k výrazným zmenám. Nebudú to len najrozvinutejšie ekonomiky sveta, ktoré sa budú podieľať na spotrebe viac ako polovice fosílnych palív. Postupne sa k najvyspelejším ekonomikám sveta pridajú rozvíjajúce sa, ako napríklad stále ľudnatejšia India, Japonsko či Brazília a takmer všetky štáty Európy.

V posledných rokoch sa produkcia zemného plynu takmer zdvojnásobila, no čo je dôležitejšie, Blízky východ a Ázia (viac-menej len Ruská federácia) sa stali najväčšími producentskými i exportnými regiónmi. Čo sa týka štátov Európskej únie, ich energetická závislosť na importe stúpa. Existujú iba dve krajiny v rámci Európskej únie, ktoré dokážu pokryť spotrebu svojou ťažbou. Dánsko a Holandsko. Žiadny iný európsky štát v súčasnosti nedokáže fungovať energeticky samostatne, čo pre Európsku 28 predstavuje značný problém. Práve dôsledkom toho je dlhoročný proces energetickej integrácie v Európe, ktorý bol v konečnej podobe predstavený Európskej komisii koncom februára v Bruseli.

2 Energetická závislosť Európskej únie

V roku 2010 bol v globálnom meradle vtedajší ekonomický medziročný medzinárodný rast 4%, ako uvádzala Medzinárodná agentúra pre energiu. Ak bude tento trend rastu kontinuálne pokračovať, analytici z agentúry tvrdia, že v roku 2030 bude svet potrebovať o polovicu viac energie ako je to v súčasnosti. (Volner, 2010)

Problematika energetickej závislosti sa do veľkej miery týka práve Európskej únie. V kontexte riešenia otázky ohľadom energetickej bezpečnosti je pre EÚ dôležitá predovšetkým „*bezpečnosť ponuky, čo v podmienkach mimoriadne vysokej importnej závislosti znamená zabezpečenie spoľahlivých a stabilných dodávok za prijateľné ceny.*“ (Gonda, 2012, s.4)

Už v roku 2008 bola importná energetická závislosť Európskych štátov odhadovaná na viac ako 50%. „*Európske krajiny (nepočítajúc Ruskú federáciu a Nórsko s Holandskom) sú dnes výrazne závislé na energetických dodávkach z tretích krajín. Dnes je táto závislosť odhadovaná cez 50%, a v roku 2030 by mala vzrásť na 70%.*“ (Waisová a kol, 2008, s.54) V roku 2011 dosiahla úroveň energetickej závislosti v celej Európskej únii viac ako 54% (štatistika energetickej závislosti jednotlivých členských štátov EÚ z roku 2011 v prílohe č.3). (Energetická závislosť EÚ..., 2013) Najviac závislou na dovoze energií zo zahraničia bola Malta a vysokú úroveň zaznamenali aj v prípade Luxemburska. Najväčšími spotrebiteľmi boli štáty ako Nemecko, Francúzsko a Spojené kráľovstvo.

Európska únia čelí v súčasnosti mnohým energetickým výzvam. V prvom rade je to závislosť dovozu spojená s vnútornými a vonkajšími energetickými rizikami, ďalej je enormným problémom zvyšujúca sa spotreba energií a takisto aj cena, ktorá samozrejme nie je stabilná. Jedným z najdôležitejších problémov v oblasti energetických zdrojov je chýbajúca diverzifikácia energetických zdrojov a ich dodávok a dobudovanie konkurencieschopných vnútorných energetických zdrojov. Veľmi neistý je práve trh so zemným plynom. Energetická bezpečnosť predstavuje v 21. storočí určite jednu z najvyšších priorít Európskej únie. Práve tieto výzvy sú v súčasnosti dôvodom pripravujúceho projektu energetickej únie, ktorej koncept by mal byť známy vo februári 2015.

Prepočty MAAE naznačujú, že do roku 2030 budú fosílna palivá hlavným zdrojom energie. Čo sa týka priamo členských štátov EÚ, zvyšovanie spotreby

energetických komodít prebieha najmä od druhej polovice 20. storočia. Najväčší nárast je badateľný v dopyte po zemnom plyne. Nárast súvisí predovšetkým s rozvojom priemyslu a priemyselnej výroby, s nárastom hustoty dopravy a so zvyšovaním životnej úrovne.

Na území 28 členských štátov EÚ sa nachádzajú nedostatočné ložiská energetických surovín – ropy a zemného plynu. Číselným vyjadrením ide len o 2% svetových zásob ropy a o 4% zemného plynu, ktoré by mohli byť využité v priebehu nasledujúcich dvoch desaťročí. (Waisová a kol, 2008)

Čo sa týka ťažby uhlia, tam je problém iný. Aj napriek tomu, že ložiská uhlia sa v značných množstvách nachádzajú aj v Európe¹², veľkú časť uhlia dovážame. V Európskej únii je však budúcnosť využívania uhlia, ako čierneho tak i hnedého, čiastočne obmedzená ustanovením Kjotského protokolu¹³. Členské štáty sa preto snažia hľadať k tejto energetickej surovine alternatívne zdroje. Predovšetkým je dopyt „uspokojovaný“ prostredníctvom využívania zemného plynu. (Volner, 2010) Práve prípade zemného plynu je diverzifikácia nedostatočná a problematická.

Únia sa snaží o zníženie závislosti na dovoze energetických surovín hlavne v súvislosti s riešením otázky využitia alternatívnych obnoviteľných zdrojov energie, no komodity ako ropa, zemný plyn a uhlie ostanú hlavnými zdrojmi energie aj v nasledujúcich desaťročiach. Vývoj energetickej politiky Únie, vzhľadom na to, že počet členských štátov sa neustále zvyšuje, nie je jednoduchý. Mnohokrát sa stalo, že predstavitelia členských štátov nezdíľali jednotný postoj v otázkach importu energetických komodít.

2.1 Energetická politika EÚ

Energia a energetika patria k najdôležitejším strategickým politikám Európskej únie. Otázka energetickej politiky kedysi všeobecne patrila medzi právomoci členských štátov. Teda bolo na samotných členských štátoch, aby si vypracovali a realizovali opatrenia, ktoré sú zamerané na zaistenie energetickej bezpečnosti. Išlo o zabezpečenie dodávok všetkých druhov energetických surovín. Rozhodnutia však boli z dlhodobého

¹² Ťažba čierneho uhlia prebieha najmä v Poľsku, Nemecku či Veľkej Británii a hnedé uhlie sa vo väčšom množstve nachádza v Nemecku, Grécku, Česku, Rumunsku i Bulharsku.

¹³ Kjotský protokol - medzinárodná dohoda/doplnok k dohovoru v súvislosti s globálnym otepľovaním, ktorej štáty, ktoré podpísali tento protokol, momentálny počet je 141, sa zaviazali znížiť ich emisie oxidu uhličitého a 5 ďalších skleníkových plynov.

hľadiska dôležité pre európsku energetickú bezpečnosť a preto sa už dlhšie uvažovalo o tom, že trh s energetickými surovinami by mal byť koordinovaný na úrovni EÚ. Pritom by Únia samozrejme musela zohľadňovať dostupnosť jednotlivých zdrojov, konkurencieschopnosť a zaručiť diverzifikáciu zdrojov energie. Od začiatku nového tisícročia sa problematika energetiky na pôde EÚ rieši len sporadicky, aj napriek tomu, že okolnosti si to vyžadovali. Až v súčasnosti sa dá povedať, že otázkou energetickej bezpečnosti v Európe sa predstavitelia energetického priemyslu, ale takisto aj lídri EÚ a lídri členských štátov naozaj aktívne zaoberajú.

2.1.1 Vývoj spoločnej energetickej politiky

V roku 2005 sa Európska komisia snažila pripraviť súhrnnú správu a zároveň aj návrh na vybudovanie Európskej energetickej bezpečnosti. O rok neskôr bola vydaná Zelená kniha o bezpečnej, konkurencieschopnej a trvalo udržateľnej energetike pre Európu¹⁴, v ktorej sú načrtnuté súčasné ale i budúce možné riešenia energetiky. (Bič, Stuchlík, Vošta, 2008)

Na základe Zelené knihy bol vypracovaný dokument pod názvom Vonkajšia politika pre zaistenie energetických záujmov Európy, kde bolo vytýčených 10 hlavných cieľov, o ktoré sa má Európska únia ako spoločenstvo snažiť. Menovite, ako uvádza profesor Š. Volner (2006):

- vytváranie energetických partnerstiev s tretími krajinami,
- zlepšovanie kapacít produkcie a vývozu v producentských krajinách,
- zlepšovanie prostredia pre investície európskych spoločností,
- prevládanie mechanizmov Kjótskeho protokolu,
- diverzifikácia dovozu energetických komodít a podobne.

O rok neskôr štáty postupne dospeli ku konsenzu o vytvorení spoločnej európskej energetickej politiky. Dôvodom boli prvé spory medzi Ukrajinou a Ruskom, kedy sa predstavitelia štátov nevedeli dohodnúť na obchodnom bilaterálnom systéme. Predstava, že by boli od dodávok zemného plynu odstavené niektoré členské štáty Únie, bola alarmujúca. Vtedajší eurokomisár vystupoval s jednoznačným postojom, že „je zrejmé, že Európa potrebuje jasnejšiu, súdržnejšiu a kolektívnu politiku k zaisteniu svojich energetických dodávok“ (Proedrou, 2012, s.31) Prístup založený na viacerých

¹⁴ Zelená kniha o bezpečnej, konkurencieschopnej a trvalo udržateľnej energetike pre Európu – schválená 13.3.2006 Európskou komisiou, ktorej cieľom bolo vytvoriť spoločnú európsku energetickú politiku. Na základe 3 pilierov politiky EÚ: konkurencieschopnosť, trvalo udržateľnosť a bezpečnosť dodávok energií.

individuálnych energetických politikách jednoducho povedané nebol efektívny a v žiadnom prípade nemohol stačiť na zabezpečenie energetickej bezpečnosti pre celú EÚ. Samozrejme, aj predstavitelia členských štátov o tom boli presvedčení a zrejme preto J. M. Barroso víťazoslávne vyhlásil na summite v roku 2006 - „*s potešením vám oznamujem, že dnes, 24.03.2006 – sa oficiálne zrodila Spoločná energetická politika. Prvýkrát počas dlhej histórie Európskeho spoločenstva sa členské štáty dohodli na spoločných cieľoch a spoločnej stratégii s cieľom dosiahnuť konkurencieschopnosť a udržateľnosť našej spoločnosti*“ (Waisová a kol, 2008, s.65)

V januári 2007 predložila Európska komisia strategický prehľad energií EÚ, ktorý obsahoval vonkajší a vnútorný prehľad a hodnotenia energetickej politiky v Únii. V roku 2007 Európska rada prijala Akčný plán Európskej rady pre energetickú politiku, ktorý sa týkal najmä obmedzovania emisií oxidu uhličitého minimálne o 20%. Plán bol vypracovaný na 13 rokov a realizáciou tohto plánu by sa emisie skleníkových plynov mohli viditeľne znížiť a to až o 780 miliónov ton ročne. (Volner, 2010)

Neskôr bola prijatá správa o vytvorení spoločnej európskej zahraničnej politiky v energetickej oblasti, ktorej základom bola tzv. Energetická charta¹⁵. EÚ v nej kladlo dôraz aj na liberalizáciu energetického trhu. Stalo sa tak po „plynovej kríze“ v roku 2009, kedy boli dodávky z Ruska do Európy zastavené na 12 dní. Vďaka tejto vyhrotenej situácii, kedy Gazprom odstavil vývoz plynu si mnohí mysleli, že sa zrýchli proces integrácie spoločného energetického trhu v Európe. Nanešťastie, nebolo tomu celkom tak. Nakoniec prijatím Lisabonskej zmluvy¹⁶ v roku 2009 došlo k zmene v oblasti energetickej bezpečnosti EÚ. Kompetencie jednotlivých štátov v sfére energetickej bezpečnosti prešli do kompetencií na úroveň Únie a v roku 2009 sa energetická politika stáva samostatnou politikou EÚ, kde sú zdôraznené 2 hlavné princípy. Solidarita medzi štátmi a diverzifikácia energetických zdrojov, ktoré sa týkajú predovšetkým problematiky čoraz viac využívaného zemného plynu. Aj napriek tomu však štáty pokračujú vo svojich vlastných rozdielnych vnútorných energetických politikách a to predovšetkým čo sa týka energetických obchodných vzťahov s Ruskom. Niektoré štáty stále udržiavali odmietavý postoj k odovzdávaniu kontroly nad vlastným

¹⁵ Energetická charta – stanovuje rámec pre medzinárodnú spoluprácu medzi krajinami európskymi a ich partnermi. Cieľom je rozvoj energetického potenciálu krajín strednej a východnej Európy a zaistenie bezpečnosti dodávok strategických surovín pre Európsku úniu. Sídlo organizácie je v Bruseli a od januára 2012 sa generálnym tajomníkom stal Urban Rusnák zo Slovenska.

¹⁶ Lisabonská zmluva je zmluva, ktorá mení zakladajúce zmluvy EÚ, celým názvom ako Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, alebo tiež známa ako reformná zmluva, v ktorej sú zakotvené všetky základné princípy únie a jej celkovú štruktúru.

energetickým trhom. Neskôr však pochopili, že individuálnymi energetickými politikami trh efektívne fungovať nebude.

V roku 2010 politické elity EÚ vyhlásili, že ak nebudú v rámci Európskej únie prijaté žiadne zásadné opatrenia na znižovanie energetickej závislosti, vtedajších 27 členských štátov Únie bude musieť dovážať „66% uhlia, 90% ropy a z Ruska sa bude pravdepodobne dovážať viac ako 60% zemného plynu, pričom samotná závislosť EÚ na energetických tokoch z Ruska dosiahne 80%.“ (Proedrou, F. 2012, s.23) Preto sa od začiatku nového tisícročia EÚ snaží vytvoriť komplexný návrh týkajúci sa energetickej bezpečnostnej politiky.

V roku 2010 bol predložený dokument známy ako Európa 2020. „*Európa 2020 je desaťročná stratégia Európskej únie pre rast a zamestnanosť ... nezameriava sa však iba na prekonanie krízy, z ktorej sa naše ekonomiky postupne zotavujú, jej cieľom je aj odstrániť nedostatky aktuálneho rastového modelu a vytvoriť podmienky pre inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast.*“ (Sumár stratégie ..., 2014) Členské štáty EÚ v nej stanovili päť hlavných cieľov, ktoré by mali byť dosiahnuté do konca roka 2020:

- zvýšiť mieru zamestnanosti obyvateľov EÚ vo veku od 20 do 64 rokov na 75%,
- zvýšiť úroveň investícií do vývoja a výskumu 3% HDP,
- znížiť počet osôb aspoň o 20 miliónov, ktorým hrozí chudoba a sociálne vylúčenie,
- Zníženie miery predčasného ukončenia školskej dochádzky pod 10%,
- a jedným z cieľov je otázka týkajúca sa energetiky. Predovšetkým sa dôraz kladie na dva ciele v oblasti energetiky – získanie 20% energií z obnoviteľných zdrojov a minimálne o 20% zefektívniť spotrebu energie. (European Commission, 2014)

Začiatkom roku 2011 sa lídri EÚ definitívne (aspoň to tak vyzeralo) dohodli na kreovaní spoločného energetického trhu Európskej únie ktorý mal byť funkčný koncom 2014. Cieľom tohto trhu je v prvom rade snaha zabezpečiť stabilné energetické dodávky do všetkých členských štátov Únie. Bola zdôraznená i potreba vytvorenia flexibilného mechanizmu, vďaka ktorému bude možné riešiť krízové situácie a s tým súvisiaca koordinácia nákupov importných energetických surovín. Ani tri roky však nestačili na vybudovanie tohto aparátu. „*Spoločný trh s energiami mal byť podľa vyhlásení Európskej rady plne funkčný už koncom roka 2014. Do popredia európskych politík sa*

energetika opäť dostala až začiatkom roka 2014, keď Európe hrozila ďalšia plynová kríza kvôli napätým vzťahom medzi Ruskom a Ukrajinou. Zloženie novej Komisie je však jasným signálom, že EÚ to s integráciou v energetickej oblasti myslí tento krát vážne.“ (Buzek: Energetická únia je nových začiatkom..., 2015) Dôkazom toho sú aj novozvolené funkcie v rámci EÚ – komisár pre energetiku a zmenu klímy¹⁷ a podpredseda Komisie pre Energetickú úniu¹⁸, ktorý by mal na konferencii vo februári tohto roku predstaviť pripravovaný koncept energetickej únie. *„Na konferencii sa zúčastní asi 400 predstaviteľov z oblasti priemyslu, mimovládnych organizácií a zástupcov vlád, ktorí spoločne prediskutujú jednotlivé dimenzie energetickej únie.*“ (Buzek: Energetická únia je nových začiatkom..., 2015) Formovanie energetickej únie do značnej miery ovplyvňuje konflikt na Ukrajine. Jednoznačne tento konflikt na východe Európy zvýšil dôležitosť otázky energetickej bezpečnosti EÚ. Ukrajina, cez územie ktorej je zabezpečovaný väčšinový export ruského plynu do Európskych štátov, je v súčasnosti príliš nestabilný. Nestála je Ukrajina predovšetkým vnútroštátne a obchodné vzťahy ale i dôvera medzi Kyjevom a Moskvou sú skutočne naštŕbené, na čo doplácajú nielen obe strany, ale takisto aj členské štáty EÚ. Spoločná energetická únia štátov EÚ a väčšie diverzifikácia dovozu komodít je nevyhnutná. Preto by mala byť pripravovaná únia projektom, ktorý je prioritne postavený na myšlienke väčšej diverzifikácie trás a aj energetických zdrojov pre Európu.

2.1.2 Pripravovaný koncept energetickej únie

Od začiatku roku 2015 podpredseda Európskej komisie pre energetickú úniu, Slovák Maroš Šefčovič, spoločne s tímom pracovali na tvorbe konceptu energetickej únie. Dôkazom toho sú mnohé zasadnutia a mítingy Šefčoviča s rôznymi zástupcami členských štátov ale i predstaviteľmi energetického priemyslu. Lídri EÚ si konečne uvedomili nevyhnutnosť vybudovania vnútorného trhu pre energie. Európa sa nachádza v situácii, keď jediným riešením pre zabezpečenie európskej energetiky je jej hĺbková transformácia. Je priam naliehavé, zjednotiť trh a spôsob, akým sa v Únii vyrába, kupuje, prepravuje a spotrebúva energia. *„Energetická únia spolu s politikou v oblasti klimatických zmien je jednou z hlavných politických priorít kabinetu Jeana-Clauda*

¹⁷ Miguel Arias Canete.

¹⁸ Maroš Šefčovič.

*Junckera*¹⁹.“ (Šefčovič v Bruseli oficiálne..., 2015) Do budúcnosti sa dokonca počíta s vymenovaním regulátora EÚ pre energetiku.

Energetická bezpečnosť v rámci Európskej únie a s tým spojený plán energetickej únie rezonuje vo všetkých členských štátoch a má momentálne prekvapivo úspešné odozvy. Zrejme preto, že obyvatelia štátov, ktoré sú v plnom rozsahu závislé od importu plynu z Ruska, sa vzhľadom na „plynové krízy“, z predchádzajúcich rokov obávajú. *„V 21. storočí by sa Európania nemali každé leto pýtať, či budú mať dosť energie na zimu.“* (Šefčovič v Bruseli oficiálne..., 2015) V súčasnosti takisto nie je známe, ako budú dodávky fungovať od začiatku apríla, pretože iba dovtedy je podpísaná dohoda medzi Ukrajinou a Ruskom o dodávkach a o ich platení. Malo by sa opätovne rokovať o systéme dovozu tejto energetickej suroviny, je však veľmi otázne ako rokovania dopadnú. Vplyv a celkovo úloha Ukrajiny, ako tranzitnej krajiny, podľa všetkého klesne. Gazprom už viac Ukrajinu nepovažuje za obchodne spoľahlivého partnera, v súčasnosti je krajina absolútne nestabilná a je otázne, ako sa vnútropoliticky situácia vyvinie. Prínosom energetickej únie majú byť zabezpečené bezpečné dodávky energetických surovín pre spotrebiteľov.

Koncept energetickej únie, ktorý je dostupný na internetovej stránke Európskej komisie (Šefčovič, 2015) obsahuje niekoľko bodov a zahŕňa okrem iného aj 5 riešení energetickej bezpečnosti v Európe:

- posilnenie bezpečnosti dodávok založených na solidarite a dôvere,
- vybudovanie jednotného vnútorného trhu s energiami,
- efektívne využívanie energií,
- podpora obnoviteľných zdrojov energie prostredníctvom investícií do výskumu a inovácií a
- zníženie úrovne znečisťovania prostredia prostredníctvom výroby energií.

„Energetickou úniou sa myslí predovšetkým vybudovanie voľného energetického trhu. Momentálne máme v EÚ voľný pohyb osôb, služieb, tovaru a kapitálu. Malo by byť našou prirodzenou ambíciou, aby sme niečo podobné dosiahli aj pri energiách, pretože asymetria v rámci energetiky je dlhodobo nefunkčná.“ (Čo je energetická únia..., 2014) Asymetria, ktorá fungovala v rámci energetického trhu doposiaľ, bola výhodná pre niektoré členské štáty, pre iné menej. Nesúmernosť sa týkala

¹⁹ Luxemburský politik a v súčasnosti 12. predseda Európskej komisie od roku 2014.

predovšetkým cien a nákladov, ktoré sa líšili a tým pádom dochádzalo k štiepeniu vnútorného trhu s energiami.

Projekt novej energetickej únie má širokú podporu nielen v rámci verejnosti, ale aj čo sa týka predstaviteľov EÚ. Energetická únia sa dá chápať ako reakcia na ohrozenie dodávok plynu, ktoré spôsobila kríza na Ukrajine, nakoľko kríza pomohla odhaliť ako je Únia závislá na dodávkach ruského plynu. Kremel' využíva závislosť Únie na dodávkach ruského zemného plynu ako politickú zbraň. Zrejme to je dôvodom, prečo sa napokon európski lídri zhodli na riešení energetickej bezpečnosti, po mnohých dohodách i vyhláseniach bol napokon zvolený podpredseda Európskej komisie pre energetickú úniu, ktorý so svojím tímom riešia koncept energetickej bezpečnosti, ktorý bude záväzný pre všetky členské štáty. Práve to predstavovalo problém. Jednotlivé členské štáty nepovažovali za potrebné energeticky sa zjednotiť. Skôr sa postupne vytvárali akési bariéry, či už administratívne alebo hospodárske, a pre niektoré štáty viac, pre iné menej, výhodné obchodné dohody týkajúce sa zemného plynu, čo do veľkej miery využívala práve Ruská federácia, ktorá uzatvárala vo viacerých prípadoch bilaterálne obchodné zmluvy. Dnes je to už inak. *„V Komisii dostal koncept energetickej únie zelenú, aj v rámci kolégia komisárov. Až 14 eurokomisárov na ňom úzko spolupracuje. Oficiálne ho predstavím 25. februára. Projekt energetickej únie by v konečnom dôsledku mal viesť k zjednoteniu členských štátov v oblasti energetiky a k znižovaniu cien energie, čo je dôležité, lebo najmenej 10% obyvateľov EÚ si dnes nemôže dovoliť uhrádzať poplatky za energiu.“* (Šefčovič: Každá krajina ..., 2015)

Začiatkom roka predstavitelia členských štátov vyjadrili podporu zatiaľ nezverejnenému konceptu energetickej únie. M. Šefčovič sa spoločne so svojím tímom zúčastňovali rôznych zasadnutí, kde predstavovali koncept energetickej únie a diskutovali o mnohých alternatívach do budúcnosti, čo je kľúčové pre zaistenie energetickej bezpečnosti, a ktorých cieľom je zlepšiť bezpečnosť dodávok zemného plynu do Európy. Dnes už sa situácia zmenila. Po predstavení konceptu energetickej únie sa kriticky na projekt vyjadroval predovšetkým maďarský premiér V. Orbán. *„Podľa neho energetická únia obmedzí suverenitu štátov.“* (Matišák, 2015) Ako negatívnu zmenu vidí maďarský premiér hlavne to, že Brusel v rámci novej energetickej únie získal väčšie právomoci a tým pádom, môže vstupovať do rokovaní ohľadom dodávania zemného plynu. Problémom naďalej ostáva i to, že členské štáty Únie majú rozdielne priority. *„Pre západnú Európu je dôležitá viac klimatická politika. Stredná a*

východná Európa sa sústreďuje skôr na bezpečnosť dodávok a cenovú dostupnosť energií.“ (Matišák, 2015)

Koncept energetickej únie je postavený na dôvere, bezpečnosti a solidarite. Jedným z hlavných pilierov je však diverzifikácia zdrojov, predovšetkým v oblasti importu zemného plynu. V súčasnosti totiž stále platí, že medzi najväčšiu výzvu EÚ v rámci energetiky bez akýchkoľvek pochybností patrí nedostatočná diverzifikácia a závislosť na dovoze zemného plynu z Ruska. Dôležité je, aby sa Európska únia dokázala v otázke energetických zdrojov zjednotiť a mať silnejší hlas v rámci medzinárodných vyjednávaní.

2.2 Problematika diverzifikácie dovozu zemného plynu do EÚ

Zemný plyn, využívaný ako plyné fosílné palivo, vzniká z organických látok. Jeho distribúcia je omnoho ekologickejšia ako distribúcia uhlia, a teda na rozdiel od ropy či uhlia, využitie zemného plynu vyhovuje požiadavkám Kjotského protokolu. Na strane druhej, je však ťažba a preprava tejto komodity technologicky náročnejšia.

Odpoveďou na otázku, prečo sa význam plynu zvyšuje, a to nie len v štátoch EÚ ale celkovo vo svete je najmä ten, že jadrové elektrárne postupne starnú, a v porovnaní s ropou sú náklady na využitie i transport podstatne nižšie (nie v prípade LNG plynu). Prispievajú k tomu aj objavy stále nových ložísk a technologické inovácie v energetickom odvetví.

Európa sa výrazne podieľa na svetových spotrebách zemného plynu. Dokazujú to i štatistiky, keď v roku 2007 Európa predstavovala viac ako 39% svetovej spotreby zemného plynu a na Európsku úniu pripadalo 16,4% globálnej spotreby. O 3 roky neskôr to bolo v prípade celej Európy viac ako 44% svetovej spotreby. (Volner, 2010)

2.2.1 Prioritná európska energetická komodita

Transport zemného plynu do krajín EÚ je možný dvomi spôsobmi. Buď ide o zemný plyn dodávaný vo forme skvapalneného LNG plynu alebo sú dodávky zabezpečené pomocou plynovodov vybudovaných pod zemským povrchom. (Chandra, 2013) Práve dopyt po skvapalnenom plyne v Európe vzrastá, avšak cena, nedostatočne rozvinuté partnerské vzťahy so štátmi severnej Afriky, Blízkeho východu alebo Strednej Ázie a zmeny v rámci medzinárodného spoločenstva bránia v zabezpečovaní transportov LNG plynu vo veľkom množstve.

Vzhľadom na náročnejší technologický postup pri výrobe skvapalneného plynu, má i cena stúpajúcu tendenciu. Plyn, ktorý sa vytŕaží v geografický vzdialených a ťažko dostupných regiónoch, odkiaľ nie je možné vybudovať plynovody, sa pri vysokej teplote transformuje do kvapalného skupenstva. Ako sa vyjadril Ján Klepáč, výkonný riaditeľ Slovenského plynárenského a naftového zväzu, „*skvapalnený plyn je dôležitým riešením pre energetickú bezpečnosť EÚ a preto by sa mali vzťahy s krajinami, od ktorých tento plyn do Európy dovážame (Egypt, Líbya, Alžírsko, Nigéria, Trinidad a Nórsko) udržiavať*“ (Klepáč, 2014)

Avšak od roku 2011 sa energetický svet mení a to predovšetkým čo sa obchodu so skvapalneným zemným plynom týka. V dôsledku globálnych zmien došlo k nárastu trhu s LNG plynom. Ponuka LNG plynu dosiahla v rokoch 2005-2010 kumulatívny rast o 58% a v roku 2010 sa produkcia LNG zvýšila o necelých 23%. Podiel skvapalneného plynu sa v svetovom obchode zvýšil od roku 2005 do roku 2010 o 8%, a jedným z hlavných importérov bola Európska únia na čele s Veľkou Britániou. (Proedrou, 2012) Problematika diverzifikácie dodávok zemného plynu predstavuje doposiaľ pre Európu komplexne nevyriešenú otázku, v ktorej je Únia veľmi zraniteľná. Zvýšený dopyt po LNG plyne rastie už desaťročia, avšak, po havárii vo Fukušime je možné badať odhodlanie platiť vysoké ceny za dovoz skvapalneného plynu predovšetkým na Ďalekom východe²⁰. Tam sa spotreba energií zvyšuje nevídaným tempom. „*Ceny sú o 35 – 50 % vyššie ako priemerné ceny dovozu do EÚ ... potenciál na diverzifikáciu dovozu zemného plynu v EÚ prostredníctvom dovozu skvapalneného zemného plynu sa preto podstatne znižuje.*“ (Šefčovič, 2013)

Ako už bolo spomenuté, od začiatku 21.storočia je energetická bezpečnosť EÚ považovaná za jednu z priorít, nakoľko situácia v energetickom sektore bola v minulosti naozaj nepriaznivá.

Únia v roku 2007 vyprodukovala 167 miliónov ton zemného plynu. Celkovo však v tom roku spotrebovala viac ako 430 miliónov ton, čo teda znamená, že bola samostatná tak na 38% a z veľkej miery musela plyn dovážať. (Bureš, 2009/2010) V roku 2013 však situácia nebola o nič priaznivejšia. EÚ spotrebovala 485 miliárd kubických metrov plynu, z toho viac ako 150 bolo dodaných z Ruska. To je zhruba 30-percentný podiel len jedného z importérov na európskom trhu. (Central Europe's energy security..., 2013)

²⁰ Napr. Japonsko, Kórea.

Každý jeden analytik z energetickej oblasti a všetci predstavitelia EÚ vedia, že monopolné postavenie jednej spoločnosti (v tomto prípade ruskej spoločnosti Gazprom) na energetickom európskom trhu je nesmierne riskantné. Európa sa však nemôže a nechce spoliehať len na obchod s Ruskom a na dovoz z Nórska, ktorého ložiská sa neustále zmenšujú. Členské štáty sa zaviazali k zvyšovaniu spolupráce na spoločnom efektívnom budovaní európskej energetickej politiky. Európske hlavy štátov sa v rámci všetkých dohôd, stratégií a vyhlásení dohodli na dokončení integrácie a liberalizácie trhu s energiami do roku 2015, na podpore elektrických sietí a plynovodov a zlepšení koordinácie vonkajšej energetickej politiky. Výsledkom, ako je uvedené aj v stratégií 2020, by mal byť pružnejší a efektívnejší obchod s energiami a najmä zmiernenie vplyvu potenciálnych prerušení dodávok a teda, zabezpečenie energetickej bezpečnosti pre Európu. Najväčšiu výzvu predstavuje požiadavka, ktorej zámerom je znížiť monopolné postavenie Ruska, ako kľúčového partnera v oblasti energetiky. Otázkou ostáva, do akej miery budú schopné byť politické elity štátov a predstavitelia jednotlivých energetických odvetví v otázke energetickej bezpečnosti Únie jednotné, nakoľko táto snaha už trvá zhruba desaťročie a množstvo ľudí už vyjadrilo nedôveru a pochybnosti o tom, či v skutočnosti bude niekedy energetická agenda v rámci EÚ zjednotená. *„Niektorí skeptici pochybujú o schopnosti členov EÚ nakoniec dospieť k jednotnej dohode v oblasti citlivých energetických otázok, obzvlášť v koordinácii vnútorných vzťahov a vytvorenia spoločného energetického trhu ... otvorený a konkurencieschopný trh je síce v rámci únie žiadaný, ale ochrana národných energetických priemyslov stále v niektorých krajinách (napríklad v Nemecku či Francúzsku) prevláda.“* (Waisová a kol, 2008, s.83)

V súčasnosti to vyzerá naozaj nádejne, nakoľko koncept energetickej únie je už takmer v konečnom štádiu a predstavitelia energetického priemyslu, ako aj lídri členských štátov sa stretávajú od začiatku februára tohto roku na rokovaníach, s cieľom spoločne sa dohodnúť o fungovaní vyššie spomínanej energetickej únie. Súčasný stav v rámci diverzifikácie dodávok zemného plynu je alarmujúci, vzhľadom na to, že EÚ je primárne závislá na importe z Ruska. Pozastavenie dodávok ruského plynu predstavuje pre energetickú bezpečnosť niektorých členských štátov (predovšetkým pre štáty východnej a strednej Európy) značný problém, čo sa prvýkrát viditeľne preukázalo aj v roku 2009, počas tzv. plynovej krízy.

2.2.2 Plynové krízy v Európe

Zemný plyn sa na územie EÚ z Ruska prepravuje magistrálnym plynovodom cez územie Ukrajiny už od roku 1972. Export zemného plynu z Ruska do Európy je zabezpečovaný štátnou ruskou spoločnosťou Gazprom. Prvé náznaky problémov v rámci dodávok nerastnej komodity vznikli už v roku 2006, v pozadí ktorých bolo badať spor medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou. Obe strany však dospeli k dohode a krízový scenár nenastal. O tri roky neskôr, v januári 2009 sa však prvýkrát v dejinách prevádzky tohto plynovodu stalo, že tlak v potrubí bol nulový a dodávky plynu boli úplne prerušené. Dodávky plynu cez Ukrajinu do Európy boli pozastavené na takmer dva týždne.

Ukrajina v roku 2009 bola po USA, Japonsku, Rusku a Nemecku piatym najväčším spotrebiteľom plynu na svete. (Duleba, 2009) Zmluvná dohoda medzi Kyjevom a Moskvou z roku 2006 stanovila nové nákupné podmienky pre Ukrajinu i samotnú Úniu. V porovnaní s predchádzajúcimi podmienkami, dohoda z roku 2006 priniesla niekoľko negatívnych zmien pre Ukrajinu. Najcitelnejšou zmenou bolo zvýšenie cien. Gazprom totižto dovtedy predával Ukrajine zemný plyn pod cenu. „*Na jednej strane dotovaný plyn vyzeral ako niečo, čo Ukrajine pomáhalo. No v skutočnosti im to škodilo viacerými spôsobmi.*“ (Krivošík, 2015, s.18) To sa zmenilo v roku 2006. Kým Gazprom navrátil ceny plynu pre členské štáty EÚ veľmi prijateľne, cena ruského plynu pre Ukrajinu bola zvýšená zhruba 4,5-násobne a podľa dohody, na Ukrajinu mala byť vytvorená nová plynárenská dcérska spoločnosť²¹, ktorá bude obchodovať s Gazpromom, nakoľko Naftogaz²² bol ako štátny podnik priveľmi zadlžený. Ukrajina sa podpisom zmluvy takisto vzdala importu energetickej suroviny z Turkmenistanu a Uzbekistanu. Plyn zo štátov strednej Ázie bol po novej dohode podstatne lacnejší ako ten ruský. Dodnes sa odborníci zhodujú, že táto zmluva bola očividne nevýhodná pre jednu zo strán a zrejme preto tento zmluvný režim platil iba do roku 2008, kedy začali rokovania o pripravovaní novej plynárenskej dohody.

Rokovania neboli jednoduché a vzhľadom na to, že dôsledky vplývajú na celú Úniu, boli ostro sledované. Ukrajina sa vzhľadom na neschopnosť platiť stanovené sumy postupne zadlžovala. K prijateľnej dohode spočiatku nedochádzalo a koncom roku už bola situácia napätá, predovšetkým zo strany ázijského energetického partnera,

²¹ UkrGaz Energo.

²² Naftogaz je národná ropná a plynárenská spoločnosť Ukrajiny.

ktorý požadoval od Ukrajiny splatenie dlhu, ktorý kontinuálne rástol. Oficiálne sa predstavitelia ruského Gazpromu vyjadrili, že Ukrajina má voči Rusku dlh, ktorý je potrebný uhradiť. Ak sa tak neudeje, Gazprom vyhlásil, že zastaví dodávky plynu cez tento plynovod. Podľa stanovísk z Kremľa, „*Ukrajinci si neplnia ani svoje záväzky z minulého obdobia a dlhujú mu už 2,1 miliardy USD*“. (Pavkovič, 2009) Problémom bolo, že Ukrajinci si odčerpávali plyn z plynovodu, ktorý viedol cez ich územie a z ruskej strany sa tieto kroky nestretli s pochopením. Za necelý mesiac, Gazprom zvýšil ceny pre Ukrajinu takmer dvojnásobne. Kyjev takýto postup samozrejme neakceptoval a nepodpísal kontrakt na rok 2009. „*Ukrajinci sa cítili oprávnení poplatky za tranzit „vyberať“ pomocou odčerpávania príslušného množstva plynu z tranzitného plynovodu. Ruská federácia to, pochopiteľne, vnímala ako krádež ...*“ (Pavkovič, 2009) Ukrajinská spoločnosť priznala časť dlhu a bola ochotná ju splatiť, zvyšok sa rozhodla splatiť až po rozhodnutí arbitrážneho súdu v Štokholme. Gazprom však bez ďalších rokovaní, dokonca bez rozhodnutia arbitrážneho súdu, s ktorým samozrejme súhlasil, dodávky plynu zastavil. Vzhľadom na promptnosť celej operácie, keď „*dodávky zemného plynu ešte 5. januára 2009 prúdili do Európy cez Ukrajinu na Slovensko v normálnom režime, o deň neskôr sa znížili o 70 percent. O ďalších 24 hodín sa plynové kohútiky zavreli úplne*“ (Duleba, 2009) európski lídri jednoducho nestihli včas reagovať. Tento spor o zemný plyn zasiahol zhruba 18 členských štátov Európy.

Plynová odstávka, tzv. plynová kríza, trvala presne 12 dní a mala významný dôsledok v rámci energetickej bezpečnosti pre Európu. Nová plynárenská dohoda bola podpísaná na obdobie 10 rokov, čiže do roku 2019. Predstavitelia EÚ naozaj pochopili akútnosť a závažnosť riešenia problematiky ohľadom diverzifikácie dodávok zemného plynu do EÚ, pretože mnohé štáty Európy boli a do dnešných dní sú do veľkej miery závislé na importe tejto komodity z Ruska. Európski lídri totiž od roku 2006, kedy boli badateľné hrozby v rámci energetickej bezpečnosti EÚ po prvýkrát, urobili veľmi málo na riešenie tohto nedostatku. Namiesto toho, aby bol vypracovaný a neskôr i budovaný integrovaný energetický trh v rámci EÚ, členské štáty jednoducho naďalej uzatvárali bilaterálne zmluvy s Gazpromom, čo v konečnom dôsledku ešte posilňovalo postavenie Ruska na európskom energetickom trhu v tom čase. Vďaka plynovej kríze sa však Európa zjednotila a jednoznačne žiadala splnenie ruských záväzkov, dodať cez Ukrajinu do Európy zmluvou stanovené množstvo plynu. Po 12 dňoch boli dodávky obnovené.

Nová, ukrajinsko-ruská dohoda o dodávkach plynu, ktorá bola podpísaná v roku 2009 bola síce výhodnejšia pre Ukrajinu, nakoľko cena pre odber plynu bola znížená,

no opakovanie podobných kríz v rámci dodávok ruskej komodity nevylučovala, čo teda ostávalo hrozbou pre Európu naďalej. Po podpísaní dohody sa počítalo s tým, že tlak meniaceho sa prostredia, ako vonkajšieho tak i vnútorného, politického i hospodárskeho v rámci EÚ, a najmä nižšie príjmy z obchodovania s plynom budú motivovať jednu aj druhú stranu k zmene podmienok. V rámci EÚ sa čoraz častejšie diskutovalo o zmenách energetickej politiky, no žiadne zásadné zmeny sa neudiali a niektoré členské štáty EÚ zostali naďalej pod absolútnym vplyvom ruského Gazpromu. Otázne bolo, či bude v budúcnosti plyn použitý ako „zbraň“ voči nim, alebo nie. Ak áno, tak kedy.

Tak ako bolo predpokladané, nová zmluva nezaručovala, že kríza z roku 2009 sa už opakovať nebude. Podobný scenár sa odohral aj o päť rokov neskôr. Ruský štátny plynárenský koncern Gazprom žiadal Ukrajinu o zaplatenie dlhu, ktorý sa v porovnaní spred piatich rokov ešte navíšil. *„Celkový dlh vzrástol z 2,2 miliárd amerických dolárov na 3,5 miliárd, a to napriek skutočnosti, že Ukrajina dostala prvú časť úveru od Medzinárodného menového fondu vo výške 3,2 miliardy.“* (Putin hrozí zastavením dodávky..., 2014) V prípade nezaplatenia dlhu mali byť dodávky plynu do Európy opäť zastavené. Takejto predstave sa európski lídri bránili, a tak následne po vyhláseniach prezidenta Ruskej federácie, Vladimíra Putina, nasledovali európske vyhlásenia o vážnom ohrozovaní energetickej bezpečnosti EÚ. Počas leta bol objem dodávok cez Ukrajinu značne znížený, dokonca dodávky na Ukrajinu boli úplne pozastavené. Vzhľadom na to, že Ukrajina nedokáže byť energeticky samostatná, následne bol spustený reverzný tok zemného plynu zo susedných štátov²³. To samozrejme nezostalo bez povšimnutia východného energetického giganta. Prezident Ruska okamžite varoval, že zastaví export do všetkých štátov, ktoré budú Ukrajine pomáhať. Spor sa stupňoval a predstavitelia jednotlivých členských štátov ako aj európski lídri sa okamžite a opäť s veľkou razanciou začali venovať problematike diverzifikácie obchodných vzťahov so zemným plynom, pretože od roku 2009 sa opäť toho v praxi veľa nezmenilo. Samozrejme budovali sa prepojenia v plynovodoch a mechanizmy na sprevádzkovanie reverzných tokov, ale v kontexte riešenia diverzifikácie zdrojov sa neudialo takmer nič. Aj napriek mnohým podpísaným dokumentom sa v oblasti európskej energetiky neudialo mnoho. Samozrejme, tak ako Únia potrebuje dovoz zemného plynu, Ruská federácia nemôže prísť o vedúcu pozíciu v rámci európskeho energetického trhu. Aj preto sa i jedna i druhá strana snažili situáciu riešiť.

²³ Plyn poskytlo Maďarsko, Poľsko a Slovensko.

Koncom októbra 2014 sa Rusi s Ukrajinou v Bruseli dohodli a podpísali dočasnú dohodu²⁴. Rokovania boli sprostredkované Európskou komisiou a jednalo sa predovšetkým o splatenie dodávok plynu, ktoré už boli z Ruska uskutočnené. Predmetom rokovaní bolo i zavedenie efektívneho spôsobu financovania budúcich dodávok plynu na Ukrajinu, kde došlo k zmene. „*Nové dodávky plynu z Ruska na Ukrajinu budú podmienené mesačnými platbami vopred.*“ (Rusi sa dohodli s Ukrajinou..., 2014) Dohoda, ktorá bola podpísaná platí do konca marca tohto roku, nakoľko zmluvné strany sa dohodli na spolupráci len na obdobie zimných mesiacov. Ukrajina má splatiť dlhy, ktoré dlží Rusku a ruský Gazprom by mal považovať nad znížením ceny za plyn pre Ukrajinu. Marec sa však blíži, a ešte stále nie sú isté možnosti, ako sa bude situácia riešiť po vypršaní dohody. Mnoho závisí od toho, ako sa po vypršaní dohody bude správať Gazprom, a aký systém bude chcieť zaviesť. Je pravdepodobné, že Rusko sa bude chcieť vrátiť k systému a zmluvným podmienkam z roku 2009 a preto nikto nevylučuje ani situáciu, kedy by dodávky mohli byť opäť pozastavené. Rusko a Ukrajina si naďalej navzájom nedôverujú a preto je EÚ pripravená, že opätovne dôjde k trojstrannému efektívnemu dialógu Rusko – Ukrajina – Európa. Hlavné ciele Európskej únie naďalej zostávajú vyššia energetická bezpečnosť a nižšie ceny energií.

Je zrejmé, že Ruská federácia dodáva plyn a zásobuje takmer celú strednú i východnú časť Európy. Závislosť európskej 28 je kolosálna. Na druhej strane je však táto závislosť vzájomná. Ako EÚ, tak ani Rusko si nemôže dovoliť stratiť tak silného partnera v energetickej oblasti. Priority Ruska sú evidentné – zachovať si monopolné postavenie na európskom energetickom trhu. Jednou z priorít európskej bezpečnosti naopak ostáva snaha o diverzifikáciu importu zemného plynu na základe hľadania alternatívnych energetických partnerov vo svete.

2.2.3 Alternatívne možnosti európskych energetických partnerov

Vzhľadom na to, že Európa sa obáva príliš veľkej závislosti na ruských dodávkach zemného plynu, hľadajú sa rôzne alternatívy, či už z oblasti krajín severnej Afriky, Blízkeho východu alebo Strednej Ázie. Veľký význam pre Úniu majú dodávky zemného plynu z Nórska, ktorého ťažba v Severnom mori stále narastá aj za predpokladu, že plyn či ropa sa v tomto regióne zrejme čoskoro minú. Nórsko je

²⁴ Tzv. Zimná dočasná dohoda.

energeticky samostatne fungujúci štát, čo je v rámci EÚ zriedkavým fenoménom. Pokiaľ to bude možné, škandinávsky partner však má ako krajina záujem zostať plnohodnotným a stabilným dodávateľom zemného plynu na trh Európskej únie.

„Nórsko sa vyznačuje tým, že svoje bohatstvo nevyužíva len na pokrytie domácej spotreby energie, ale svoju produkciu umiestňuje na európsky trh, predovšetkým na nemeckom, britskom, francúzskom, belgickom, holandskom trhu a menší objem (cca 1/5 spotreby plynu) i na českom trhu.“ (Volner, 2010, s.121)

Ako výborná alternatíva v kontexte zmenšenia závislosti na ruskom gigantovi prichádza do úvahy kaspická oblasť, ktorej štáty²⁵ budú v blízkej budúcnosti hrať veľmi dôležitú úlohu v dodávkach neobnoviteľných zdrojov. Oblasť je známa ako centrum nerastných surovín, kde sa *„overené množstvo zemného plynu odhaduje na 4,68 triliónov m³.“* (Waisová a kol, 2008, s.96)

Oblasť Kaspického mora je však pomerne dosť problematická. Prvou prekážkou je politická a ekonomická nestabilita štátov v celom regióne. O tejto nestabilite pojednáva aj profesor pre strategické a medzinárodné štúdie vo Washingtone, politik a kritik Z. Brezinski vo svojom diele Veľká šachovnica, (2001) kde Strednú Áziu nazýva ako *„euro - ázijský Balkán“*. Tým vystihuje dlhotrvajúcu nestabilitu v regióne, ktorý prirovnáva veľmi trefne k Balkánu. Druhým problémom je problém právny. Kaspické more môže byť uznané ako more, a v tom prípade všetky k nemu priliehajúce štáty budú disponovať 12 míľovým pásmom pobrežných vôd a 200 míľovým pásmom ekonomickej zóny, v ktorej môžu uplatňovať svoje právo na ťažbu nerastných surovín. (Rybář, 2005) Druhou možnosťou je deklarovanie Kaspického mora ako jazera, a v tom prípade sa stanovia striktné vymedzené hranice na základe podpísanej zmluvnej dohody.

Ako už bolo neraz spomenuté, zaistenie transportu energetických komodít sa pre Európu stalo kľúčovou otázkou. Z tohto dôvodu bol schválený projekt vybudovania plynovodu zo Strednej Ázie do Európy, ktorý by viedol z Turecka cez Rumunsko, Bulharsko Maďarsko až do rakúskeho mesta Baumgarten an der March, pod názvom Nabucco. Budúcnosť plynovodu je otázna a v dnešnej dobe veľmi nepravdepodobná, a to aj napriek podpísaniu niekoľkých dohôd a zmlúv. Tento projekt mohol byť výbornou alternatívou a mohol by svojimi dodávkami pokryť stále stúpajúcu spotrebu energií krajín EÚ. Mohol takisto znížiť závislosť na dovoze plynu z Ruska, a dokonca v prípade

²⁵ Azerbajdžan, Kazachstan, Turkmenistan a Irán.

tranzitných krajín by taktiež došlo k absolútnej izolácii Ukrajiny, ako tradičnej tranzitnej krajiny, čo celkovému projektu dodávalo suverénnu preferenciu. V súčasnosti je projekt a výstavba plynovodu zastavená. Nedobudovanie Nabucca sprevádzalo niekoľko podstatných dôvodov.

Nabucco bol pôvodne naplánovaný ako projekt, ktorý povedie priamo z iránskych ložísk zemného plynu do Európy. Vzhľadom na okolnosti ohľadom jadrového programu sa priebeh projektu zmenil a hľadali sa alternatívy, ako Irán, v rámci „trestu“ do projektu nezapojiť. Počiatočné budovanie a zabezpečovanie celého projektu malo byť pod vedením rakúskej spoločnosti OMV, ktorá ale v súvislosti s pritvrdzujúcou taktikou USA odstúpila od svojich pôvodných plánov a dohôd s Teheránom. Aj napriek tomu sa však stále deklarovalo, že v budovaní plynovodu sa bude pokračovať.

V roku 2008 bol teda jediným zrejším dodávateľom Azerbajdžan, nakoľko Irán nebol prizvaný na rokovania. Bolo tak ustanovené kvôli neustálej konfrontácii Západu s Iránskou republikou. Problémov v realizácii Nabucca bolo však niekoľko.

Zložitosť celému projektu dodávala nevôľa ruského gigantu, Gazpromu, ktorá spočívala v zabránení Iránu, a celej Kaspickej oblasti preraziť na európsky trh. Svoju neochotu dala Ruská federácia najavo už v počiatočných štádiách budovania projektu, keď okamžite pripravila podobný projekt dodávok plynu do EÚ južnou trasou. Kde takisto mala byť Ukrajina obídená obchod mal tak byť bezproblémový. K rokovaniam došlo ihneď na podnet bezchybne fungujúcej energetickej diplomacie z východu. Nie je to však len snaha z ruskej strany, ktorá bránila hladkému priebehu vo výstavbe Nabucca. Omnoho závažnejším problémom je výber nedostatočne silného konzorcia pre tento projekt.

„Problémom realizácie plynovodu Nabucco je predovšetkým to, že zatiaľ sa nepodarilo vytvoriť dostatočne silné konzorcium pre jeho výstavbu v tom zmysle, aby tam bol jednoznačný líder tohto projektu. Konzorcium pre výstavbu bolo ustanovené viacerými firmami, tureckou firmou Botas, bulharským Bulgargaz Holding, ďalej maďarským MOL, rakúskym OMV, nemeckým RWE a rumunským Transgazom, pričom každý má rovnaký podiel na akciách.“ (Urgenmann, 2008, s.110)

Existencia konzorcia Nabucco Gas Pipeline Intl. GmbH, bola síce ustanovená, problémom bola skôr skutočnosť, že každá spoločnosť z krajiny vlastnila rovnaký podiel. Takéto „zlepené“ konzorcium teda ani zďaleka nemohlo konkurovať východnému Gazpromu. *„Každá so spoločností sa podieľa rovnakou mierou (16.67%)*

- *nemecká RWE, turecký Botash, maďarský MOL, rakúska OMV a jedna spoločnosť z Rumunska a jedna z Bulharska.*“ (Šťáhlavský, 2010)

Projekt strácal postupne perspektívu aj kvôli faktu, že OMV sa už dlhšie roky snažilo zlikvidovať maďarský MOL, a v podstate nové „zlepené“ konzorcium nikdy fungovať nezačalo. Následne sa turecká spoločnosť vyjadrila, že požaduje väčší podiel v rámci projektu a dokonca záruky, vďaka ktorým bude účasť na plynovode Nabucco akousi predzvesťou vstupu do EÚ. To jej žiadny štát EÚ ale nepotvrdil. (Cornell, Nilsson, 2012) Ďalším problémom bolo financovanie Nabucca.

Vzhľadom na neustále navrhovanie výdavkov spojených s budovaním plynovodu, v roku 2012 sa rozhodla od projektu odstúpiť spoločnosť MOL a turecká spoločnosť posledné dva roky stále pritvrdzovala vo svojich požiadavkách.

Kríza celého projektu však spočívala predovšetkým v tom, že Azerbajdžan a Turkmenistan, proklamovaní hlavní dodávatelia plynu, jednoducho nemali dostatočné kapacity, ktorými by mohli zásobovať Európu. Azerbajdžan ani zďaleka nemal postačujúce kapacity nerastných surovín a s Iránom, sa vzhľadom na sankcie, ktoré boli naň uvalené, sa už nepočítalo. Projekt plynovodu bol v roku 2013 zrušený, čo predstavovalo pre členské štáty EÚ nelichotivú skutočnosť. Projekt by samozrejme dopomohol k väčšej diverzifikácii dodávok zemného plynu do Európy.

Ako už bolo zdôraznené, v nasledujúcich rokoch bude závislosť Európskej únie na dovoze neobnoviteľných zdrojov energie narastať. Nabucco by v konečnou dôsledku určite dominantné postavenie Ruska neovplyvnil, do štátov strednej a východnej Európy by však nesmerovali len potrubia dotované východným partnerom.

Vzhľadom na monopolné postavenie ruského Gazpromu dopyt po skvapalnenom plyne zo strany EÚ stúpol. Transporty LNG plynu však do Únie nie sú zabezpečené vo veľkom množstve. Jedným z významných terminálov LNG plynu je Adria, ktorý rozšíril dodávky zemného plynu z krajín ako je Líbya, Alžírsko a Katar. Alžírsko je významným dodávateľom plynu hlavne pre južnú časť Európy a do roku 2030 sa plánuje zvýšenie dodávok predovšetkým z Líbye. Tento obchod je dôležitým faktom pre energetickú bezpečnosť EÚ a oblasť severnej Afriky zohráva veľký význam najmä pre južné štáty Únie.

Technologický postup LNG plynu je o to zložitejší, že plyn, ktorý je vytiažený sa pri určitej teplote (-161°C) transformuje do kvapalného skupenstva. Ide o lokality, ktoré sú vzdialené a vybudovať plynovody z týchto štátov je nákladné a zložité. Sú to oblasti z Perzského zálivu, krajiny predovšetkým ako Katar, Bahrajn či Irán. (Volner, 2010)

Obrovskou výhodou tohto postupu je, že 1m^3 LNG sa rovná zhruba 576 m^3 potrubného plynu. Kapacita prepravných tankerov je viac ako $140\,000\text{ m}^3$ LNG. Čo sa týka ceny, náklady na LNG splyňovacích terminálov sú vyššie. Avšak v posledných rokoch sa jej výška priblížila cene potrubného zemného plynu, preto sa stáva konkurencieschopnou. (Urgenmann, 2008)

Produkcia zemného plynu v štátoch Perzského zálivu rastie veľmi rýchlo a preto je výborné, že od nového tisícročia sa Európska únia snaží o nadväzovanie obchodných stykov aj v tejto oblasti. Ako však už bolo prízvukované, momentálne najväčším partnerom v dodávkach zemného plynu do EÚ je Ruská federácia. Tá ako partner zrejme ostane kľúčovým spoločníkom a najpravdepodobnejším dodávateľom aj do budúcnosti. *„Do roku 2030 bude z Ruska pravdepodobne pochádzať až 60% dovážaného plynu.“* (Energy markets in European Union, 2012) Partnerstvo je samozrejme ale výhodné pre obe strany a vychádza z viacerých predpokladov, na čom si predovšetkým Gazprom, ako monopol na európskom trhu, dáva záležať.

3 Postavenie Gazpromu na energetickom trhu EÚ

Gazprom je najväčšia nielen ruská, ale aj svetová energetická spoločnosť. Tento ruský energetický gigant je najväčším exportérom zemného plynu na svete. Spoločnosť pokrýva celý mechanizmus obchodu, od výroby, cez skladovanie po prepravu plynu. Z väčšej časti štátna spoločnosť obchoduje primárne so zemným plynom, avšak exportuje i množstvo derivátov tejto energetickej suroviny. *„Hlavné obchodné línie sú geologický prieskum, výroba, preprava, skladovanie, spracovanie a predaj plynu ale aj plynového kondenzátu a oleja, predaj zemného plynu ako pohonnej hmoty, rovnako ako jeho výroba a uvádzanie na globálny trh tepla a elektrickej energie.“* (About Gazprom, 2015)

Spoločnosť vznikla na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov a v súčasnosti vlastní najväčšiu plynárenskú prepravnú sústavu²⁶ na svete. Gazprom patrí medzi najväčšie svetové korporácie a sídli v Moskve. V 90. rokoch bola spoločnosť sprivatizovaná, neskôr si však predstavitelia Kremľa uvedomili, že s rastúcim potenciálom spoločnosti by bolo veľmi výhodné vlastniť niekoľkopercentný podiel. V roku 2005 nakoniec získal štát kontrolný podiel v spoločnosti, ktorý vlastní dodnes a do veľkej miery stratégiu energetickej spoločnosti ovplyvňuje.

Korporácia je jediným producentom skvapalneného zemného plynu v Rusku a strategickým cieľom spoločnosti je *„etablovať sa ako líder medzi globálnymi energetickými spoločnosťami diverzifikáciou predajných trhov a zabezpečením spoľahlivých dodávok partnerom.“* (About Gazprom, 2015)

Gazprom kontroluje viac ako 94% ruského zemného plynu a je jedinou spoločnosťou v rámci Federácie, ktorá je zo zákona oprávnená predávať plyn do zahraničia. Neobnoviteľnú energetickú surovinu Gazprom dodáva do 30 štátov, dôležitý je ale samozrejme aj domáci transport komodity. *„Svojich zákazníkov si v Gazprome rozdeľujú do niekoľkých skupín, pričom Gazprom v tomto prípade sleduje terminologickú prax ruskej zahraničnej politiky a odberateľov delí na štáty Spoločenstva nezávislých štátov (SNS) a Baltické štáty (to prirovnáva k „blízkemu zahraničiu“) a „Far Abroad countries“, čo predstavujú štáty Európy aj s Tureckom.“* (Tichý, 2013,s.2) Do dnešných dní „Far Abroad countries“ predstavujú kľúčových energetických partnerov. Je to práve Európa, ktorá je najväčším odberateľom ruského

²⁶ the Unified Gas Supply System of Russia – viac ako 168 000 km.

zemného plynu a tak, ako je Únia závislá na dodávkach z Gazpromu, aj ekonomika Ruska je do výraznej miery ovplyvňovaná energetickým obchodom s EÚ. Energetické partnerstvo vychádza z viacerých predpokladov.

Jedným z najmarkantnejších dôvodov je fakt, že Rusko vlastní po Iránskej islamskej republike druhé najväčšie svetové preukázateľné zásoby zemného plynu. (BP Statistical review..., 2014) Ruskej federácii patrí už niekoľko rokov dokonca prvá priečka v rebríčku top exportérov sveta. (EU – Russia Energy Dialogue, 2012) Je nutné vychádzať z faktu, že obchod je významný a výhodný ako pre Európsku²⁸, tak aj pre Ruskú federáciu. Rusko je najväčším dodávateľom plynu do Európy, ale rovnováha je zabezpečená v tom, že Európa je najväčším importérom tejto ruskej energetickej komodity. Aj napriek situácii na Ukrajine, ktorá sa zdá byť kritická v kontexte obchodných vzťahov medzi EÚ a Ruskom v oblasti energií, partnerstvo funguje aj preto, že oblasti kde sa nachádzajú ložiská energetickej suroviny na území Ruskej federácie nie sú označované ako nestabilné a nehrozí eskalácia konfliktov v týchto regiónoch. Dodávky boli teda od začiatku považované za bezpečné a spoľahlivé. Posledným a nemenej dôležitým argumentom sú vybudované a prepojené plynovody, vďaka ktorým je preprava zemného plynu určite podstatne lacnejšia, než v prípade vynaložených prepravných nákladov na transport LNG plynu pomocou tankerov z oblastí Perzského zálivu či severnej Afriky.

3.1 Energetická politika EÚ voči Gazpromu

Ako už bolo prízvukované, v súčasnosti je najväčším exportným partnerom zemného plynu do EÚ Ruská federácia. Zdá sa, že kľúčovým obchodným partnerom a najpravdepodobnejším dodávateľom zostane aj do budúcnosti.

Po prvýkrát bol zaznamenaný zvýšený dopyt po dovoze energetických surovín z Ruska zo strany EÚ po skončení studenej vojny. K prvej energetickej spolupráci medzi Ruskom a Európskou úniou došlo niekoľko rokov po rozpade Sovietskeho zväzu, kedy bola podpísaná Dohoda o partnerstve a spolupráci medzi EU a Ruskou federáciou²⁷. Neskôr došlo k prijatiu Európskej energetickej charty, ktorá patrí medzi významné dokumenty Únie v kontexte riešenia energetickej bezpečnosti EÚ. Politika Európskej únie je doposiaľ postavená na dvoch významných aktivitách EÚ, ktoré mali azda

²⁷ Dohoda podpísaná v roku 1994, nebola však orientovaná priamo na energetickú politiku a trh s energetickými surovinami.

poskytnúť rámec energetických väzieb, medzi Ruskom a Európou. Jedná sa už o spomínanú Európsku energetickú chartu a o Energetický dialóg EÚ. Obe snahy zo strany Únie boli však už od počiatkov brzdené ruskou neochotou, pretože takéto, podľa ich názoru obmedzujúce rámce, rešpektovať z ich strany nebolo a nie je možné. Prekážkou pre dodávateľa z východu je ohrozovanie jeho postavenia na trhu zo strany zahraničných spoločností, s čím samozrejme Gazprom súhlasiť nemôže.

Európska energetická charta vznikla po dohode v roku 1991 a na konferenciu mali prístup členské štáty OECD ale i štáty východnej Európy a štáty rozpadajúceho sa Sovietskeho zväzu. (Waisová a kol, 2008) Charta vstúpila do platnosti v roku 1998 a poukazovalo sa v nej na tri základné ciele:

- podporovať energetické politiky, ktoré budú zlučiteľné s udržateľným rozvojom;
- vytvoriť podmienky pre podporu výrobcov a spotrebiteľov tak, aby využívali energiu efektívnejšie a šetrnejšie k životnému prostrediu;
- podnecovať členov k spolupráci v energetickej oblasti. (European Energy Charter, 2007)

Zrejme najdôležitejším odkazom charty malo byť budovanie liberálneho trhu s energetickými surovinami v Európe. *„Štáty, ktoré prijímú zmluvu sa zaväzujú, že zahraničný kapitál bude mať voľný prístup do štátu, kde mu budú zabezpečené nediskriminačné a transparentné pravidlá tak, aby sa mohol zúčastniť konkurzov ohľadom ťažby a distribúcie nerastných surovín.“* (Waisová a kol, 2008, s.89) Práve kvôli tomuto faktu, Ruská federácia odmieta ratifikovať zmluvu, nakoľko nesúhlasí s liberalizáciou trhu tak, ako je to v zmluve deklarované. *„Ruské námietky sa vzťahujú najmä na časť zmluvy, ktorá garantuje voľný prístup zahraničných spoločností na ruský trh a protokol o tranzite surovín.“* (Belkin. a kol, 2012, s.7) Rusko podľa oficiálnych vyhlásení na základe vtedajšej Energetickej stratégie Ruska na obdobie do roku 2020²⁸ *„neplánuje opustiť svoje výsadné postavenie v tomto odvetví priemyslu...“* (Waisová a kol, 2008, s.89) Ruská federácia teda ostáva signatárom charty, avšak nikdy ju neratifikovala.

Energetický dialóg je politickou aktivitou v kontexte riešenia otázky energetickej bezpečnosti EÚ, no trochu inej formy. Slúži ako platforma pre pravidelné stretávanie predstaviteľov EÚ a Ruskej federácie, ale i zástupcov energetického

²⁸ Dokument ruskej energetickej politiky prijatý v roku 2003.

priemyslu. Funguje od začiatku milénia. „Štruktúra Energetického dialógu má zabezpečiť úzke zapojenie členských krajín EÚ, európskeho energetického priemyslu, i medzinárodných finančných inštitúcií. Štyri tematické pracovné skupiny spájajú viac ako 100 európskych a ruských expertov zo súkromného i verejného sektora, ktorí diskutujú o investíciách, infraštruktúre, obchode i efektívnosti využívania energie, a pripravujú ďalšie návrhy pre Energetický dialóg.“ (Energetický dialóg EÚ-Rusko, 2008) Na najvyššej úrovni sa predstavitelia stretávajú pravidelne, v rámci dialógu však prebiehajú aj ad hoc stretnutia, kde sa zástupcovia vyjadrujú k aktuálnym otázkam energetickej politiky a aj energetickej bezpečnosti.

Jedným z významných strategických výsledkov dialógu bolo podpísanie dohody o Mechanizme včasného varovania z roku 2009. Dohoda vznikla ako dôsledok plynových sporov medzi Ruskom a Ukrajinou. Memorandum špecifikuje okolnosti spustenia mechanizmu a definuje narušenie dodávok energie, čo v praxi „znamená povinnosť Európskej únie a Ruska informovať s predstihom o možných výpadkoch dodávok ropy a zemného plynu a samozrejme konzultovať vzniknutú situáciu a navrhnúť spoločný plán riešenia.“ (Kostintsyna, 2012, s.151) Informovať obchodného partnera s predstihom sa snažia dodržiavať obe strany. Momentálne je to veľmi prospešné, nakoľko súčasná zmluva o dodávkach plynu z Ruska cez Ukrajinu má platnosť len do marca. Ďalej nie je isté, ako bude obchod s energiami prebiehať. Rusi požadujú od Ukrajiny zálohové platby, aby nedochádzalo k situáciám z minulých rokov, kedy sa Ukrajina zadlžovala každým rokom viac.

Známe sú i niektoré ďalšie úspechy tejto platformy, no z Energetického dialógu Európskej únie nevyplývajú žiadne záväzky (okrem tých, ktoré sú odsúhlasené všetkými účastníkmi) a neexistujú ani žiadne sankčné a donucovacie mechanizmy. Ide skôr o dobrovoľné budovanie dôvery medzi stranami, kde sa zúčastnení pokúšajú o zaistenie stability energetického trhu a spoľahlivého importu i exportu energetických zdrojov.

Začiatkom nového tisícročia bola na európsky trh dovážaná zhruba jedna polovica celkovej spotreby EÚ. (Johnson, 2005) Po roku 2004, kedy došlo k najväčšiemu rozšíreniu Únie smerom na východ, podiel ruského vplyvu v tomto odvetví mnohonásobne narástol. Následne sa energetická bezpečnosť stala jedným zo základných priorít Únie. V tom čase tvorila EÚ jeden z najväčších energetických trhov vôbec, čo v konečnom dôsledku platí dodnes. Ruský koncern Gazprom, zastáva výsadné postavenie na európskom energetickom trhu so zemným plynom. Je teda

očividné a opodstatnené, že jednanie s Ruskou federáciou sa členské štáty EÚ v snahe zaistiť pre seba dostatočné dodávky zemného plynu, nemôžu vyhnúť. Aj napriek tomu, že Gazprom sa vyhráza opätovnou odstávkou zemného plynu, obchodné energetické vzťahy sú existenčne dôležité pre obe strany a ruská spoločnosť sa snaží využívať závislosť členských štátov EÚ na dodávkach z Ruska. Svoju pozíciu na európskom energetickom trhu sa snaží upevniť, v niektorých prípadoch dokonca zväčšiť. V mnohých prípadoch sa jej to darí, nakoľko závislosť niektorých menších štátov Európy na ruských dodávkach je viac ako 70% a v súčasnej dobe je zabezpečenie energetickej bezpečnosti jednou z priorít každého štátu, čo si ruská vláda, ako väčšinový vlastník spoločnosti, plne uvedomuje.

3.2 Energetická politika Ruskej federácie

V roku 2011 bola korelácia energetickej surovinovej rovnováhy v rámci EÚ ešte celkom priaznivá, keďže Únia dokázala vyrobiť takmer jednu tretinu toho, čo spotrebovala. Európska únia vyrobila 30,7% nerastnej komodity a z Ruska bolo importovaných viac ako 25%. Predpoklad na rok 2020 je však oveľa neprijemnejší. Ako uvádza vo svojom dokumente Peter Juza (2012), slovenský politológ, vysokoškolský pedagóg a špecialista na geopolitiku, do roku 2020 sa Európa bude musieť vyrovnáť s výrazným poklesom vlastnej ťažby a do značnej miery bude nútená spoliehať sa na dodávky z Ruskej federácie. Slovenský politológ uvádza, že domáca ťažba v rámci EÚ klesne na 17,9% a z Ruska bude Európa dovážať 30,6% zemného plynu (viac v prílohe č.4).

V súčasnej dobe význam energetiky, energetických zdrojov a energetickej bezpečnosti bezpochyby vzrástol. V tejto problematike je doposiaľ Únia stále zraniteľná, čo si Gazprom uvedomuje. Aj to je dôvodom, prečo energetický faktor hrá dôležitú úlohu v rámci zahraničnej politiky Ruskej federácie. Dá sa teda povedať, že tak ako je toto energetické spojenie Európy a Ruska výhodou no zároveň rizikom pre Európsku²⁸, tak to predstavuje výsadu i nebezpečenstvo pre Ruskú federáciu.

Zameranie na energetické otázky v oblasti zahraničnej politiky Ruska je definované samozrejme potenciálom a množstvom jej energetických zdrojov. V roku 2012 sa na území Ruskej federácie nachádzalo 13% svetových zásob ropy, 23% uhlia a 45% zemného plynu. (Kostitsyna, 2012) V minuloročných štatistikách sa dokonca v dokumentoch British Petroleum Statistical review (2014) uvádza, že Rusko disponuje

takmer 52% svetových zásob zemného plynu, z čoho zhruba polovica je exportovaná do zahraničia a príjmy z obchodu s energiami tvorí viac ako 50% štátneho rozpočtu.

Je preto zrejmé, že energetický sektor v Ruskej federácii zohráva naozaj veľmi dôležitú úlohu. Je dokonca označovaný, niet sa čomu diviť, ako „*nástroj znovuzrodenia niekdajších geopolitických pozícií*“ Ruskej federácie. (Kašťáková, 2012, s.1)

V súčasnej dobe je hlavným obchodným partnerom v oblasti energetiky EÚ a v posledných rokoch, je zemný plyn stotožňovaný s nástrojom politického vplyvu. Ruská energetická politika je vnímaná ako nástroj zaistovania národnej bezpečnosti, nakoľko „*Rusko neváha použiť svoj energetický vplyv na odvrátenie akejkoľvek hrozby alebo rizika vydierania zo strany štátu – spotrebiteľa ruských energetických surovín*“. (Kašťáková, 2012, s.2)

Vzhľadom na to, akú rolu zohráva energetika v rámci ruského hospodárstva, v posledných rokoch bolo v Rusku pripravených niekoľko dokumentov o základných mechanizmoch a princípoch ťažby a distribúcie zemného plynu. Základným cieľom ruskej stratégie je získanie a následné udržanie postu svetovej energetickej veľmoci. Od začiatku 21.storočia sa v dokumentoch pojednáva o „*snahe Ruska vytvoriť absolútny monopol na energetickom trhu*“. (Kučera, 2010, s.30) Tento úmysel sa začal naplňovať od roku 2003, kedy dochádzalo k zoštatňovaniu kľúčových energetických spoločností²⁹ v Rusku. Následne získala ruská vláda sčasti kontrolu nad ťažbou energetických komodít ale aj nad ich distribúciou a exportom. Vláda sa snažila upevniť pozíciu štátu na domácom trhu, vďaka ktorej ale môže zasahovať aj do oblasti zahraničného obchodu.

V roku 2003 bol prijatý i kľúčový dokument, ktorý určoval smerovanie energetickej politiky v Ruskej federácii pod názvom - Energetická stratégia Ruska do roku 2020. Vzhľadom však na plynovú krízu, ktorá v roku 2009 vyústila do 12-dňovej odstávky dodávok plynu z Ruska do EÚ cez Ukrajinu, došlo k prijatiu novej energetickej stratégie. Tá je platná do roku 2030. Strategický dokument je jedným z najdôležitejších energetických dokumentov v ruskej histórii, pojednávajúci o energetickej politike, o jej vplyve na hospodársky rast štátu, ale aj o energetickej bezpečnosti Ruskej federácie.

²⁹ Gazprom, Transneft, Rosneft.

3.2.1 Energetická stratégia Ruska

Vytvorenie dokumentu Energetickej stratégie Ruska do roku 2020 bolo v dôsledku neustáleho zvyšovania spotreby energií vo svete a dopytu po nerastných energetických surovinách začiatkom 21. storočia. V roku 2009 došlo k prijatiu Energetickej stratégie Ruska do roku 2030.

Podľa údajov Medzinárodnej energetickej agentúry má Rusko enormné zásoby energetických zdrojov a je jedinou krajinou G8, ktorá by v budúcnosti mala byť ich čistým exportérom. Mnohí analytici s týmto údajom nesúhlasia, nakoľko Ruská federácia i dnes importuje menšie čiastky zemného plynu zo zahraničia. V rámci energetickej politiky ale Ruská federácia kladie dôraz na to, aby ako aktér medzinárodných vzťahov zostal na prvom mieste vo svete v zásobách zemného plynu – ako v jeho ťažbe, tak i v exporte. (Juza, 2012)

Najdôležitejšou výzvou energetickej politiky Ruska v stratégii z roku 2003 bola integrácia do globálneho systému a vstup na nové trhy s energiami. Strategický dokument venuje dôkladnú pozornosť zahraničnej politike Ruska. Ciele v predchádzajúcej stratégii by sa dali zhrnúť do šiestich základných bodov:

- zvýšenie energetickej efektívnosti,
- trvalo udržateľný rozvoj,
- postupné zavádzanie nových technológií a konkurencieschopnosť,
- docielenie vyššej efektívnosti ruskej ekonomiky,
- stabilizácia finančného sektora,
- zvýšenie produktivity práce a naopak zníženie negatívneho dopadu na životné prostredie.

Po vypuknutí globálnej finančnej a hospodárskej krízy, ktorá samozrejme spôsobila pokles cien aj v energetickom sektore, energetika postupne prestala predstavovať odvetvie, ktoré prispievalo k výraznému hospodárskemu rastu Ruskej federácie. Nakoľko sa teda situácia ekonomicky i politicky vo svete menila, ruská vláda začala pracovať na novej stratégii. V roku 2009 k tomu prispela aj situácia, kedy sa Moskva s Kyjevom nevedeli dohodnúť na nových podmienkach nákupu zemného plynu a následne došlo už k spomínanej 12-dňovej plynovej kríze, kedy Gazprom odstavil dodávky zemného plynu. V dôsledku týchto nepriaznivých okolností vláda avizovala zmenu v stratégii už v roku 2007.

Energetická stratégia Ruska do roku 2020 mala skôr bezpečnostný ako ekonomický charakter. Energetická bezpečnosť bola charakterizovaná ako jedna z najdôležitejších súčastí národnej bezpečnosti Ruskej federácie. V posledných rokoch strategickú výzvu predstavovalo skôr posilnenie globálnej geopolitickej pozície Ruska na svetových trhoch s energetickými komoditami a vytvorenie imidžu spoľahlivého a stabilného dodávateľa energetických surovín. (Kašťáková, 2012) Nakoniec v roku 2009 bola odsúhlasená nová Energetická stratégia Ruskej federácie do roku 2030, ktorá je v súčasnosti najdôležitejším dokumentom pojednávajúcim o energetike.

Hospodárska kríza zapríčinila nemalé geopolitické a hospodárske zmeny v spoločnosti. Tie predstavovali východiskové body, ktoré slúžili na vypracovanie stratégie. Na základe predpokladanej pokrízovej obnovy boli stanovené dve potenciálne vývojové situácie. *„Podľa prvého scenára sa predpokladá rýchle zotavenie, kde s dôsledkami krízy sa ruská ekonomika vyrovná do roku 2015. A podľa ruského scenára, ktorý predpokladá pomalšiu obnovu hospodárstva, budú následky krízy a plnohodnotné uzdravenie prekonané až v rokoch 2020 – 2022.“* (Shadrina, 2009) Dá sa povedať, že v ruskom prípade sa vyplnila skôr prvá situácia. Vzhľadom na súčasnú situáciu, v dôsledku krízy na Ukrajine a uvalenia sankcií na Rusko, s čím súvisí i klesajúca hodnota ruskej meny, ceny energetických komodít opäť klesli, čo ma samozrejme opäť vplyv na hospodársky rast krajiny.

Základné ciele energetickej politiky do roku 2030 zostali viac-menej totožné s cieľmi z predchádzajúcej stratégie:

- zabezpečenie energetickej bezpečnosti v štáte,
- efektívne využívanie energetických zdrojov,
- dôraz na ekologickú bezpečnosť a pod.

Z hľadiska priorít sa vláda zamerala na proces transformácie energetického sektora. Podľa Energetickej stratégie Ruskej federácie (2009), by mala byť modernizácia sektora ukončená do konca roku 2015 a do roku 2022 by sa malo v energetickom sektore zamerať na zvyšovanie energetickej účinnosti a prilákanie vysoko efektívnych inovácií a technológií v Rusku. Tieto prvé dve fázy sú do veľkej miery reálne. Tretia fáza však predstavuje pre Ruskú federáciu väčšiu výzvu, vzhľadom na to, že bude potrebné zamerať sa na alternatívne zdroje energií. Do roku 2030 bude podľa strategického dokumentu *„nutné zlepšiť energetickú efektívnosť vplyvom využívania alternatívnych zdrojov energie“*. (Kašťáková, 2012, s.5) Ruská federácia

nepatrí medzi typických využívatel'ov alternatívnych energetických zdrojov, preto je otáznе, ako sa situácia v rámci tohto procesu v Ruskej federácii vyvinie.

Zo strategickej energetickej koncepcie vyplýva, že Ruská federácia považuje do budúcnosti Bielorusko a Ukrajinu za nespoľahlivých partnerov. Preto by sa mal Gazprom do roku 2030 zamerať na snahu odpútať sa od týchto tranzitných štátov, cez ktoré sa dodáva zemný plyn do EÚ a hľadať iné možnosti. Tie však nie sú v strategickom dokumente nijako špecificky rozobraté. Koniec koncov Gazprom sa vďaka plynovodu Nord Stream, už zrušenému potrubiu South Stream a pripravovanému projektu cez Čierne more (viac o plynovodoch ruskej spoločnosti na území EÚ v nasledujúcej podkapitole), tranzitným krajinám úspešne vyhýba a dokáže plyn transportovať pomocou plynovodov do všetkých štátov EÚ, s ktorými má platné obchodné zmluvy.

Z ekonomického hľadiska je Ruská federácia podstatne skeptickejšia, resp. realistickejšia. Podľa uvedených štatistík ruská vláda počíta s tým, že sa výkonnosť energetického sektora do roku 2030 zníži, čo pre federáciu predstavuje nie veľmi pozitívnu správu. Tento ruský skepticizmus sa v súčasnosti potvrdzuje. Samozrejme dôvodov je viac. Je to predovšetkým súčasná situácia na Ukrajine³⁰, kde je Rusko obviňované Západom z dodávania zbraní separatistom a spor medzi Západom a ruským prezidentom V. Putinom. Takisto schválenie hospodárskych sankcií voči Rusku zo strany Európskej únie³¹ prispievajú k stále väčšiemu hospodárskemu šoku v krajine. Cena ruského rubľa klesá už od polovice minulého roku, inflácia rastie a ceny neobnoviteľných energetických surovín klesajú. Plyn je podstatne lacnejší než začiatkom minulého roku. Ruská vláda s poklesom energetického sektora v stratégii z roku 2009 prezieravo počítala. „*Rusko počíta so znížením podielu energetického sektora v štruktúre HDP do roku 2030 zo súčasných 32 % na 18 %.*“ (Shadrina, 2009) Túto informáciu mnohí analytici hodnotia ako veľmi zaujímavú, nakoľko pred šiestimi

³⁰ Oficiálne protivládne protesty (Majdan) v Kyjeve vypukli 21.11.2013. Protesty sú prezentované ako reakcia na nečakané rozhodnutie najvyšších predstaviteľov bývalej ukrajinskej vlády, prerušiť proeurópsky proces integrácie Ukrajiny. Odvtedy je krajina nestabilná, v prezidentských voľbách v roku 2014 bol zvolený nový prezident, ktorý stabilitu zabezpečiť nedokáže, Krym bol anektovaný Ruskou federáciou a na východe Ukrajiny boli vyhlásené dve, nikým neuзнávané republiky – Donecká ľudová republika a Luhánska ľudová republika. V súčasnosti na východe Ukrajiny dochádza k ozbrojeným vojenským stretom, medzi ukrajinskou armádou a proruskými povstalcami.

³¹ V dôsledku podozrení aktov agresie z ruskej strany, porušovaniu ukrajinskej suverenity a územnej celistvosti štátu v roku 2014 uvalila Európska únia niekoľkonásobné hospodárske ale i finančné sankcie voči Rusku. Únia obmedzila financovanie niekoľkých ruských podnikov, zmrazila aktíva popredných politikov a pod. Sankcie boli uvalené aj na niekoľko zbrojárenských a energetických firiem (samozrejme v rátane Gazpromu, ale do takej miery, aby to neochromilo energetický sektor v Európe).

rokmi, kedy sa na ruskom strategickom dokumente pracovalo, takémuto poklesu nič nenaznačovalo.

Aj napriek tomu, ťažba Gazpromu v oblasti zemného plynu by mala do roku 2030 vzrásť o zhruba 42%. Ruská vláda kalkuluje totiž tak, že trh s energiami bude postupne presunutý zo západu na východ. Federácia počíta s tým, že kým energetický trh s EÚ bude mať do budúcnosti skôr klesajúcu tendenciu, čo nie je vylúčené, obchod s Kórejskou ľudovodemokratickou republikou a Čínskou ľudovou republikou bude rásť.

Aj napriek tomu, že Ruská federácia plánuje diverzifikáciu svojich obchodných energetických partnerov smerom na Ďaleký východ, čím by sa teda znížila ruská závislosť od exportov do EÚ, Únia v súčasnosti naďalej zostáva najdôležitejším partnerom Gazpromu. Budované a plánované projekty a podpísané obchodné zmluvy ohľadne zemného plynu nenaznačujú, že by sa v blízkej budúcnosti malo niečo medzi Ruskom a EÚ v rámci energetických vzťahov meniť.

3.3 Ruský monopol na európskom energetickom trhu

Ako uvádzajú štatistiky uvedené na portáli Gazpromu (Delivery statistics, 2015), v roku 2000 Gazprom exportoval 130 miliárd m³, no v roku 2013 Únia importovala od ruského partnera už viac ako 161 miliárd m³. V štatistikách je uvedené, že z toho viac ako 127 miliárd m³ bolo dovezených do západnej Európy, zostatok bol prepravený do štátov východnej a strednej Európy.

Hlavnou slabinou EÚ, ktorú Gazprom donedávna mal možnosť využívať vo svoj prospech bola predovšetkým nejednotnosť európskych štátov v otázke riešenia energetickej bezpečnosti EÚ. Ruská federácia sa prejavovala ako veľmi flexibilný aktér, využívajúci rozpory medzi členmi EÚ a nejednotnosť trhu s energiami. Gazprom dokázal pohotovo predstavovať nové projekty a zabezpečovať alternatívne plynovody, vďaka ktorým by jeho postavenie na európskom energetickom trhu mohlo zostať neohrozené. Niekoľkokrát sa zdalo, že finančne nákladné snahy EÚ s cieľom zabezpečiť diverzifikáciu dodávok zemného plynu povedú kvôli nedôslednosti a nejednotnosti skôr k posilneniu ruskej pozície na trhu. Tak skončil aj projekt plynovodu Nabucco, ktorý predstavoval výbornú alternatívu smerom k väčšej diverzifikácii dodávok zemného plynu do Únie (Predovšetkým pre južnú a centrálnu časť Európy). Gazprom dokázal postupne uzatvárať bilaterálne ale i multilaterálne dohody, vďaka ktorým exportoval zemný plyn nielen cez Bielorusko a Ukrajinu, ale aj

zo severu či z juhu. Udržanie si EÚ ako energetického partnera patrí samozrejme medzi primárne záujmy Gazpromu. „*Európske krajiny patria medzi kľúčových spotrebiteľov ruského plynu už viac ako 40 rokov. Ako hráč na európskom trhu si Gazprom kladie za cieľ predovšetkým udržať si vedúcu pozíciu a zabezpečovať bezpečné dodávky plynu do Európy.*“ (About Gazprom/Europe, 2015)

V súčasnosti, v dôsledku vytvorenia energetickej únie, sa počíta s tým, že sa energetická nejednotnosť vytratí. Medzi priority Európskej únie naďalej patrí vytvorenie zdravej konkurencie na trhu voči Gazpromu, nakoľko ruský monopol zabezpečuje väčšinový dovoz zemného plynu do Európy cez niekoľko významných plynovodov a samozrejme s tým spojenú otázku väčšej diverzifikácie dodávok zemného plynu na európsky trh. O diverzifikáciu sa Európska²⁸ snaží už niekoľko rokov. Únia zatiaľ nie je veľmi úspešná a Gazprom zostáva najväčším importérom energetickej suroviny do Európy. Podľa ruského zákona o vývoze plynu, Gazprom má výlučné právo vyvážať zemný plyn len cez plynovody.

3.3.1 Blue Stream

Plynovod Blue Stream je hlavným plynovodom vedúcim cez Čierne more. Jeho výstavba bola zahájená v roku 1997, kedy Ruská federácia a Turecká republika podpísali medzinárodnú dohodu o výstavbe podmorského potrubia. Potrubím je zabezpečovaný transport zemného plynu po dne Čierneho mora z Ruska do Turecka. Dôležitým faktom je, že plynovod obchádza tradičné tranzitné štáty, Bielorusko a Ukrajinu, a spojil distribučný systém Gazpromu s tureckými trhmi.

Budovanie Blue Stream plynovodu mal byť predpokladom pre strategické partnerstvo medzi Ruskom a Tureckom v oblasti energetiky a dopravy. Pôvodne bol totiž zabezpečený cez napájané plynovody cez Ukrajinu, Moldavsko, Rumunsko a Bulharsko, tento tranzit však nebol efektívny. (Stream, 2015) Neustále dochádzalo k sporom a cena za plyn sa nepretržite zvyšovala, nakoľko Ukrajina i Moldavsko boli obviňované z nezákonného odčerpávania plynu. Gazprom teda prišiel s projektom vybudovania plynovodu Blue Stream, vďaka ktorému by k takýmto problémom nedochádzalo, samozrejme s tým, že do budúcnosti Gazprom počíta s rozšírením spolupráce. S tým Turecko súhlasilo, čo sa do dnešných dní z pohľadu tureckej ekonomiky a ruských záujmov ako veľmi rozumné, no hlavne výhodné riešenie.

Tento projekt je považovaný za jeden z prvých strategických víťazstiev Gazpromu v rámci energetického trhu v Európe. Koncom minulého storočia pokladalo Rusko za dôležité zablockovať cestu možným konkurenčným štátom z Kaspickej oblasti, dostať sa na európsky energetický trh práve cez Turecko. Ide predovšetkým o štáty ako Turkménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko, ktoré podpísali dohody s Tureckom o budovaní konkurenčného projektu Trans-Caspian. Problém bol podobný ako v prípade plynovodu Nabucco. Kvôli neschopnosti zúčastnených strán dohodnúť sa na podmienkach vyhovujúcim všetkým, boli stavebné práce projektu Trans-Caspian v roku 2000 zastavené³² a plán výstavby Blue Stream bol bez väčších problémov splnený a dokončený v roku 2002. Ako uvádza Gazprom na svojej internetovej stránke (Blue Stream, 2015), transport cez plynovod a prvé komerčné dodávky boli spustené začiatkom 2003.

Konštrukcia plynovodu bola verejne kritizovaná zo strany USA, ktorej predstavitelia poukazovali na vzrastajúcu závislosť na dodávkach zemného plynu z Ruska a vyzývali Európu, aby sa zamerala na diverzifikáciu obchodných partnerov v kontexte riešenia svojej energetickej bezpečnosti. Sporadicky dochádzalo aj k protestom zástupcov životného prostredia, ale ani tie nemali žiadny významnejší vplyv na dokončenie potrubia. Nakoniec došlo k podpísaniu dohody ohľadom exportu energetickej suroviny Gazpromom do Turecka na 25 rokov.

Koncom roku 2014 bola podpísané nové memorandum o vybudovaní pobrežného plynovodu z Ruska do Turecka pod názvom Blue Stream 2. Nový plynovod by mal mať kapacitu 63 miliárd m³, z ktorých veľká časť bude dopravená ďalej do Grécka. Hlavným cieľom Gazpromu je vytvoriť priaznivejšiu povahu bilaterálnych vzťahov medzi Ruskom a Tureckom a presmerovať vývoz energetických komodít do východnej a strednej Európy z Ukrajiny. Celkový objem ruských priamych investícií vzrástol o 1,7 miliardy dolárov a pomaly sa blíži v Turecku k miliarde. (The Jamestown Foundation, 2014)

Vzhľadom na to, že Rusko sa rozhodlo ukončiť projekt South Stream (viac v ďalšej podkapitole), koncom minulého roku vládni predstavitelia vyhlásili, že zdroje ktoré mali byť použité na tento projekt budú vyčlenené na vybudovanie paralelného

³² Medzičasom bol dialóg medzi štátmi opätovne otvorený a prezidenti Turecka a Azerbajdžanu sa dohodli a oznámili v marci tohto roku začiatok výstavby plynovodu. Plynovod už pod názvom Transanatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) by mal transportovať plyn z Gruzínska na západ Turecka a odtiaľ by mal ďalej putovať do Bulharska, Grécka a Talianska. Projekt plynovodu je po nevydarenom plynovode Nabucco v súčasnosti jedinou reálnou alternatívou dodávok zemného plynu z Kaspickej oblasti.

pobrežného plynovodu Blue Stream 2. Ten by sa mal vetviť, z toho jedna časť by mala viesť cez Maďarsko do Rakúska a druhá cez Grécko do Talianska. Bulharská republika, ako problematický partner z minulého roku v rámci projektu South Stream by sa tohto projektu už zúčastniť nemala. Takéto dohody medzi Ruskom a Tureckom sú do budúca naozaj významné, nakoľko nielenže Gazprom bude naďalej absolútne dominovať na trhu, ale úloha Turecka ako energetického centra v Európe sa môže stať kľúčovou. Turecko je už v súčasnosti veľmi dôležité, pretože rokovania ohľadom Trans-Caspian projektu sú znova spustené, a tak opätovne dochádza k „súpereniu“ medzi Gazpromom a ďalším „zloženým“ konzorciom. Ak by však bol projekt plynovodu Trans-Caspian, do ktorého by boli zabezpečované dodávky zemného plynu z Azerbajdžanu a Turkménska schválený a vybudovaný, prispelo by to k významnej diverzifikácii trás a dodávok energií do juhovýchodnej Európy. Práve táto časť je do veľkej miery stále závislá na dodávkach z Ruska. Vzhľadom na nedobudované a neschválené projekty plynovodov z minulosti, vďaka ktorým mala byť zabezpečená diverzifikácia a aspoň sčasti narušené monopolné postavenie Gazpromu v Európe je budúcnosť Trans-Caspian projektu otázna. Analytici skôr tvrdia, že vďaka takýmto neúspešným a nedoriešeným projektom sa pozícia Gazpromu na trhu skôr upevňuje ako narušuje, nakoľko zakaždým vedia predstavitelia tejto ruskej energetickej korporácie prísť s naplánovaným, reálnym a výhodným projektom.

V súčasnosti je kapacita Blue Streamu 16 miliárd m³ plynu ročne. V prípade, že Irán, ako ďalší turecký energetický partner so zemným plynom nesplní svoje záväzky a nedodá dohodnutý objem zemného plynu do Turecka (čo sa stáva sporadicky kvôli porušeniam plynovodov zo strany vládnych odporcov), na žiadosť tureckej vlády, je možné zabezpečiť dokonca vyššie dodávky z Ruska (Blue Stream, 2015), čo je pre Tureckú republiku nesmiernou výhodou. Aj tu je možné badať, s akými kompromismi je Gazprom ochotný súhlasiť ak sa jedná o postavenie spoločnosti na európskom energetickom trhu. Vďaka nemalej kapitálovej základni, ktorou ruská spoločnosť disponuje, dokáže reagovať flexibilne v súlade so svojou stratégiou. Aj preto dokázala pomerne jednoducho vyriešiť problém nedôveryhodnej tranzitnej krajiny akou je Ukrajina, a vybuďovala potrubie severnou trasou až do Nemecka.

3.3.2 *Nord Stream*

Plynovod Nord Stream je veľmi významný pre uspokojovanie rastúceho dopytu po zemnom plyne v celej Európe. Cieľovými trhmi pre dodávky plynu cez tento plynovod sú predovšetkým Nemecko, kde potrubie priamo prepravuje plyn, ďalej je zabezpečovaný tranzit do Holandska, Belgicka, Švajčiarska, Rakúska, Talianska, Českej republiky a Francúzska. Týmto potrubím je zabezpečovaný transport ruského plynu do západnej časti Európskej únie.

Prvá časť plynovodu bola postavená koncom roku 2011, druhá bola dobudovaná o rok neskôr. V súčasnosti je kapacita plynovodu 55 miliárd m³ ročne. (Nord Stream, 2015)

Pre Gazprom je dôležité najmä to, že vzhľadom na trasu potrubia, ktoré vedie po dne Baltického mora, nie je nutné riešiť otázky tranzitných štátov. Ako Ukrajina, tak aj Bielorusko nepredstavujú žiadnu hrozbu, čím sa eliminujú aj politické riziká a zákazníkovi na západe Európy sú tak zabezpečené spoľahlivé dodávky zemného plynu. Na plynovod sa v Nemecku napájajú rôzne iné potrubia, vďaka ktorým je energetická surovina prepravovaná do takmer všetkých okolitých štátov.

Potrubie je dlhé 1 224 km a bolo vybudované v súlade s medzinárodnými dohovormi a vnútroštátnymi právnymi predpismi každého jedného štátu, ktoré disponujú výlučnou ekonomickou zónou v jeho blízkosti. (Nord Stream, 2015)

S výstavbou tohto projektu od začiatku nesúhlasili Pobaltské štáty a ani Poľsko, ktoré sú týmto potrubím obídené, čím nastávali obavy o zabezpečovanie energetickej bezpečnosti v týchto menších štátoch. Samozrejme keďže neboli v projekte zahrnuté ako tranzitné krajiny, prichádzali aj o zisky z tranzitných poplatkov. Ani nevôľa týchto členských štátov EÚ však nezabránila vo výstavbe Nord Streamu, nakoľko s predloženým plánom súhlasili štáty ako Dánsko, Švédsko, Nemecko a Rusko.

Severným potrubím sú zabezpečované všetky dodávky ruského plynu do Nemecka, ako najväčšieho európskeho partnera Gazpromu. Plynovod je kapacitne najväčším v rámci Európy a dováža viac ako 127 miliárd m³ ruskej energetickej komodity. (Delivery statistics, 2015)

V roku 2014 Gazprom predstrel plán, kde by chcel Nord Stream rozšíriť až do Veľkej Británie, nakoľko British Petroleum prejavilo záujem o ruský plyn. Na Britské ostrovy prúdi i ruský zemný plyn, no v súčasnosti netvorí veľkú časť na energetickom trhu vo Veľkej Británii. Začiatkom tohto roku sa však najvyšší predstavitelia Ruskej

federácie vyjadrili, že k rozšíreniu potrubia na severe nedôjde. Gazprom medzičasom uzavrel dohodu s Tureckom o vyššie uvedenom Blue Streame a v prípade severného plynovodu sa Rusko rozhodlo svoju stratégiu zmeniť. „Gazprom sa už nechce starať o výstavbu infraštruktúry pre transport ruského plynu po Európskej únii. Potrubia nutné pre dodávky plynu do štátov v Európe si budú musieť zaistiť európske plynárenské podniky samé.“ (Plynod Nord Stream se rozšíření nedočká..., 2015) Dôsledkom tohto rozhodnutia môže byť zrušený projekt South Stream, ktorý bol zrušený ako následok neuzavretia dohody medzi ruskou spoločnosťou a Bulharskom, aj napriek tomu, že v prvotnom štádiu pripravovania projektu predstavitelia Bulharskej republiky s projektom súhlasili.

3.3.3 South Stream

Projekt South Stream je dodnes nedostavaný plynovod, ktorý má dovážať ruský zemný plyn cez Balkán do strednej Európy. Projekt bol navrhnutý Gazpromom, s cieľom konkurovať dnes už zrušenému projektu Nabucco. Problémov okolo plynovodu Nabucco bolo priveľa, z čoho Gazprom od počiatku mohol ťažiť. Gazprom dokázal veľmi flexibilne a efektívne reagovať na európske zmýšľanie ohľadom dodávok zemného plynu z kaspickej oblasti, čím si chceli členské štáty EÚ zabezpečiť dodávky zemného plynu od iného partnera než Ruska. Zabezpečovať transakcie zemného plynu do oblasti juhovýchodnej a strednej Európy pomocou projektu South Stream, malo byť zrealizované do konca roku 2019. Výhodou projektu bolo, že sa s určitosťou mal vyhnúť tranzitným krajinám na východe Európy, Ukrajine a Bielorusku, ktoré predstavitelia Gazpromu označujú za nespoľahlivých obchodných partnerov.

V lete 2007 boli podpísané prvé dokumenty ohľadom realizácie južného projektu. Neskôr, do roku 2011 bolo podpísaných množstvo obchodných dohôd medzi Ruskou federáciou a štátmi, ktorých sa mala budúca obchodná činnosť týkať. Gazprom podpísal i bilaterálne dohody o spolupráci a podieloch v rámci projektu s niekoľkými národnými spoločnosťami. Ani v jednom štáte nemal Gazprom menšinový podiel, v Srbsku mal ruský energetický gigant vlastniť dokonca podiel väčšinový. (South Stream, 2015)

Pre zabezpečenie projektu South Stream, Rusko v roku 2010 ponúklo Turecku výstavbu celého plynovodu Samsun-Ceyhan a výstavbu i financovanie jadrovej elektrárne Akkuyu. V decembri 2011 sa teda obe vlády dohodli a Turecko povolilo

budovanie potrubia, zo strany Gazpromu boli koncom roku 2012 prisľúbené zvýšené dodávky plynu za zvýhodnenú cenu. (Flanagan, Kissinger, 2012)

Aj napriek tomu, že cieľom Európskej únie bolo uskutočňovanie reforiem v plynárenskom odvetví, ktoré sa mali týkať najmä vytvorenia konkurenčného trhu s viacerými subjektmi a dobudovanie dodávacích trás a plynovodov, projekt South Stream si našiel cestu ako zaujať európske štáty. Bulharská republika, Maďarská republika, Rakúska republika, Slovinská a tiež Talianska republika sa zmluvne zaviazali, že sa stanú súčasťou projektu a že v budúcnosti budú odoberať plyn z tohto potrubia. Rusko teda svoju dominantnú pozíciu potvrdilo, dokázalo upevniť obchodné vzťahy a očakávaná a potrebná diverzifikácia dodávok zemného plynu bola v tom čase v rámci Únie nedohľadne.

Pôvodne mal plynovod viesť z Ruska cez Balkán až do Rakúska, s ktorým podpísal v roku 2010 už znovuzvolený prezident V. Putin dohodu. Rakúsko patrí medzi tie štáty strednej Európy, ktorých spotreba plynu rastie, a aj napriek faktu, že sa snaží o využívanie obnoviteľných zdrojov energie, plyn je jednou z priorít zahraničného obchodu v krajine. (Nosko, 2011) Nakoniec mal však plynovod viesť až do Talianska. *„Projekt za 15 miliárd, ktorý povedie z ruského terminálu Bñeregovaja na brehu Čierneho mora do bulharského prístavu Varna, mal pôvodne pokračovať po opustení bulharského územia cez Srbsko a Maďarsko a končiť v rakúskom Arnoldsteine. Nakoniec ale medzinárodné konzorcium, v ktorom má ešte 20% podiel taliansky koncern ENI a 15% nemecký Winterhall a francúzsky EDF rozhodlo o tom, že konečnou stanicou projektu bude talianske Tarvisio, kam plynovod s celkovou dĺžkou vyše 2400km dorazí cez Slovinsko.“* (Kříž, 2012)

Záujem o dodávky energetickej komodity prinútili spoločnosti pristúpiť k tejto dohode, nakoľko projekt Nabucco bol plánovaný už niekoľko rokov, stále však dochádzalo ku komplikáciám. Koncom minulého roku ruský prezident V. Putin oznámil, že od projektu South Stream upúšťa a realizácia výstavby tohto projektu bola zastavená. Dôvodov bolo zrejme viac, *„oficiálnym dôvodom upustenia od spomínaného projektu boli najmä požiadavky Európskej komisie, podľa ktorých sa mal na projekt*

South Streamu vzťahovať tretí energetický balík³³, a tiež absencia Bulharska vo výstavbe plynovodu³⁴“ (Ondrejčík, 2014).

Samozrejme existujú dohady, že projekt bol zrušený v dôsledku zastavenia Nabucca, kvôli čomu sa stratégia Ruskej federácie zmenila. Oficiálne sa najvyšší predstaviteľ ruskej plynárenskej spoločnosti vyjadril, že *“vzhľadom na pozíciu Európskej komisie, ktorá neprispieva k realizácii tohto projektu, nie je Rusko schopné v ňom pokračovať. Moskva stále nedostala súhlas Bulharska na výstavbu časti plynovodu a Nemôžeme začať výstavbu bez povolenia Bulharska. Bolo by absurdné, keby sme dosiahli bulharské pobrežie, a potom výstavbu zastavili“* (Rusko ruší projekt plynovodu..., 2014).

Plynovodom malo byť dovážaných viac ako 15% ročnej európskej spotreby. Infraštruktúra, ktorá už bola vybudovaná a zároveň zvyšok financií budú využité pri realizácii nového projektu (Blue Stream 2), ktorý bol spomínaný vyššie. O novom, alternatívnom projekte sa však v súčasnosti ešte veľa nevie, plynovod ešte nie je podrobne objasnený ani na internetovom portáli ruskej spoločnosti.(Blue Stream, 2015) Zatiaľ teda tranzitné štáty na východe Európy stále zohrávajú dôležitú úlohu, ako pre Gazprom, tak aj pre Európsku²⁸. Medzi významnú tranzitnú krajinu sa nepovažuje len Ukrajina, ale i Bielorusko.

3.3.4 Jamal – Európa

Nadnárodný plynovod Jamal vedie z ruského polostrova cez Bielorusko a Poľsko do Nemecka. Začiatkom 21. storočia bola realizácia tohto projektu jednou z najhlavnejších priorít v rámci Európskej únie vôbec. Potrubie bolo prvé, vďaka ktorému boli zabezpečené spoľahlivé dodávky energetickej suroviny z Ruskej federácie do západnej Európy.

Konštrukcia plynovodu bola zahájená v roku 1994. Na plynovode sa spočiatku nachádzalo 14 kompresorových staníc, dnes tlak zaisťuje dohromady 31 staníc. Posledná kompresorová stanica bola spustená do prevádzky v roku 2006. Kapacita

³³ Energetický balík určený pre vnútorný trh s plynom a elektrinou v EÚ, ktorého účelom je snaha o liberalizáciu trhu a jeho otvorenie tretím krajinám. Balík bol prijatý v roku 2009.

³⁴ Predchádzajúca bulharská vláda sa v dôsledku neschopnosti vytvoriť konsenzus ohľadom participácie na výstavbách projektu South Stream rozpadla a v predčasných parlamentných voľbách vyhrala stredopravá strana GERB, ktorá vyhlásila, že s výstavbou bude súhlasiť iba vtedy, ak s ňou bude súhlasiť i Brusel.

Jamal potrubia je cez 32 miliárd m³ a dokopy má okolo 3 000 km. (Yamal-Europe, 2015)

V rámci výstavby projektu, sa hneď od počiatkov uvažovalo o vybudovaní súbežného plynovodu pod názvom Jamal II. Ten mal viesť z Ruska cez Bielorusko a východné Poľsko na Slovensko, kde sa mal napojiť vo Veľkých Kapušanoch na už existujúci plynovod. *„Kapacita mala byť okolo 30 miliárd m³.“* (Plynovod Jamal II na našom území..., 2001)

Potrubie by malo byť súčasťou projektu, ktorý Gazprom nazval ako Jamal Megaprojekt. S návrhom projektu prišiel Gazprom v spolupráci s prezidentom federácie a ruskou vládou. Novinkou v rámci tohto projektu by bola ťažba a obchod s LNG plynom. Na to, aby bolo takéto potrubie vytvorené, je potrebné zabezpečiť v ložiskách s energetickou surovinou najnovšiu generáciu systémov, vďaka ktorým by bol plyn bezpečne vyťažený a prepravený k spotrebiteľom. V súčasnosti je však zabezpečenie týchto technológií problémom, aj napriek tomu, že na projekte sa v roku 2013 všetky strany dohodli a podpísali bilaterálne zmluvy o spolupráci s Gazpromom. Vzhľadom na vyššie spomínané sankcie EÚ, ktoré boli uvalené na Ruskú federáciu v priebehu roka 2014, je rozšírenie projektu Jamal II ohrozené. Podobne je na tom aj Jamal Megaprojekt, do ktorého by sa ale mali zapojiť aj sponzori z Ďalekej Ázie.

Ruská federácia ubezpečuje, že potrebné zdroje na zabezpečenie dokončenia projektu zaobstará, obchodní partneri sú však skeptickí. Gazprom je naďalej v rámci týchto projektov plne podporovaný ruskou vládou, ktorá zrejme v tejto expanzívnej taktike vidí príležitosť na dosiahnutie svojich strategických záujmov. Bývalý ruský prezident a súčasný premiér Ruskej federácie, D. Medvedev, vyhlásil, že *„ak by tento plán (Jamal II a Jamal Megaprojekt) zlyhal, môžu počítať s podporou štátu. Vláda dala jasne najavo, že zabráni akémukoľvek zlyhaniu týchto projektov“* (Symbol vzdoru voči západným sankciám..., 2014).

Transport plynu cez potrubie by mal byť začatý do konca roku 2018. Tento termín je však momentálne otázný, nakoľko kvôli sankciám zo Západu bol zakázaný dovoz niektorých technológií potrebných na čerpanie zásob zemného plynu v oblasti severozápadnej Sibíri. Pokiaľ nebude možné čerpať plyn, ktorý ďalej bude cez potrubia dovážaný k odberateľom, je zrejme zbytočné potrubia vôbec budovať.

3.3.5 *Ostatné plynovody*

Urengoy–Pomary–Uzhgorod plynovod je jedným z najdôležitejších exportných plynovodov ruskej energetickej spoločnosti, vďaka ktorému je zásobovaná Ukrajina, ale plyn je ďalej transportovaný do centrálnej Európy.

Plynovod vedie zo Sibíri, ďalej pokračuje cez celú Ukrajinu až na hranicu so Slovenskou republikou a ďalej do menších českých, rakúskych a maďarských čerpacích staníc. (Transportation, 2014) Ako sa ďalej píše na internetovej stránke Gazpromu, tento plynovod patrí medzi najväčšie dopravné plynárenské trasy ruskej spoločnosti. Kapacita je viac ako 100 miliárd m³ zemného plynu ročne. Dôležité je predovšetkým to, že z Ukrajiny ďalej prúdi energetická surovina do štátov centrálnej Európy a z Rakúska ďalej do Talianska. Talianska republika patri medzi najväčších importérov ruského zemného plynu v rámci západoeurópskeho trhu a transport je zabezpečovaný práve vďaka tomuto potrubiu. Z Rakúskych staníc je plyn vďaka poprepájaným potrubiam dopravovaný aj do Slovinska a Chorvátska.

Potrubie má viac ako 4 500 km a nachádza sa na ňom 42 kompresorových staníc. Najviac ich je samozrejme na území Ukrajiny. V kontexte riešenia sporov medzi Ukrajinou a Ruskom je dôležité spomenúť, že potrubie, ktoré je vybudované na území Ukrajiny je prevádzkované a čiastočne vlastnené Ukrajinou. Gazprom sa v posledných rokoch pokúšal dohodnúť na odkúpení plynovodu, no s Kyjevom sa dodnes nedohodol. Faktom ostáva, že práve obchodné zmluvy, sumy za ruský plyn a následné odoberanie plynu na Ukrajine sú predmetom vážnych sporov medzi oboma štátmi už od roku 2009, na čo doplácajú i štáty EÚ (plynové krízy v predchádzajúcej kapitole). V súčasnosti nie je známe, za akých podmienok bude Ukrajina kupovať plyn z Gazpromu v priebehu budúcej zimy, a či cez tento plynovod budú prúdiť dodávky plynu. Rusko sa snaží Ukrajinu v rámci budúcich projektov obchádzať a štát do veľkej miery izolovať od svojich dodávok strategickej energetickej suroviny. Na druhej strane, tento plynovod je (aspoň zatiaľ, kým nie je vybudovaný Blue Stream 2) pre Gazprom veľmi dôležitý z hľadiska udržania si postavenie a vplyvu v rámci centrálnej Európy, nakoľko plyn je ďalej transportovaný do mnohých európskych štátov. Napriek tomu, Gazprom hrozil i začiatkom roka 2015 úplnými odstávkami dodávok energetickej suroviny.

Ďalším, novovybudovaným plynovodom je Gryazovets-Vyborg. Nachádza sa medzi mestami Gryazovets a Vyborg a je súčasťou ruského plynovodného systému. Tento plynovod je určený predovšetkým na zabezpečenie dodávok zemného plynu do

jedného z najdôležitejších plynovodov v Európe, Nord Streamu. Cez Gryazovets-Vyborg sa ale transportuje dôležitá energetická surovina aj do niekoľkých oblastí na severe Ruska a na severovýchode Európy, teda do Fínska. Dodávky ruského plynu tvoria vo Fínsku 100% spotrebovanej energetickej komodity. Krajina je teda absolútne závislá na dodávkach zemného plynu z Ruska.

Prvá časť potrubia bola vybudovaná už v roku 2005, dokončiť plynovod aj so siedmymi kompresorovými stanicami na pobreží Baltického mora sa podarilo až v roku 2011. Plynovod má viac ako 917 km a jeho kapacita je zhruba 55 miliárd m³ ročne. (Gryazovets – Vyborg, 2015)

Ďalšie významné potrubie je vybudované do mesta Kaliningrad. Kaliningrad a celá Kaliningradská oblasť je z ruského pohľadu veľmi významným regiónom. Oblasť je síce od Ruskej federácie úplne izolovaná, disponuje však množstvom dôležitých prírodných zdrojov, čo je však dôležitejšie, je jeho poloha. Susedí s európskymi štátmi a blízkosť k európskemu trhu je preto citelná. Je možné, že i tam sa budú v budúcnosti plánovať projekty potrubí, ktoré sa budú napájať na už existujúci plynovod v tomto meste.

Jednou z priorít, ktoré Gazprom proklamoval koncom roku 2008 bolo práve kapacitné zvýšenie plynovodu Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad na 2,5 miliardy m³ ročne a rekonštrukcia podzemných zásobníkov v regióne. Ropovod bol teda dokončený v roku 2009. (Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad, 2015)

Plynovod bol pôvodne postavený ako súčasť programu, ktorého hlavnou úlohou bolo zabezpečovanie dodávok zemného plynu do ruských regiónov. Neskôr Gazprom prišiel s návrhom zväčšenia kapacity potrubia, aby mohla byť energetická komodita predávaná i do okolitých štátov, samozrejme ale s tým, že podstatné je zabezpečiť energetickú bezpečnosť v ruskej oblasti. *„Spoločlivé dodávky podporujú rast produkcie v súvisiacich odvetviach, vytvárajú nové pracovné miesta a zvyšujú príjmy federálneho rozpočtu a rozpočtu Kaliningradskej oblasti. Týka sa to predovšetkým strojárstva (BMW, KIA, Chevrolet automobily vyrábané v kraji), plynárenstvo a železničné zariadenia...“* (Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad, 2015)

Do tohto regiónu chodia spoločlivé dodávky zemného plynu a vďaka podzemným zásobníkom nie je problém skladovať plyn dlhodobo. V prípade neobvyklých mrazov počas zimných mesiacov alebo v prípade akýchkoľvek mimoriadnych udalostí, je možné využívať energetickú komoditu z týchto zásobníkov.

Čo sa týka významu dodávok pre Litvu, tak tá je od roku 2009, kedy bol plynovod dokončený, 100% závislá na dodávkach zemného plynu z Ruska. V súčasnosti tento štát dováža 100% a je teda čistým energetickým dovozcom na európskom energetickom trhu. (Gazprom uviedol do prevádzky..., 2009) Tak ako Fínsko a Litva, aj Lotyšsko a Estónsko patria medzi čistých energetických dovozcov zemného plynu.

Gazprom pokladá za prioritné zabezpečovať stabilné dodávky zemného plynu do Európy. Posledné roky sa snaží vyriešiť problém nespoľahlivých tranzitných štátov – Ukrajiny a Bieloruska a snaží sa pripravovať a budovať projekty, ktoré sú samozrejme často spojené s tranzitom energetických surovín cez tretie, tranzitné krajiny, avšak spoločnosť vynakladá veľké úsilie o rozšírenie či vybudovanie nových trás. Takýmito exportnými trasami je predovšetkým Nord Stream a zatiaľ ešte nezrealizovaný projekt plynovodu cez Čierne more – Blue Stream 2. Stratégia ruského energetického monopolu sa zrejme kvôli napätým vzťahom medzi Úniou a Ruskom obmieňa. Kým pôvodný model predaja ruského zemného plynu bol založený na predaji konečnému spotrebiteľovi v rámci EÚ, počnúc novým modelom to bude zrejme inak. Gazprom chce zemný plyn dodať do Turecka (resp. na turecko-grécko hranice), ktorý je v súčasnosti považovaný za jedného z najväčších a najdôležitejších obchodných energetických partnerov Ruska, pričom Gazprom už následne nebude zainteresovaný do ďalšieho predaja zemného plynu. Bude to teda Turecko, ktoré bude ďalej uzatvárať obchodné zmluvy a predávať dovezený ruský plyn. Samozrejme nad touto stratégiou sa doposiaľ len polemizuje, keďže predstavitelia energetického odvetvia v Európe zostali značne prekvapení tým, že realizácia projektu South Stream je z ruskej strany ukončená. Aj napriek tomu, diverzifikácia dodávok zemného plynu do Európskej únie je naďalej sťažená tým, že Gazprom má nielenže vybudované potrubia a kapitál na budovanie ďalších, ale aj uzavreté obchodné dohody s mnohými členskými štátmi EÚ. Podľa predstaviteľov Únie je zrejme, že úloha Ukrajiny ako tranzitnej krajiny sa podstatne zníži. Ani to však pre Gazprom nebude predstavovať nijakú vážnejšiu hrozbu, nakoľko dodávky plynu budú zabezpečované plynovodmi na severe - South Stream a Jamal a z juhu novým plánovaným plynovodom. Výsadné postavenie ruskej spoločnosti teda do budúcnosti zrejme pretrvá. Na jednej strane je to nepríjemná správa pre členské štáty EÚ, pretože postavenie ruskej spoločnosti, v niektorých prípadoch dokonca monopolné, má množstvo negatívnych dôsledkov pre európsky energetický trh, energetické firmy či domácnosti. Na strane druhej, bez ruského plynu by Európa v súčasnosti fungovať

zrejme nemohla vôbec, nakoľko ruský plyn je vďaka poprepájanej sieti plynovodov v Európe transportovaný, snáď okrem vzdialeného Portugalska a Španielska, do takmer každého štátu v Európe (mapka s plynovodmi v prílohe č.5).

4 Dôsledky postavenia Gazpromu na európskom trhu

Slovo monopol je zložený z dvoch gréckych výrazov: monos - jeden a poleiu - predávajúci. Slovo teda predstavuje existenciu jedinej spoločnosti na trhu kedy vstup iných firiem je nemožný. V prípade postavenia Gazpromu na celom európskom energetickom trhu tomu nie je samozrejme tak. Dodávky Gazpromu, ako už bolo spomínané, tvorili v roku 2014 cez 30% spotreby zemného plynu v EÚ. Predstavitelia energetického sektora tvrdia, že podiel ruského plynu na európskom trhu sa v blízkej budúcnosti ešte zvýši. Súčasný ruský premiér A. Medvedev sa minulým rokom vyjadril, že „ruská spoločnosť očakáva, že vývoz do Únie sa zvýši do konca roku 2017 o 8%“ (Kříž, 2012, s.18). Ak by sa takéto predpoklady naplnili, podiel ruského plynu na trhu EÚ by bol pod 40%. V rámci jedného z najväčších medzinárodných trhov s energiami v súčasnosti, je to podiel enormný. Ak je ale analyzovaný európsky energetický trh ako celok, v kontexte riešenia postavenia Gazpromu na tomto trhu, nie je možné hovoriť o monopolnom postavení ruskej spoločnosti³⁵. Vzhľadom na to, že energetický trh všetkých členských štátov EÚ do 25.2.2015, kedy bol priaty koncept energetickej únie, nevystupoval jednotne (zatiaľ ani nevystupuje), je možné rozdeliť ho vzhľadom na závislosť ruských dodávok na dva trhy.

Západný a trh členských štátov východnej a strednej Európy. Západoeurópsky energetický trh je flexibilnejší vďaka väčšej diverzifikácii dodávok energetických surovín a štáty disponujú i väčšími podzemnými zásobami plynu, ktoré môžu v prípade krízy využiť. Do tohto trhu patrí i Nórsko a Holandsko, štáty ktoré disponujú i vlastnými ložiskami zemného plynu, ale prispievajú dodávkami energetickej suroviny aj na trh. Štáty teda nie sú závislé na ruských dodávkach tak, ako v prípade východu. Energetická bezpečnosť západoeurópskych štátov a integrácia obnoviteľných zdrojov energie, ako aj využívanie moderných technológií sú zabezpečené oveľa dôkladnejšie ako vo východnej časti svetadielu. Celkovo je teda možné tvrdiť, že západná časť trhu je vybudovaná efektívnejšie a dodávky energetickej komodity sú riešené spoľahlivo a účinne. V prípade energetického trhu východnej a strednej Európy, je pomenovanie Gazpromu, ako energeticky monopolného importéra naopak, úplne adekvátne. Niektoré z členských štátov totiž dovážajú 100% spotrebovaného zemného plynu z Ruska a diverzifikácia dodávok energetickej komodity v tejto časti Európy je akútna. Aj

³⁵ Dodávky plynu na trh sú zabezpečované aj z Nórska, Alžírsk, Líbye ale i v rámci vlastnej produkcie EÚ.

napriek tomu, že sieť potrubí je vybudovaná tak, aby bola energetická bezpečnosť každého štátu zabezpečená, väčšinový podiel na trhu má v globále práve ruská spoločnosť. Gazprom dodáva do každého členského štátu EÚ vo východnej a centrálnej Európe, dokonca v niektorých vlastní podiely, či podzemné zásobníky, v ktorých sa plyn môže skladovať dlhodobo a využívať v prípade krízy alebo akýchkoľvek nečakaných udalostí. Práve toto monopolné postavenie Gazpromu na východoeurópskom energetickom trhu a samotné dôsledky, ktoré z toho vyplývajú sú v posledných rokoch naozaj znepokojujúce.

4.1 Energetický trh štátov východnej a strednej EÚ

Ruská federácia je nevyhnutným aktérom svetovej energetickej politiky a je tiež najväčším energetickým partnerom EÚ. Podľa prognóz energetických analytikov bude dopyt po zemnom plyne vzrastať. V rámci Európy je to najmä v dôsledku spomalenia rozvoja jadrovej energetiky a zvýšenia počtu výroby automobilov na plynové či hybridné motory. Vzhľadom na vysokú závislosť od dodávok ruského zemného plynu sa najviac zraniteľnou javia štáty východnej a strednej Európy, v ktorých celý energetický trh je nesamostatný a absolútne podriadený činnosti ruskej energetickej spoločnosti.

Rusko považuje za jednu zo svojich priorít, zachovať si monopolné postavenie v energetickom sektore v postsovietskom priestore. Z tohto dôvodu sa samozrejme Gazprom usiluje kontrolovať všetky trasy dodávok energetickej komodity do regiónu východnej ale i strednej Európy. Predovšetkým vďaka tomu, že Rusko využíva svoj potenciál sú niektoré členské štáty EÚ dlhodobo absolútne závislé na dodávkach ruského plynu. Monopolné postavenie Gazpromu v regióne bolo a stále je predmetom mnohých diskusií, nakoľko ruská strana využíva svoju pozíciu ako hospodársku, finančnú, bezpečnostnú ale predovšetkým politickú zbraň voči svojim európskym obchodným partnerom.

Štáty východnej a strednej Európy nevlastnia žiadne významnejšie ložiská energetických surovín a preto dovážajú všetku kapacitu, ktorá sa v krajine spotrebuje. Štáty nedisponujú ani výrazným potenciálom v rámci využívania obnoviteľných zdrojov energie (aj napriek tomu, že napríklad v Rakúsku sa do veľkej miery využíva veterná energia, na Slovensku sú možnosti využívania hydroenergie a pod.). Celý energetický sektor je však v tomto regióne úzko prepojený a ruský zemný plyn sa do všetkých štátov

dováža potrubiami. Spoločným problémom je nedostatočná diverzifikácia dodávok zemného plynu a nespoľahlivé tranzitné štáty – predovšetkým Ukrajina.

V roku 2013, ako uvádzajú štatistiky na internetovej stránke Gazpromu (2015), Gazprom exportoval do EÚ viac ako 161 miliárd m³ zemného plynu, z toho len necelých 22% bolo transportovaných do štátov východnej a strednej Európy. Vďaka plynovodom, ktoré sú na seba napojené a plyn je dovezený do takmer každého štátu. Až štyri štáty zabezpečujú 100% dopyt po plyne dodávkami z Ruska. Fínsko, Estónsko, Litva a Lotyšsko sú štáty, ktoré sú absolútne závislé na Gazprome. Podiel ruského zemného plynu na trhoch malých štátov centrálnej Európy, ako napríklad Slovenska, Maďarska, Rakúska a Slovinska, bol v roku 2013 viac ako 60% (v prípade Slovenskej republiky 83%). (Conscious uncoupling, 2014) Ruský plyn je vo väčších množstvách dovážaný aj do Poľskej republiky, Česka či Bulharska.

Tak ako každé monopolné postavenie na akomkoľvek trhu, aj postavenie Gazpromu má množstvo dôsledkov. V prvom rade, vďaka monopolnej sile je možné stanoviť ceny a to často nad hraničné ekonomické stropy spotrebiteľa a nad hranice nákladov samotného monopolu. Z toho vyplýva, že z hľadiska spoločnosti monopol nevyrába efektívne, z hľadiska svojho zisku však áno. V prípade Gazpromu nie je možné tvrdiť, že by nevyrábal také množstvo, po akom je dopyt. Ruská spoločnosť dokáže zatiaľ zabezpečiť ťažbu a prepravu energetickej komodity v takých objemoch, ako je zmluvne zaviazaná dodávať do každého štátu. Problémom je však cena. Cenová stratégia monopolu spočíva v tom, že dokáže stanoviť rôzne ceny jednému spotrebiteľovi, alebo rôzne ceny pre rôzne skupiny spotrebiteľov. To do dnešných dní vôbec nebolo zložité, nakoľko energetický sektor a celkové dodávky energetických surovín si v rámci EÚ zabezpečoval každý štát sám. Ruská spoločnosť uzatvárala bilaterálne zmluvy so spoločnosťami jednotlivých štátov. V prípade veľkých projektov (napr. potrubie South Stream) sa k zmluvám vyjadrovala aj Európska komisia, no Únia nespolicupracovala v rámci zabezpečovania energetickej bezpečnosti jednotne. Tak ako v prípade projektu plynovodu Nabucco, tak aj ohľadom South Streamu sa názory jednotlivých štátnych predstaviteľov rozchádzali. Postoje sa líšili vzhľadom na polohu a zabezpečovaniu dopytu po zemnom plyne. Práve preto, že východoeurópsky energetický trh je pod väčším vplyvom ruskej spoločnosti, mohol Gazprom využívať pozíciu na trhu a stanovovať ceny tak, ako to vyhovovalo najmä Rusku.

Gazprom si cenu za plyn určoval sám a na základe dlhodobých bilaterálnych dohôd so svojimi partnermi sa sumy mnohokrát líšili. „V roku 2012 začala Európska

komisia monopolné vyšetrovanie, aby preverila či Gazprom bráni voľnému toku plynu v EÚ, vnucuje neprimerané ceny partnerom a blokuje iných súperov v rámci dodávania energetickej suroviny do členských štátov strednej a východnej Európy.“ (Paying the piper, 2014) Vyšetrovanie je však vzhľadom na fakt, že táto časť Európy je závislá na dodávkach ruského plynu, zdĺhavé a opatrné. Je však evidentné, že dodávky energetickej suroviny začala Moskva využívať ako politickú a hospodársku zbraň voči svojim európskym partnerom.

Minulým rokom po tom, čo Moskva anektovala Krym, najväčší ruský vývozca plynu ceny pre Ukrajinu takmer zdvojnásobil, kým naopak, ceny plynu pre Pobaltské štáty klesli. Argumentoval tým, že cena bola zvýšená kvôli zrušeniu významných zliav. Jedna zo zliav bola Ukrajine proklamovaná v prípade, že ruskému loďstvu bude umožnené využívanie Sevastopoľa na Kryme. Nakoľko Krym sa stal súčasťou federácie, dohoda a zľava bola zrušená začiatkom apríla 2014. (Who pays the most..., 2014) Následne bola Kyjevu stanovená cena mnohonásobne vyššia, čo sa stalo predmetom ďalších sporov medzi štátmi, naopak, Litva, Lotyšsko i Estónsko sa proti poskytnutej výhode nemali dôvod odvolávať.

Stanovenie cien pre Európu vyvoláva v posledných rokoch množstvo otázok, pretože cena sa líši podľa partnerského štátu. Množstvo štátov túto výhodu dodnes využívalo (stále využíva), nakoľko Únia v otázke energetiky bola absolútne nejednotná. V EÚ totiž neexistuje žiadna trhovú cenu zemného plynu. Neexistuje ani žiadny štandardný rámec, ktorý by definoval ceny zemného plynu pre veľkoodberateľov. Kým štáty západnej Európy nie sú od dodávok plynu z Ruska závislé a cena je pre nich výhodnejšia, menšie štáty východnej a strednej Európy na to doplácajú. Ceny ruského plynu pre partnerov strednej a východnej Európy sú už niekoľko rokov neporovnateľne vyššie aj ako plyn pre ruských zákazníkov. Práve preto je diverzifikácia energetických zdrojov pre tieto štáty v oblasti energetiky prioritná.

V priebehu minulého storočia prišiel Gazprom s návrhom, že ceny plynu by mali byť viazané na ceny ropy. V roku 2012 vyzval Európsky parlament k liberalizácii trhu so zemným plynom a navrhol model, podľa ktorého mal byť vytvorený európsky systém indexácie. Vzhľadom na to, že dohody a podmienky podpísané medzi spoločnosťami sú tajné, je ťažké odhadnúť na základe čoho sa zmluvné strany dohodnú. (Who pays the most..., 2014) Ruská spoločnosť s týmto návrhom nesúhlasila.

Zarážajúce je, že Gazprom do dnešných dní nikdy oficiálne nezverejnil cenu plynu pre Európu. Európska komisia sa snažila presvedčiť štáty EÚ, ktoré

s Gazpromom podpísali dohodu, aby podmienky zmluvy s ruským partnerom zverejnili. K tomuto aktu však nikdy nedošlo. (Paying the piper, 2014)

Na internetových stránkach ruskej spoločnosti (Gazprom Export, 2015), kde sa štatistiky venujú exportu zemného plynu je uvedené, že v rámci strednej a východnej Európy prúdi najviac zemného plynu do Poľskej a Českej republiky, ďalej nasleduje Maďarsko a Slovensko, čiže všetky štáty V4³⁶ (dodávky ale netvorí 100% spotreby zemného plynu ako napríklad v prípade Pobaltských štátov). V mnohých britských aj amerických mediálnych publikáciách sa objavilo, že práve Poľsko a Česká republika platia za tisíc m³ viac ako 500 amerických dolárov, kým napríklad Nemecko za taký istý objem platí necelých 400 dolárov. Ruskí funkcionári tieto tvrdenia nikdy nepotvrdili, ani nevyvrátili. Vyjadrili sa, že zmluvné ceny plynu závisia od mnohých faktorov.

Predstavitelia niektorých východných energetických spoločností sa už neraz snažili dohodnúť na nižšej cene za ruský plyn. Poľská spoločnosť sa koncom minulého roka snažila s Gazpromom dohodnúť na znížení cien. „*Spoločnosť vo vlastníctve štátu PGNiG, ktorá kupuje až 10,2 miliárd m³ plynu ročne z Ruska, čo tvorí dve tretiny spotreby krajiny, sa snaží o 15% zníženie cien...*“ (Martewicz, Strzelecki, 2014) Ako sa ďalej píše v článku, k rozhodnutiu prispelo zrejme množstvo zmien, ktoré sa odohrali v posledných mesiacoch na európskom trhu s energiami. Rokovania chcela poľská spoločnosť zahájiť počas zhoršujúceho sa konfliktu na Ukrajine, nakoľko susedná Litva, ktorá je absolútne závislá na ruských dodávkach zemného plynu, sa v máji toho istého roku dohodla s Ruskom, že za plyn z Gazpromu bude platiť o 23% menej. Ceny za energetickú komoditu boli znížené i pre Estónsko a Lotyšsko. V prípade Poľskej republiky však k požadovanému zníženiu cien nedošlo, ceny zostali rovnaké aj pre štáty V4, či Bulharsko a Rumunsko. Čo sa týka stanovenia predajných cien a celkovej problematiky v oblasti predaja a nákupu ruského zemného plynu, je Európska únia aj so všetkými svojimi inštitúciami zatiaľ úplne bezmocná.

Gazprom si udržuje svoje výsadné postavenie na východoeurópskom trhu a prejavuje stále väčší záujem o vstup do energetického sektoru V4. Predovšetkým by chcel získať buď čiastočný alebo väčšinový podiel v plynárenských spoločnostiach (hlavne v Českej republike). „*Gazprom dlhodobo deklaruje svoju snahu stať sa aktívnym hráčom na českom energetickom trhu...*“ (Tichý, 2013, s.8) Ako ďalej

³⁶ Vyšehradská skupina alebo Vyšehradská štvorka je spoločenstvo stredoeurópskych štátov – Česká republika, Maďarská republika, Poľská a Slovenská republika, ktorá vznikla v roku 1991. Cieľom skupiny je spolupráca vo viacerých sektoroch v rámci dosahovania spoločných záujmov a uchovávanie a posilňovanie spoločných hodnôt a tradícií.

spomína L. Tichý, v súčasnosti interný doktorand Metropolitnej univerzity Praha, vo svojom článku (Energetické zájmy Gazpromu v zemích Visegrádske čtyřky, 2013), postavenie Gazpromu sa výrazne zlepšilo v roku 2011. Vemex, dcérska spoločnosť Gazpromu, odkúpila väčšinový podiel inej energetickej spoločnosti, vďaka čomu dodáva plyn v rámci českého trhu. Gazprom venuje pozornosť energetickému trhu Českej a Maďarskej republiky a bude zaujímavé sledovať, či sa na domáce trhy dostane a bude predávať plyn priamo domácnostiam v republikách, alebo nie.

Dodávky ruského plynu a postavenie Gazpromu na východoeurópskom energetickom trhu Moskva nevyužíva len ako hospodársku zbraň, ale veľmi často ako zbraň politickú. Napriek tomu, že do Európy prúdi zemný plyn z Alžírsku, Nórska či Líbye, výstostné postavenie na trhu má jedine Gazprom. Ruská spoločnosť sa stala jedným z najdôležitejších, ale i efektívnym nástrojom ruskej zahraničnej politiky. Väčšinový podiel spoločnosti vlastní štát. Vláda teda rozhoduje nielen o vedúcich pozíciách a menuje najvyšších predstaviteľov Gazpromu, ale je oprávnená schvaľovať obchodných partnerov či trasy plynovodov. Strategicky prioritné je pre Gazprom, a v tomto prípade teda pre ruskú vládu, zachovať si monopolné postavenie na trhu v oblasti východnej a strednej Európy. Hoci diverzifikácia a zdravá konkurencia by v skutočnosti bola prospešná pre obe strany (štáty by neboli absolútne závislé len od ruského plynu a na druhej strane, Gazprom by v dôsledku konkurencie začal fungovať efektívnejšie), ruská spoločnosť zatiaľ úspešne bráni akýmkoľvek aktivitám iných plynárenských spoločností na východoeurópskom trhu. Obchodné zmluvy medzi partnermi sú podpisované na dlhodobé obdobie. V prípade Slovenskej republiky, slovenská spoločnosť SPP podpísala s Gazpromom zmluvu na 20 rokov (do roku 2029). V Poľsku bola zmluva medzi Gazpromom a poľskou spoločnosťou PGNiN podpísaná do roku 2022, pričom Rusko navrhovalo platnosť do roku 2037. *„Rusko na nátlak Európskej komisie ustúpilo a koniec platnosti pre dodávky zemného plynu z pôvodne navrhovaného roku 2037 zmenilo na rok 2022.“* (Tichý, 2013, s.14) Vďaka tomu si Ruská federácia zabezpečuje významný dlhodobý nástroj, nakoľko dokáže ovplyvňovať energetickú bezpečnosť niektorých štátov. Tým, že je vďaka dodávkam z Gazpromu zabezpečovaná, sa môže ľahko stať manipulačným nástrojom, vďaka ktorému sa Rusko snaží zabezpečovať svoje záujmy. Oficiálne však ruská vláda odmieta tvrdenia, že by bol Gazprom štátnou obchodnou organizáciou.

Nesmiernou výhodou pre Gazprom je vlastníctvo podzemných zásobníkov v niektorých štátoch strednej a východnej Európy. Dokonca sa mnohokrát spoločnosť

pokúšala a dodnes sa pokúša, odkúpiť väčšinové podiely plynovodov v Európe. Vzhľadom na to, že ruská vláda vlastní väčšinový podiel v Gazprom, a Gazprom v niektorých prípadoch vlastní väčšinové podiely tranzitných plynovodov, všetok zisk z tranzitných trás mimo územia Ruskej federácie by mal skončiť v štátnej pokladnici Ruska. Jednoducho, čím viac podielového bohatstva má Gazprom v zahraničí, tým väčší zisk putuje do Moskvy.

Gazprom vlastní podzemné zásobníky v Rakúsku, Srbsku a v súčasnej dobe sa pracuje na podzemných zásobníkoch v Českej republike. (Europe, 2015) V priebehu posledných rokov bolo pre Rusko dôležité odkúpiť tranzitné plynovody v Ukrajine a Bielorusku, vďaka čomu by nemuseli platiť tranzitným štátom, ktoré označujú ako nedôveryhodné. Predovšetkým sa Rusko snažilo odkúpiť potrubie vedúce cez územie Bieloruska. Cez Ukrajinu totiž prúdi až *„jedna pätina ruského zemného plynu do Európy“* (Shiryaevskaya, 2015) a obchodné vzťahy medzi stranami sú komplikované už dlhšiu dobu. Odkúpenie sa dodnes nepodarilo, za ten čas však ruská spoločnosť stihla vybudovať severný plynovod Nord Stream a pracuje sa na novom potrubí do Turecka tak, aby sa tradičným tranzitným krajinám vyhla a energetická komodita prúdila do centrálnej Európy bez problémov.

Využívanie Gazpromu ako energetickej zbrane v kontexte zahraničnej politiky Ruska je výhodné ako pre Gazprom, tak aj pre vládu. Exportná stratégia Gazpromu ide v súlade so zahraničnou politikou Ruskej federácie. Kým niektoré malé štáty východnej a strednej Európy sú absolútne závislé na dodávkach plynu z Ruska a do veľkej miery pociťujú tlak a vplyv od východného energetického partnera, západoeurópsky trh závislosť na ruskej komodite až tak nepociťuje. Aj napriek tomu, v prípade odstavenia ruských dodávok, energetická bezpečnosť niektorých štátov západnej Európy by mohla byť do veľkej miery ovplyvnená.

4.2 Západoeurópsky energetický trh

Západoeurópsky trh spotrebúva väčšinovú časť ruského exportu do EÚ. V roku 2013 dodal Gazprom do tohto regiónu viac ako 127 miliárd m³. (Delivery statistics, 2015) To je zhruba štyrikrát viac, ako objem dodávok cez bieloruské a ukrajinské potrubia, vďaka ktorým je zabezpečený transport energetickej suroviny do východnej a centrálnej Európy.

Dodávky sú zabezpečované cez potrubie Nord Stream, ktorý dopravuje m³ plynu do Nemecka. Z Nemecka, vďaka prepojeným potrubiam, putuje energetická komodita i do priľahlých štátov, najväčšmi sa však ruský plyn spotrebúva v tomto štáte (zhruba jedna tretina).

Západoeurópsky energetický trh tvorí veľkú časť exportu ruskej energetickej spoločnosti. Okrem Nemecka tu patrí i Turecko, Taliansko, Veľká Británia, Luxembursko, Švajčiarsko, Belgicko a aj Francúzsko s Holandskom. Ani jeden štát však nie je absolútne závislý na dodávkach plynu z Ruska a diverzifikácia je na tomto trhu zabezpečená väčšmi ako vo východnej časti Európy.

Nemecko je najväčším obchodným partnerom Gazpromu nielen na západoeurópskom trhu, ale všeobecne odoberá kapacitne najväčšie množstvo ruského plynu v Európe. V roku 2013 kúpilo viac ako 40 miliárd m³ ruského zemného plynu. Viac ako 25 miliárd m³ bolo dopravených do Turecka a Talianska. (Delivery statistics, 2015)

V budúcnosti sa predpokladá, že závislosť Nemecka na dodávkach zemného plynu bude prudko narastať. „Do roku 2022 by Nemecko malo ukončiť vyžívanie jadra na výrobu elektrickej energie. Jadro by mal nahradiť plyn (z Ruska), preto po roku 2022 predpokladáme nárast spolupráce medzi Gazpromom a nemeckými partnermi, ktorí môžu od ruského dodávateľa dostať inú, než európsku cenu!“ (Juza, Komanová, 2012, s.3) Ak ale Nemecko bude potrebovať pre svoju potrebu viac zemného plynu, môže sa tým narušiť reťazový obchod s ostatnými partnermi, kam plyn po dovezení do Nemecka prúdi. V Nemecku sa plánuje začať s výstavbou nových plynových elektrární, ktoré by mali byť vybudované na severe krajiny, v blízkosti plynovodu Nord Stream. To Gazpromu otvára možnosť posilnenia svojej pozície na nemeckom energetickom trhu, no nielen tam. Ruský plyn je ďalej distribuovaný na základe ďalších obchodných zmlúv do okolitých štátov. Čiže je možné sa domnievať, že vplyv a postavenie Gazpromu bude aj v tomto regióne narastať a aj napriek tomu, že štáty západoeurópskeho energetického trhu nie sú závislé od ruských dodávok, energetická bezpečnosť každého z nich je ovplyvňovaná aj importom energetickej suroviny cez Nord Stream. Predstavitelia energetických nemeckých spoločností už dlhšiu dobu deklarujú, že medzi ruskou korporáciou a nemeckou RWE (ako aj ďalšími dcérskymi spoločnosťami) dôjde do budúcnosti k posilňovaniu spolupráce. Gazprom síce považuje za prioritné svoje postavenie na trhu východných európskych partnerov, avšak zabezpečuje si svoju úlohu aj na západe.

Aj v západnej časti Európy Gazprom vlastní podzemné zásobníky. Koncom minulého roka vzbudili ohlas dohady, že Gazprom plánuje vybudovať zásobníky v Holandsku, kľúčovejšie však bolo získanie najväčšieho zásobníku zemného plynu v západnej Európe, a Európe vôbec. Dohoda bola uzavretá ešte pre anexiou Krymu a teda pred uvalením sankcií na Rusko zo strany Európskej únie. Gazprom tým pádom získal zásobník, ktorý sa nachádza v Nemecku, v meste Rehden. Samozrejme z tejto dohody profituje i Nemecko, keďže „na oplátku bude spoločnosti Wintershall, energetickej dcérskej spoločnosti BASF, poskytnutých 25% podielu ložiska zemného plynu na Sibíri“ (Russia's Gazprom Gains Control..., 2014). Dohoda bola podľa oficiálnych informácií uzavretá v decembri 2013 a následne schválená Európskou komisiou. (Gazprom purchases largest gas storage..., 2014) Ruská spoločnosť sa pritom o skupovanie európskych zásobníkov snažila od roku 2011 a následne v roku 2012, kedy viditeľne stúpal dopyt po energetickej komodite. V tom čase sa Európska komisia obávala toho, že Gazprom by mohol po získaní podzemných zásobníkov na území EÚ svoju dominantnú pozíciu zneužiť a tak k obchodu nedošlo. Vtedajší prezident Ruskej federácie sa vyjadril, že „Gazprom chce do konca roku 2015 zvýšiť kapacitu podzemných zásobníkov nad 5 miliárd m³ a stratégia firmy sa postupne zameria na vytvorenie siete veľkoskladov blízko koncových spotrebiteľoch a hlavných exportných trás...“ (Gazprom zdvojnásobí skladovaciu kapacitu..., 2012). Komisia v tom čase varovala zástupcov energetického sektoru v Únii, že takéto veľkosklady by mohli narušiť energetický trh v Európe. Práve preto bola dohoda koncom roku 2013, ktorú následne schválila aj Európska komisia kritizovaná mnohými energetickými špecialistami a analytikmi. Naopak, zástupcovia Gazpromu a nemeckej energetickej spoločnosti považujú tento obchod za jeden z najdôležitejších a najpozitívnejších z roku 2014 a Nemecko v súčasnosti podľa štatistík Eurostatu³⁷ a Radio Free Liberty (2015) vraj platí menej než 380 amerických dolárov za tisíc m³ ruského plynu. Tieto sumy však oficiálne potvrdené nie je možné nájsť. Nikdy ich nepotvrdil ani Gazprom, ani Medzinárodná energetická agentúra, takže dostať sa k oficiálnym a naozaj dôveryhodným sumám je v tomto prípade viac ako zložité. V každom prípade pozícia Gazpromu ani na západoeurópskom energetickom trhu nie je zanedbateľná.

Prirodzene vzhľadom na postavenie Gazpromu na západoeurópskom energetickom trhu, ktoré je nižšie ako v prípade východoeurópskeho, sú ceny za tisíc m³

³⁷ Štatistický úrad Európskeho spoločenstva.

ruského plynu nižšie. V dôsledku toho aj ceny elektrickej energie v západnej EÚ sú podstatne nižšie ako v štátoch východnej Európy.

Samozrejme práve čo sa týka západoeurópskeho trhu, základnými rozdielmi v porovnaní s tým východoeurópskym je väčšia diverzifikácia a tým pádom aj nižšia cena za plyn z Gazpromu. Ako už bolo spomenuté, ceny dodávok ruského zemného plynu nie sú vzhľadom na bilaterálne obchodné zmluvy s ruskou spoločnosťou, verejné. Zmluvy so západnými partnermi sú takisto uzatvárané na dlhodobu a obsahujú dve základné charakteristiky:

- klauzulu zakazujúcu jednostranné ukončenie zmluvy a
- „ber alebo plat“ záväzok“ (z angl. take-or-pay), ktorým sa spoločnosť (zákazník) zaväzuje dodávateľovi, že zaplatí aj za objemy, ktoré neboli prijaté v priebehu roka, no môžu byť prijaté neskôr (aby sa naplnil dohodnutý strop dodávok). (Europe, 2015)

Predstavitelia Gazpromu tvrdia, že dlhodobé zmluvy garantujú dodávky plynu aj cez kritické a pre spotrebiteľov podstatné obdobia, tj. počas chladných mesiacov alebo v priebehu krízy. Naopak zástupcovia Európskej únie často kritizujú požadovanú dĺžku platnosti obchodných zmlúv s východným energetickým partnerom. Berúc do úvahy klauzulu, EÚ považuje za nie príliš bezpečné uzatvoriť s Gazpromom zmluvu na 20 rokov práve v medzinárodnom energetickom sektore, ktorý je dynamický a v posledných rokoch predstavuje jednu z priorít pre každý štát.

Začiatkom minulého roka vydala Európska komisia oficiálnu dokument ohľadom porovnania cien energií v rámci Únie. Štatistické údaje sa zaoberajú vývojom cien od roku 2008 do roku 2012. Ceny energií v tomto časovom horizonte každým rokom narastali, priemerný ročný rast vo všetkých členských štátoch EÚ bol vypočítaný na 4%. (Energy prices and costs..., 2014) V dokumente sú ďalej porovnané ceny zemného plynu (ako paliva) aj pre domácnosti aj v rámci energetického priemyslu v jednotlivých členských štátoch. V štatistikách nie sú dôležité presné čísla, skôr ide o sprehľadnenie a porovnanie cien v štátoch východnej a štátoch západnej Európy.

Napríklad spoločnosti vo Veľkej Británii platia za plyn neporovnateľne menej ako štáty V4 či Pobaltské štáty. Tak isto je to i v prípade Francúzska, kde sa platí o niečo viac ako napríklad na Slovensku. V Maďarsku firmy za zemný plyn platia dokonca viac ako v Nemecku, kde v priebehu rokov 2008 až 2012 bola štatisticky vymeraná najvyššia cena na západoeurópskom trhu. V prípade predaja energií domácnostiam je to však inak. Ceny v Nemecku či Francúzsku sú porovnateľné

s cenami v Maďarsku, vo Veľkej Británii sú dokonca nižšie. V Českej republike sú ceny vyššie a pohybujú zhruba tak ako v Holandsku. V Pobaltský štátoch cena kontinuálne v priebehu 4 rokov stúpala, no stále je jedna z najnižších v EÚ. (Energy prices and costs..., 2014) Faktom ostáva, že ceny energií sú v západných európskych štátoch nižšie ako tie vo východných.

Nerovnomerné ceny za plyn dlhodobo využívajú členské štáty Únie zo západu. Aj preto bude zaujímavé sledovať etablovanie energetickej únie, ktorej jedným z hlavných cieľov je vytvorenie zjednoteného trhu energií v EÚ. Ako už bolo priblížené v podkapitole o energetickej únii, do dnešných dní s konceptom M. Šefčoviča súhlasili všetky členské štáty, je však otázne, do akej miery budú predstavy splnené v praxi.

Problém v súčasnej dobe predstavuje pre energetickú bezpečnosť EÚ Líbya. Štát, ktorý predstavuje pre Európu afrického obchodného partnera, dovážajúci skvapalnený plyn na európsky energetický trh. Rozpad líbyjskej štátnosti a s tým spojené obavy zo zastavenie dodávok zemného plynu vďaka podmorskému plynovodu do Európy. V štáte sa ťaží čoraz menej nerastných energetických surovín a v blízkej budúcnosti sa tým pádom počíta aj so značným poklesom exportu.

Obyvatelia ale i najvyšší zástupcovia EÚ si uvedomujú vplyv Gazpromu. Ruská spoločnosť nielen dováža plyn na základe uzatvorených obchodných zmlúv a skupuje podzemné zásobníky štátnych spoločností a má záujem na podieloch plynovodov. Gazprom vynaliezavo podporuje i známe futbalové kluby a dokonca aj európsky pohár ligy majstrov UEFA. Európska únia ako celok je do veľkej miery závislá na dodávkach ruského zemného plynu. Ako bolo už ozrejmene, je to skôr východoeurópsky energetický trh, ktorý dopláca na monopolné postavenie ruskej spoločnosti na trhu, no postavenie Gazpromu na západe Európy je taktiež znepokojujúce. Nie je to však len Európa, ktorá potrebuje obchod s ruskou spoločnosťou. Tak ako si Európa nemôže dovoliť zastaviť dodávky ruského plynu, aj Gazprom by na prerušenie exportu energetickej suroviny zrejme doplatil. Spoločnosť, ktorej väčšinový podiel vlastní Kreml má do budúcnosti plány orientovať sa skôr na východných partnerov z Ázie. Štáty Európskej únie však stále predstavujú najväčšieho a najvýnosnejšieho obchodného partnera ruskej spoločnosti.

Ako už bolo dokázané, existujú štáty na východe Európy, ktoré sú absolútne závislé na dovoze plynu z Ruska. Ani štáty V4, či Nemecko a Taliansko si prípadnými ďalšími sankciami nemôžu dovoliť ohrozovať dovoz energetickej komodity. Koniec koncov, nemecké spoločnosti zrejme v nasledujúcich rokoch budú musieť spoluprácu

s Gazpromom skôr posilňovať, než sa od nej odkláňať. Na ruskej internetovej stránke pravda.ru (2014) sa v jednom z článkov dokonca píše, že Wintershall, nemecká spoločnosť by mala uzavrieť dohodu, vďaka ktorej Gazprom odkúpi istý podiel produkcie zemného plynu v Severnom mori. (Europe and Gazprom change..., 2014) Vo vyjadreniach eurokomisárov sa takéto informácie zatiaľ neobjavili.

Zaujímavé bude sledovať i situáciu na Ukrajine a ďalšie možné uvalenie sankcií na Rusko. Európska únia sa síce snaží Ruskú federáciu pomocou hospodárskych či diplomatických sankcií varovať, pravdou však zostáva, že hospodárske a obchodné sankcie nie sú podporované všetkými členskými štátmi EÚ a nie sú zatiaľ ani účinné. Tak ako poškodzujú hospodársky rast a ekonomiku Ruska, tak negatívne vplyvajú aj na hospodársky činnosť mnohých európskych štátov, ktoré by bez dodávok ruskej energetickej suroviny v súčasnosti, žiaľ, rozhodne fungovať nemohli.

Záver

Energetická bezpečnosť znamená zabezpečovanie spoľahlivých dodávok energie, tým je myslený prísun fosílnych palív v takom množstve, aby bola uspokojená potreba za čo najoptimálnejších podmienok. Politika a bezpečnosť v energetickom ponímaní je v súčasnosti jedna z najaktuálnejších diskutovaných otázok v Európe. Dôvodom je predovšetkým to, že Európa je do veľkej miery závislá na importe energetických surovín. Zvyšovanie spotreby energetických zdrojov v európskych štátoch sa prejavilo najmä v druhej polovici 20. storočia a súviselo to s rozvojom energetickej priemyselnej výroby, nárastom hustoty dopravy a zvyšovaním životnej úrovne obyvateľov. Tá so sebou priniesla nárast počtu elektrických spotrebičov v domácnostiach a pod. Momentálne, aj v dôsledku Kjotského protokolu, je to práve zemný plyn, po ktorom dopyt narastá a ktorého diverzifikovanosť dodávok je v Európe veľmi kritická.

Zemný plyn je do Európy dovážaný predovšetkým z Ruskej federácie. Gazprom, ruská energetická spoločnosť, je najväčšou firmou v Rusku, je to najväčší svetový producent a exportér zemného plynu a predovšetkým, Gazprom je najväčším partnerom Európy v oblasti energetiky v súčasnosti.

Ako bolo v práci už neraz spomenuté, sú to najmä Európa a členské štáty EÚ, ktoré predstavujú kľúčovú ruskú ekonomickú oblasť pre export zemného plynu. Nakoľko vláda Ruska vlastní väčšinový podiel spoločnosti, môže zasahovať do mnohých nielen organizačných ale i strategických činností spoločnosti. V práci bolo preukázané, že stratégia spoločnosti Gazprom je vytváraná na základe cieľov energetickej politiky Ruskej federácie a teda v súlade so zahraničnou politikou štátu. Z bezpečnostného a politického hľadiska, Rusko využíva energetickú politiku ako nástroj na dosiahnutie vlastných záujmov. Vláda sa snaží o vytvorenie globálne dominantného ekonomického aktéra a zároveň využíva neobnoviteľné energetické komodity ako prostriedok zabezpečovania si vplyvu v zahraničí. Je možné tvrdiť, že expanzívne aktivity Gazpromu sa stotožňujú s expanzívnu politikou štátu.

Tak ako vo všetkých obchodných vzťahoch, podstatný je zisk. Vzhľadom na fakty uvedené v práci, primárnym cieľom spoločnosti Gazprom je exportovať čo najviac zemného plynu za výhodných podmienok, samozrejme tak, aby nebola narušená energetická bezpečnosť Ruska. Hlavným cieľom Ruskej federácie je maximalizovať

príjmy z predaja energetickej suroviny a upevniť svoju pozíciu, teda pozíciu spoločnosti, ktorej je väčšinovým vlastníkom, na svetovom energetickom trhu. Najperspektívnejším regiónom sa v posledných desaťročiach javí Európa, aj napriek tomu, že zástupcovia ruskej spoločnosti proklamujú odklon záujmov spoločnosti smerom na Ďaleký východ.

Únia je najväčším svetovým dovozcom energie, čo predstavuje ohromné ročné náklady. Sieť plynovodov je v rámci štátov EÚ relatívne dobre vybudovaná a prepojená, región nedisponuje dostatočným množstvom energetických surovín na zabezpečenie dopytu, ktorý stále narastá a vzdialenosť Európy je minimálna. Veľkoobchodné ceny elektrickej energie sú v Európe neporovnateľne vyššie ako v iných častiach sveta, napríklad v USA a v neposlednom rade, Európy stále nie je jednotná v oblasti energetiky. Práve v dôsledku týchto faktorov je Európska únia ideálnym importným energetickým partnerom spoločnosti Gazprom. Gazprom vďaka svojim kapacitným možnostiam dokáže zabezpečovať európsky dopyt po zemnom plyne, ako na východoeurópskom, tak i na západoeurópskom trhu. Ruská spoločnosť si na základe uzatvárania dlhodobých zmlúv s európskymi partnermi dokáže zabezpečovať svoju dominantnú pozíciu na európskom trhu a to nielen na pár rokov. Práve závislosť na dovoze plynu z Ruska a preukázaná nedostatočná diverzifikácia je veľkou nevýhodou pre členské štáty Únie. Nahromadený kapitál a vplyv, ktorý Gazprom využíva je zreteľný. Ako bolo v práci spomenuté, ruská spoločnosť sa vďaka výsadnej pozícii na trhu a možnostiam, ktoré môže obchodným partnerom, teda štátom, ponúknuť, snaží už nielen dodávať plyn, ale aj skupovať a budovať podzemné plynové zásobníky, napájať plynovody, či dokonca skupovať podiely jednotlivých spoločností v členských štátoch Únie. Tým sa situácia v energetickom sektore v rámci EÚ môže úplne zmeniť. V niektorých prípadoch by došlo k situáciám, kedy by priamo Gazprom predával energiu konečným spotrebiteľom - teda jednotlivým firmám či dokonca domácnostiam. Nie je to prípad len štátov východnej a centrálnej Európy. Gazprom má síce v rámci východoeurópskeho energetického trhu značné monopolné postavenie, no svoj výrazný vplyv, ako bolo ilustrované v poslednej kapitole, má i na západe Európy.

Všetkých dôsledkov a rizík sú si predstavitelia EÚ a európskeho energetického sektora zrejme vedomí. Preto sa už dlhší čas pracuje na koncepte energetickej únie, ktorý bol nedávno prijatý Európskou komisiou. Je zrejme nevyhnutné, aby otázka energetiky bola koordinovaná v rámci spoločnej politiky na úrovni Únie. Je nemysliteľné, aby jedna spoločnosť dovážala do niektorých štátov až 100% spotreby

energetickej suroviny v štáte. Aj tomuto chce novovzniknutá energetická únia zabrániť, ktorej hlavným koordinátorom je Slovák, M. Šefčovič..

Je zrejmé, že Gazprom predstavuje jeden z najvplyvnejších nástrojov ruskej zahraničnej politiky a energetickej diplomacie. Prioritným cieľom ruskej spoločnosti, ktorá je v tomto prípade totožná s vládou Ruskej federácie, je si prostredníctvom dodávok plynu a svojich dcérskych spoločností zachovať pozíciu najväčšieho dodávateľa zemného plynu do Európskej únie a nepripustiť prienik konkurenčnej spoločnosti na európsky trh.

Tak ako Európska únia, tak aj Ruská federácia sú súčasťou svetového trhu s energiami. Z historických, geografických a geopolitických dôvodov sú od seba vzájomne závislé. Ako bolo neraz spomenuté, Únia v súčasnosti a ani v blízkej budúcnosti nebude môcť fungovať bez ruského zemného plynu. Na strane druhej, Ruská federácia, jej zahraničnopolitické záujmy a ekonomika by bez tejto energetickej väzby nepredstavovala to, čo dnes. Práve preto len spolupráca a vzájomný dialóg je a naďalej môže byť zárukou výhod pre obidve strany.

Resumé

Natural gas is imported to Europe, mainly from the Russian Federation. Gazprom, the Russian energy company, is the largest company in Russia, it is the world's largest producer and exporter of natural gas and, in particular, Gazprom is the largest energy partner of Europe today. Analysis of the dominant position of Gazprom on the European energy market and the resulting consequences were main objectives of this work.

At the very beginning of this bachelor thesis there is an interpretation of a security as a concept and the explanation of the energy security issue. Next part is concentrated on the Energy Security of the European Union and to clarify the lack of independence of the EU in the energy field. As it has often been emphasized, the EU Member States are dependent and must import non-renewable energy sources, in this case natural gas, and the consumption in countries is expected to grow. That is why the position of Gazprom is and will be very important, that has been clarified in the third chapter. In the last chapter the consequences of a major Russian position in the market are analyzed. Gazprom has its specific impact in the Eastern European market, where it acts in many cases as an absolute monopoly. Obviously, Gazprom seeks to enforce his authority and power in Western Europe as well.

Energy Security has become a policy priority for the European Union. European dependence on Russia is one of the most cardinal problems of the Union. After a deep and circumspective analysis and comparison it is clear, that the European Union must be more uniform in this topic and must start to handle the natural gas diversification, which should be done following a new concept of Energy union accepted few weeks ago.

The European Union, as well as the Russian Federation are part of the global energy market and are interdependent of each other. That is why only the cooperation and the dialogue can ensure benefits for both parties.

Zoznam bibliografických odkazov

About Gazprom. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit. 2015.18.02.]. Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/>.

BIČ, J., STUHLÍK, J., VOŠTA, M. a kol. *Energetická náročnosť: Determinanta zmien toku fosílnych palív a implikácie pre EÚ a ČR*. PROFESSIONAL PUBLISHING, Píbram, 2008. 173s. ISBN: 978-80-86946-83-2.

BELKIN, P. a kol, 2012. *Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification*. [online]. In: crs.gov, [cit. 2013.27.01.]. Dostupné na internete: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=gmail&attid=0.2&thid=13a6e96f7f54c737&mt=application/pdf&url=https://mail.google.com/mail/?ui%3D2%26ik%3De1cff7e2dc%26view%3Datt%26th%3D13a6e96f7f54c737%26attid%3D0.2%26disp%3Dsafe%26zw&sig=AHIEtbT8C5DaPyoTpin-4VW0Zy4exOedwA>.

Blue Stream. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.18.02.]. Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/>.

BP Statistical Review of World Energy June 2014. 2014. [online]. oficiálna stránka spoločnosti British Petroleum [cit.2015.18.02.]. Dostupné na internete: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>.

BREZINSKI, Z. 2001. *Veľká šachovnica*. Mladá Fronta. 2001. 232s. ISBN 8020407642.

BUREŠ, M. 2009/2010. *Energetická bezpečnosť Európskej únie*. 2009/2010. s.52. Dostupné na internete: http://is.muni.cz/th/207204/esf_b/Martin_Bures_Bakalarska_prace.pdf.

BUZAN, B., WAEVER, O., DE WILDE, J. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. 1998. 241s. ISBN: 1-55587-784-2.

Buzek: Energetická únia je novým začiatkom európskej integrácie, 2015. [online]. oficiálna stránka sekcie euractiv [cit. 2015.18.01.]. Dostupné na internete:

<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/buzek-energeticka-unia-je-novym-zaciatkom-europskej-integracie-023273>.

Central Europe's energy security after Nabucco. 2013. [online]. In [cepolicy.org](http://www.cepolicy.org) [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete: <http://www.cepolicy.org/publications/central-europes-energy-security-after-nabucco>.

Conscious uncoupling. 2014. oficiálna stránka časopisu Economist [online]. 2014. [cit.2015.18.03.] Dostupné na internete: <http://www.economist.com/news/briefing/21600111-reducing-europes-dependence-russian-gas-possible-but-it-will-take-time-money-and-sustained>.

CORNELL, E., NILSSON, N. 2008. *Europe's Energy Security; Gazprom's Dominance and Caspian Supply Alternatives*. The silk road study program – Institute For Security and Development Policy Sweden. 2008. 162s. ISBN 978-91-85937-09-7.

Country comparison: Natural gas exports, 2014. [online]. cia.gov [cit.2015.17.01.] Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2251rank.html>.

Čo je Energetická únia a prečo ju EÚ potrebuje? 2014. [online]. oficiálna stránka časopisu V energetike [cit. 2015.27.01.] Dostupné na internete: <http://venergetike.sk/aktuality/clanok/1921-co-je-energeticka-unia-a-preco-ju-eu-potrebuje/>.

Delivery statistics. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.18.02.] Dostupné na internete: <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>.

DULEBA, A. 2009. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009. Analýza príčin vzniku, pravdepodobnosti opakovania a návrhy opatrení na zvýšenie energetickej bezpečnosti SR v oblasti dodávok zemného plynu*. [online]. 2009. oficiálna stránka Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku [cit.2015.18.02.] Dostupné na internete: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/281>.

Energetická závislosť EÚ zostáva vysoká. 2013. [online]. oficiálna stránka sekcie euractiv [cit.2015.17.01.] Dostupné na internete: <http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/energeticka-zavislost-eu-zostava-nadpolovicna-020709>.

Energetický dialóg EÚ-Rusko. 2008. [online]. oficiálna stránka sekcie euractiv [cit.2015.18.01] Dostupné na internete:

http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam_liniek/energeticky-dialog-eu-rusko.

Energy Markets in the European Union in 2012. 2012. Európska komisia. 164s. ISBN: 978-92-79-25489-5.

Energy Prices and Costs in Europe. 2014. [online]. europa.eu [cit.2015.18.02]

Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20140122_communication_energy_prices_1.pdf.

EU-Russia Energy Dialogue. 2011. [online]. europa.eu [cit.2015.18.02.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_eu-russia_energy_relations.pdf

Europe. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.18.02.]

Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/marketing/europe/>.

Europe and Gazprom change structure of cooperation. 2014. [online]. In ruský časopis Pravda [cit.2015.18.03.] Dostupné na internete:

http://english.pravda.ru/business/companies/19-12-2014/129340-europe_gazprom-0/.

European Commission. 2014. *Europe 2020: Europe's growth strategy*. [online]. 2014. europa.eu [cit.2015.28.02.] Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

European Energy Charter. 2007. [online]. europa.eu [cit.2015.28.01.] Dostupné na internete:

http://europa.eu/legislation_summaries/energy/external_dimension_enlargement/127028_en.htm.

Gazprom purchases largest gas storage of Western Europe. 2014. [online]. oficiálna stránka ukrajinského denníka Ukrinform [cit.2015.21.03.] Dostupné na internete:

http://www.ukrinform.ua/eng/news/gazprom_purchases_largest_gas_storage_of_western_europe_326502.

Gazprom uviedol do prevádzky plynovod do Kaliningradu cez Litvu. 2009. [online].

oficiálna stránka slovenského denníka SME [cit.2015.10.03.] Dostupné na internete:

<http://ekonomika.sme.sk/c/5010664/gazprom-uviedol-do-prevadzky-plynovod-do-kaliningradu-cez-litvu.html>.

Gazprom zdvojnásobí skladovaciú kapacitu v Európe. 2012. [online]. oficiálna stránka sekcie euractiv [cit.2015.20.02.] Dostupné na internete:

<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/gazprom-zdvojnaso-bi-skladovaci-u-kapacitu-v-europe-018646>.

Gazprom's Grip: Russia's Leverage Over Europe. 2015. [online]. oficiálna stránka Radio Free Europe [cit.2015.18.03] Dostupné na internete:

<http://www.rferl.org/content/infographics/gazprom-russia-gas-leverage-europe/25441983.html>.

Godna V. 2012. *Energetická bezpečnosť Európskej únie*. Katedra ekonomickej teórie NHF, Ekonomická univerzita v Bratislave. [online]. 2012. derivat.sk [cit.2015.28.01.]

Dostupné na internete:

http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Dec_Energ_bezpec_EU_Gonda.pdf.

Gow, D. 2011. *Russia-Ukraine gas crisis intensifies as all European supplies are cut off*. [online]. oficiálna stránka amerického Guardian [cit.2015.28.01.] Dostupné na internete: <http://www.theguardian.com/business/2009/jan/07/gas-ukraine>.

Gryazovets – Vyborg. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.28.01.] Dostupné na internete:

<http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/gvg/>.

CHANDRA. V. 2013. *Natural Gas Dynamics*. [online]. 2013. naturalgasdynamics.com [cit.2013.14.01.] Dostupné na internete: <http://www.naturalgasdynamics.com/>.

JUZA, P. 2012. *Energetická stratégia Ruska (2020) a stredná Európa*. [online]. 2012. evropareset.eu [cit.2015.28.01.] Dostupné na internete:

<http://www.evropareset.eu/index.php/texty-texty-clanky/105-energeticka-strategia-ruska-2020-a-stredna-europa>.

JUZA, P., KOMANOVÁ, P. 2012. *Stredná Európa, Rusko a jeho Energetická stratégia (2020)*. [online]. 2012. oficiálna stránka Slovenského zväzu novinárov [cit.2015.18.03.] Dostupné na internete: http://www.szn.sk/slovgas/Casopis/2013/1/2013_1_02.pdf.

KAŠŤÁKOVÁ, E. 2012. *Stratégie Ruskej federácie v energetickej oblasti*. [online]. 2012. oficiálna stránka Ekonomickej univerzity v Bratislave [cit. 28.01.2015] Dostupné

na internete:

http://of.euba.sk/zbornik2011/ZBORNIK%20VEDECKYCH%20STATI%202011-PDF/KMO/KA%C5%A0%C5%A4%C3%81KOV%C3%81_E._KMO.pdf.

Ján Klepáč: Plynárenstvo potrebuje SWOT analýzu. 2014. [online]. Denník IN [cit.2015.12.03.] Dostupné na internete: <http://energia.dennikn.sk/tema/zemny-plyn-a-teplo/jan-klepac-plynarenstvo-potrebuje-swot-analyzu/14580/>

KOSTITSYNA, K. 2012. *Energetický dialog aneb rozpory v energetických vztazích EU a Rusko*, In: Současná Evropa. 01/2012

KREJČÍ, O. 2010. *Mezinárodní politika*. EKOPRESS s.r.o, 2010. 745s. ISBN 978-80-86929-60-6.

KŘÍŽ, J. 2012. *Nové plynovody z Ruské federace*. [online]. 2012. oficiálna stránka Masarykovej univerzity v Brne [cit.2015.10.03.] Dostupné na internete: http://theses.cz/id/aqf7cd/Nove_plynovody_z_Ruske_federace.pdf

KUČERA, J. 2010. *Politika Ruské federace v energetické oblasti*, In: Acta oeconomica Pragensia. 2/2010. ISBN 0572-3043. s.29 – 51.

MARTEWICZ, M., STRZELECKI, M. 2014. *Poland Starts Talks with Russian Gazprom to Cut Gas Price*. [online]. 2014. oficiálna stránka amerického týždenníka Bloomberg [cit.2015.17.03.] Dostupné na internete: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-05/poland-starts-talks-with-russian-gazprom-to-cut-gas-price>.

MATIŠÁK, A. 2015. *Energetické spojenie Európy nevonia všetkým*. [online]. 2015. In Pravda [cit.2015.17.01.] Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/346951-energeticke-spojenie-europy-nevonia-vsetkym/>.

Minsk – Vilnius – Kaunas – Kaliningrad. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/mvkk/>.

NEČAS, P., UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl M.R.Štefánika. 2010. 166s. ISBN 978-801-8040-401-7.

Nord Stream. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete:

<http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/nord-stream/>.

ONDREJČÍK, M. 2014. *Zrušenie projektu Južný prúd a nová stratégia Ruska na európskom energetickom trhu*. [online]. 2014. In despiteborders.com [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete: <http://despiteborders.com/zrusenie-projektu-juzny-prud-nova-strategia-ruska-na-europskom-energetickom-trhu/>.

OPEC's Annual Statistical Bulletin for launch 16 July 2012. 2012. [online]. oficiálna stránka organizácie Opec [cit.2015.17.01.] Dostupné na internete: http://www.opec.org/opec_web/en/2342.htm.

PAVKOVIČ, K. 2009. *Plynová vojna*. [online]. 2009. In extraplus.sk [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete: <http://archiv.extraplus.sk/140/plynova-vojna>.

Paying the piper. 2014. [online]. oficiálna stránka časopisu Economist [cit.2015.18.03.] Dostupné na internete: <http://www.economist.com/news/business/21592639-european-efforts-reduce-russian-state-owned-companys-sway-over-gas-prices-have-been>.

Plynovod Jamal II na našom území bude financovaný úvermi cez SPP. 2011. [online]. oficiálna stránka slovenského denníka SME [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete: <http://korzar.sme.sk/c/4694253/plynovod-jamal-ii-na-nasom-uzemi-bude-financovany-uvermi-cez-spp.html>.

Plynovod Nord Stream se rozšíření nedočká, ohlásil Gazprom. 2015. [online]. oficiálna stránka České televize [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/299777-plynovod-nord-stream-se-rozsireni-nedocka-ohlasil-gazprom/>.

PROEDROU, F. 2012. *EU Energy Security in the Gas Sector: Envolving Dynamics, Policy Dilemmas and Prospects*, Ashgate Publishing Company. 2012. 170s. ISBN 9781409438045.

PROROK, V. 2008. *Energetická bezpečnosť – pojetí a přístupy*. In: Energetická bezpečnosť – geopolitické souvislosti. Professional Publishing, Praha. 2008. ISBN 978-80-86946-91-7.

Putin hrozí zastavením dodávky plynu do Európy. 2014. [online]. oficiálna stránka Európskych novín [cit.2015.22.01.] Dostupné na internete:

<http://www.europskenoviny.sk/2014/05/16/putin-hrozi-zastavenim-dodavky-plynu-europy/>.

Rusi sa dohodli s Ukrajinou na dodávkach plynu, rokovania išli cez Európsku komisiu. 2014. [online]. oficiálna stránka Európskych novín [cit.2015.24.01.] Dostupné na internete: <http://www.europskenoviny.sk/2014/11/01/rusi-sa-dohodli-s-ukrajinou-na-dodavkach-plynu-rokovania-isli-cez-europsku-komisiu/>.

Rusko ruší projekt plynovodu South Stream kvôli odporu EÚ. 2014. [online]. oficiálna stránka spravodajskej tlačovej agentúry TASR [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/ekonomika/rusko-rusi-projekt-plynovod-south-stram/108687-clanok.html>.

Russia's Gazprom Gains Control Over Western Europe's Biggest Gas Storage Facility. 2014. [online]. oficiálna stránka Moscow times [cit.2015.10.03.] Dostupné na internete: <http://www.themoscowtimes.com/article.php?id=508664>.

Russia's Gazprom, Eu to maintain mutually beneficial relationship. 2014. [online]. oficiálna stránka analytickej spoločnosti Nogtec [cit.2015.20.02.] Dostupné na internete: <http://www.nogtec.com/russias-gazprom-eu-to-maintain-mutually-beneficial-relationship/>

RYBÁŘ, J. 2005. *Kavkaz, Rusko a „nová veľká hra“ o kaspickou ropu.* Eurolex Bohemia, Praha. 2005. 322s. ISBN 80-86861-48-1.

SHADRINA, E. 2009. *Russia's energy strategy up to 2030.* [online]. 2009. [cit.2015.10.02.] Dostupné na internete: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92:russias-energystrategy-up-to-2030&catid=1:latest-news.

SHIRYAEVSKAYA, 2015. A. *Putin's Pipeline Politics.* [online]. 2015. oficiálna stránka amerického denníka Bloomberg [cit.2015.19.03.] Dostupné na internete: <http://www.bloombergvew.com/quicktake/russian-gas>

South Stream. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.22.01.] Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>.

STRAHAN, D, 2010. *Oil depletion atlas.* [online]. 2010. davidstrahan.com [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete: <http://www.davidstrahan.com/map.html>.

Sumár stratégie Európa 2020. 2014. [online]. europa.eu [cit.2015.22.01.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_sk.htm.

Symbol vzdoru voči západným sankciám: Ruský plynovod Jamal. 2014. [online].

euractiv. [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete:

<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/symbol-vzdoru-voci-zapadnym-sankciam-rusky-plynovod-jamal-022889>.

ŠEFČOVIČ, M. 2015. *Concept of Energy Union framework – Introductory speech at ITRE meeting*. [online]. 2015. europa.eu [cit.2015.22.01.] Dostupné na internete:

http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-3700_en.htm.

ŠEFČOVIČ, M. 2013. *Energy policy in the EU and in the world*. [online]. 2013.

[cit.2015.18.01.] Dostupné na internete:

http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Feuropa.eu%2Frapid%2Fpress-release_SPEECH-13-753_sk.pdf&ei=cG8NVZKaLrJPcfugJgL&usg=AFQjCNErARvUkyOYuv8WN2lYymPWH7noTw&sig2=_bRrOt9e3D0g8k6wWnV2iQ&bvm=bv.88528373,d.ZWU

Šefčovič v Bruseli oficiálne odštartoval projekt energetickej únie. 2015. [online].

oficiálna stránka spravodajského portálu tlačovej agentúry TASR [cit.2015.29.01.]

Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/ekonomika/sefcovic-brusel-energeticka-unia/118438-clanok.html>.

Šefčovič: Každá krajina musí mať aspoň tri zdroje dodávok plynu. 2015. [online].

oficiálna stránka Euractiv. [cit.2015.29.02.] Dostupné na internete:

<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/sefcovic-kazda-krajina-musi-mat-aspon-tri-zdroje-dodavok-plynu-023391>.

ŠLECHTA, O. 2011. *Evropská bezpečnost: hra s ohněm i nejasné tápaní*. [online].

2011. oficiálna stránka Politicko-spoločenskej revue [cit.2015.28.02.] Dostupné na

internet: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1410/evropska-bezpecnost-hra-s-ohnem-i-nejasne-tapani>

ŠVIHLÍKOVÁ, I. 2008. *Ropa: strategická komodita – poptávka, nabídka a cena*. In:

Energetická bezpečnost – geopolitické souvislosti. Professional Publishing, Praha.

2008. ISBN 978-80-86946-91-7.

- ŠTÁHLAVSKÝ, D. 2009. *Nerušové vyhlídky plynovodu Nabucco*. [online]. 2009. oficiálna stránka Českého rozhlasu [cit.2015.17.02.] Dostupné na internete: http://www.rozhlas.cz/komentare/portal/_zprava/541078.
- TEREM, P. 2005. *Jadrová energia v štruktúre svetových energetických zdrojov – medzinárodné súvislosti*. Bratia Sabovci s.r.o, 2005. 247s. ISBN 80-89029-94-9.
- The Jamestown Foundation. 2014. *Russia-Turkey Axis Could Ruin EU Pipeline Plans*. [online]. 2014. oficiálna stránka portálu s cenníkmi ropy a zemného plynu [cit.2015.18.01.] Dostupné na internete: <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Russia-Turkey-Axis-Could-Ruin-EU-Pipeline-Plans.html>.
- TICHÝ, L. 2013. *Energetické záujmy Gazpromu v zemích Visegrádskej štvorky*. [online]. 2013. oficiálna stránka Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov [cit.2015.17.02.] Dostupné na internete: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2013/TICHY.pdf.
- Transportation*. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.27.02.] Dostupné na internete: <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation/>
- UNGERMANN, J. 2008. *Problematika zemného plynu a plynovodu*. In: Energetická bezpečnosť – geopolitické súvislosti. Professional Publishing, Praha. 2008. ISBN 978-80-86946-91-7.
- VOLNER, Š. 2006. *Európska únia – geopolitický aktér 21.storočia*. Effect copy Hlohovec. 2006. 495s. ISBN 978-80-8925-65-70.
- VOLNER, Š. 2010. *Zdroje energií pre EÚ a SR v 21.storočí*. vydavateľstvo IRIS. 2010. 174s. ISBN 978-80-89256-56-3.
- WAISOVÁ, Š. a kol. 2008. *Evropská energetická bezpečnosť*. Aleš Čeněk s.r.o. 2008. 203s. ISBN 978-80-7380-148-9.
- Who pays the most for russian gas in Europe and why*. 2014. [online]. naturalgaseurope.com [cit.2015.17.03.] Dostupné na internete: <http://www.naturalgaseurope.com/prices-of-russian-gas-in-europe>.
- Yamal-Europe*. 2015. [online]. oficiálna stránka spoločnosti Gazprom [cit.2015.17.02.] Dostupné na internete: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-evropa/>.

Zemný plyn 2011. 2011. [online]. oficiálna stránka Capital markets [cit.2015.19.01.]

Dostupné na internete:

http://docs.capitalmarkets.sk/editor/File/IDdok/Analzy/2011/ZEMNY%20PLYN_2011.pdf.

Prílohy

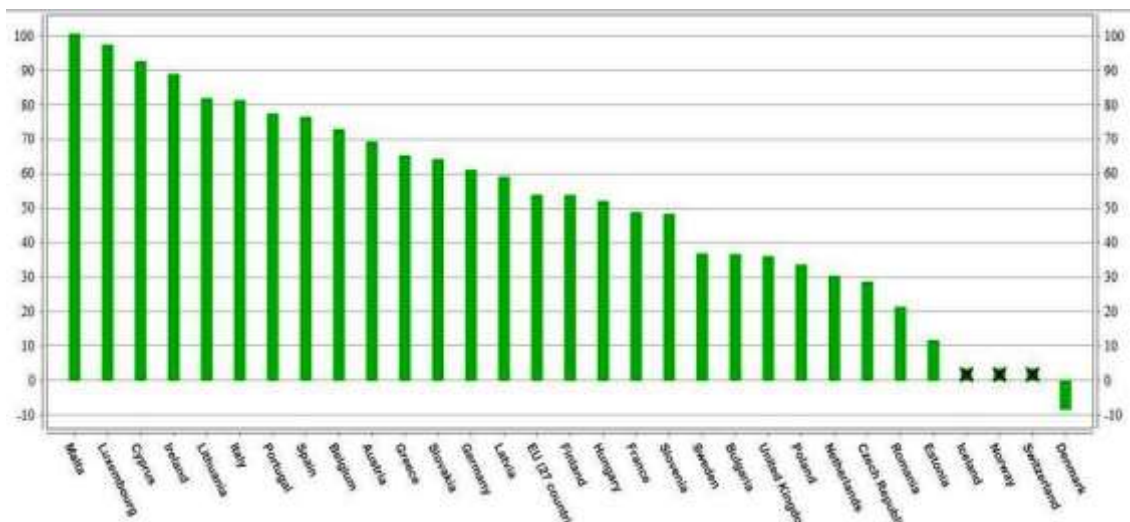
Príloha č.1 : Tabuľka najväčších svetových producentov zemného plynu
(Country comparison: Natural gas exports, 2014)

1.	Spojené štáty americké
2.	Ruská federácia
3.	Iránska islamská republika
4.	Kanada

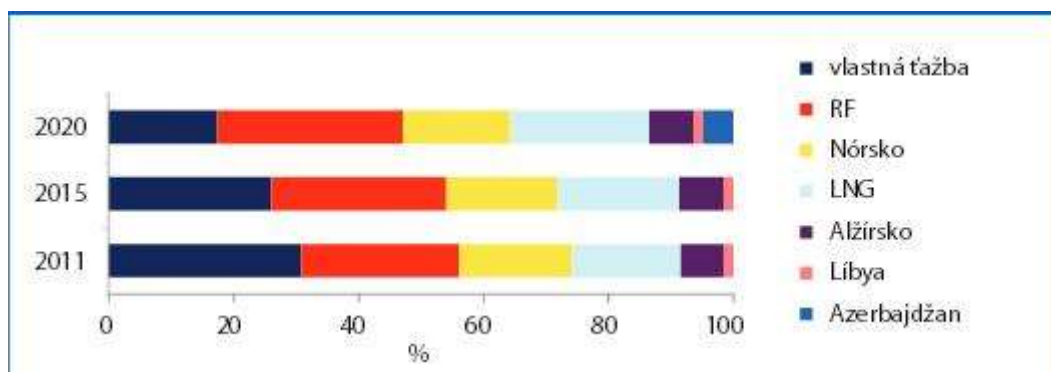
Príloha č.2: Tabuľka najväčších svetových exportérov zemného plynu
(Country comparison: Natural gas exports, 2014)

1.	Ruská federácia
2.	Nórsko
3.	Katar
4.	Kanada
5.	Alžírsko

Príloha č.3: Energetická závislosť štátov Európskej únie z roku 2011
(Energetická závislosť EÚ..., 2013)

Príloha č.4: Porovnanie dodávok zemného plynu a celková diverzifikácia v EÚ
(Juza, P., Komanová, P., 2012)

Príloha č.5: Mapka plynovodov v Európe z Ruskej federácie
(Russia's Gazprom, EU to maintain..., 2014)

